

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

MİLLÎ MÜCADELE KONULU ROMANLARIN SOSYAL BİLGİLER
ÖĞRETİM PROGRAMINDAKİ DEĞERLER AÇISINDAN ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hatice Seçkin UYGUR

Malatya-2022

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

MİLLÎ MÜCADELE KONULU ROMANLARIN SOSYAL BİLGİLER
ÖĞRETİM PROGRAMINDAKİ DEĞERLER AÇISINDAN ANALİZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hatice Seçkin UYGUR

Danışman: Prof. Dr. Recep DÜNDAR

Malatya-2022

ONUR SÖZÜ

Prof. Dr. Recep DÜNDAR danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım **“Millî Mücadele Konulu Romanların Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Değerler Açısından Analizi”** başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtları hem metin içinde hem de kaynakçada belirttiğimi onurumla doğrularım.

HATİCE SEÇKİN UYGUR

ÖN SÖZ

Yok edilmek istenen bir milletin onurlu mücadelesi olan İstiklâl Harbi'nde Türk milleti; kadın erkek demeden omuz omuza mücadele ederek vatani kurtarmışlardır. Bu çalışmada tarihi büyük zaferlerle dolu Türk milletinin son büyük mücadelesi olan İstiklâl Harbi'ni konu alan romanlar üzerinde durulmuştur. Özellikle o dönemleri yaşayarak; harbin içinde olan yazarların romanları tercih edilmiştir. Çünkü Millî Mücadele Dönemi'ni konu alan bu yazarların romanları İstiklal Harbi'nin yaygınlaşmasında ve günümüze kadar ulaşmasında önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Bu bakımdan önemli olan romanlar geçmişten günümüze köprüler kurmamızı sağlayarak; değerlerimizi, tarihimizi ve kültürümüzü içselleştirmemizde bizlere kaynaklık ederler.

Bu konuyu çalışmama imkân sağlayan, lisans ve yüksek lisans öğrenimim boyunca desteklerini her zaman hissettiğim, görüşleriyle bizlere yol gösteren ve meslek hayatımda örnek aldığım danışman hocam sayın Prof. Dr. Recep DÜNDAR'a en içten saygılarımla teşekkürlerimi sunarım. Lisans ve yüksek lisans öğrenimim sırasında engin bilgisi ve tecrübeleriyle bizlere yol gösteren sayın hocam Prof. Dr. Mesut AYDIN'a en içten saygılarımla teşekkürlerimi bir borç bilirim. Çalışmamda bütün samimiyetiyle bana yardımcı olan sayın hocam Araş. Gör. Fatih KAYA'ya bütün içtenliğimle teşekkür ederim. Görüşleriyle bana yardımcı olan arkadaşlarım Doç. Dr. İrfan Deniz YAMAN 'a ve Araş. Gör. Halil İbrahim DOĞAN'a; ayrıca aileme teşekkür ederim.

HATİCE SEÇKİN UYGUR

ÖZET

MİLLÎ MÜCADELE KONULU ROMANLARIN SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMINDAKİ DEĞERLER AÇISINDAN ANALİZİ

UYGUR, Hatice Seçkin

İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Recep DÜNDAR

Haziran-2022, X+99

İçinde yaşadığımız hayatı anlamlı kılan ve davranışlarımıza yön veren en önemli faktörden biri de değerlerdir. Bu nedenle bir toplumun temel yapı taşı değerlerdir. Keza toplumları bilinçlendiren ortak bir paydada toplayan da bu değerlerdir. Ülkeler; birlik ve beraberliğini sürdürebilmek için de sahip oldukları millî, manevî, ahlaki değerleri koruyarak gelecek nesillere aktarmak zorundadır. Bunun içindir ki değerlerden arınmış bir eğitim sistemi düşünülemez. Çünkü eğitimin temel amaçlarında biri de toplumdaki değer yargılarını gelecek nesillere aktarmaktır. Ancak gelişen teknoloji ile birlikte küreselleşen dünyada insanlar değer yargılarını kaybetmeye başlamıştır. Bu yüzden her ulus kendi eğitim programlarında değerler eğitimine ayrıca önem vermeye başlamıştır. Bu çerçevede Türk eğitim sistemi de bu olumsuz etkileri azaltmak için 2018'de ders öğretim programlarında güncelleme yaparak değerler eğitimine ayrıca önem vermeye başlamıştır. Nitekim hayatın kendisi olan sosyal bilgiler dersi de değerler aktarımı açısından önemli derslerden biridir. Çünkü sosyal bilgileri dersi vatandaşlık eğitiminde kültür aktarımı görevini üstlenmiştir. Zira sosyal bilgilerin özel amaçları arasında yer alan: öğrencilerin Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öğe ve süreçleri kavramasına, millî bilincin oluşmasını sağlayarak öğrencilere kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini öğretmek ve böylelikle öğrencilerin yaşadığı çevreyi tanımasına ve analiz etmesine yardımcı olmak vardır. Keza bu sayede de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer etkin vatandaş yetiştirilir.

Bu çalışmanın amacı; Türk milletinin tarih boyunca hr yaşadığı gerçeğini destekleyen Millî Mücadele'yi konu alan dört romanın 2018 Sosyal Bilgiler ğretim Programında yer alan değerler bakımından incelenmesidir. Bu çerçevede doküman incelemesi yöntemi kullanılan bu araştırmada temel olarak Millî Mücadele yıllarını anlatan farklı yazarlara ait dört roman esas alınmıştır. Bu doğrultuda Millî Mücadele Dönemi'ni anlatan romanlar içinde bizzat cephede görev yaparak o yılları yansıtan Halide Edip Adivar'ın "*Ateşten Gömlek*", Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "*Yaban*" romanları ile o dönemde yaşayıp o yılları romanlarına yansıtan yazarlardan Reşat Nuri Güntekin'in "*Yeşil Gece*" ve Mehmet Rauf'un "*Halas (Kurtuluş)*" romanları araştırmaya veri olarak seilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mill Mücadele, Değer, Değerler Eğitimi, Sosyal Bilgiler, Roman

ABSTRACT

EXAMINATION OF NOVELS ON THE NATIONAL STRUGGLE IN TERMS OF VALUES IN THE SOCIAL STUDIES CURRICULUM

UYGUR, Hatice Seçkin

İnönü University Institute of Educational Sciences

Social Studies Education Department

Thesis Advisor: Prof. Dr. Recep DÜNDAR

June-2022, X+99

One of the most important factors that make the life we live in meaningful and direct our behavior is values. Therefore, values constitute the basic building block of a society. Because it is the values that raise the awareness of the societies and gather them on a common denominator. For this reason, an education system free of values is unthinkable. Because countries preserve their national, moral and moral values and transfer them to future generations in order to maintain their unity and solidarity. However, in the globalizing world with the developing technology, people have started to lose their value judgments. Therefore, every nation has started to give importance to values education in their education programs. In this context, the Turkish education system started to give importance to values education by updating the curriculum in 2018 in order to reduce these negative effects. As a matter of fact, the social studies course, which is life itself, is one of the important courses in terms of transferring values. Because the social studies course has undertaken the task of cultural transfer in citizenship education. Because, among the special purposes of social studies are: to help students understand the basic elements and processes that make up Turkish culture and history, to help students recognize and analyze the environment in which they live, to teach students that cultural heritage should be protected and developed by creating national consciousness. Likewise, as citizens of the Republic of Turkey, active citizens who love their homeland and nation, fulfill their responsibilities and have national consciousness are raised.

The aim of this study is; It is an examination of four novels about the National Struggle, which does not change the fact that the Turkish nation has lived freely throughout history, in terms of the values included in the 2018 Social Studies Curriculum. In this context, document examination method is used in this research, which is based on four novels belonging to different authors describing the years of the National Struggle. In this direction, Halide Edip Adivar's "*Ateşten Gömlek*", Yakup Kadri Karaosmanoğlu's "*Yaban*" novels, Reşat Nuri Güntekin's "*Yeşil Gece*" and Mehmet Rauf's "*Halas (Kurtuluş)*" novels, which reflect those years by serving at the front by serving at the front among the novels describing the National Struggle Period, were selected as data for the research.

Keywords: National Struggle, Value, Values Education, Social Studies, Novel

İÇİNDEKİLER

ONUR SÖZÜ.....	i
ÖN SÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	x

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı	3
1.3. Araştırmanın Önemi.....	3
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	3
1.5. Araştırmanın Varsayımı	4
1.6. Tanımlar	4

BÖLÜM II

KURUMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. Değerler.....	6
2.1.1. Değerlerin Sınıflandırılması	11
2.1.2. Değerler Eğitimi ve Öğretimi	17
2.1.2.1. Değer Öğretimi Yaklaşımları.....	18
2.1.2.2. Değerler Eğitimi	25
2.1.2.2.1. Türk Millî Eğitim Sisteminde Değerler	27
2.1.2.2. Sosyal Bilgiler Eğitiminde Değerler	33
2.2. Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretim Materyali Olarak Romanlar	47
2.2.1. Halide Edip Adivar: Ateşten Gömlek.....	50
2.2.1.1. Halide Edip Adivar	50
2.2.1.2. Ateşten Gömlek	51
2.2.2. Yakup Kadri Karaosmanoğlu: Yaban	53
2.2.2.1. Yakup Kadri Karaosmanoğlu	53

2.2.2.2. Yaban	54
2.2.3. Mehmet Rauf: Halas	55
2.2.3.1. Mehmet Rauf	55
2.2.3.2. Halas	55
2.2.4. Reşat Nuri Güntekin: Yeşil Gece	57
2.2.4.1. Reşat Nuri Güntekin	57
2.2.4.2. Yeşil Gece	57
2.3. İlgili Araştırmalar	59

BÖLÜM III

YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli	62
3.2. Çalışma Grubu	63
3.3. Verilerin Toparlanması	63
3.4. Verilerin Analizi	64

BÖLÜM IV

BULGULAR

4.1. Ateşten Gömlek Romanına Ait Bulgular	67
4.2. Yaban Romanına Ait Bulgular	73
4.3. Halas Romanına Ait Bulgular	77
4.4. Yeşil Gece Romanına Ait Bulgular	82

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1 Sonuç	88
5.2. Öneriler	93
KAYNAKÇA	95

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Yenilenen Müfredatlarda Değerler ve Değerlere İlişkili Tutum ve Davranışlar.....	32
Tablo 2. Değerler Ve Değerler Eğitiminin Yıllara Göre Dağılımı	38
Tablo 3. 2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerler	40
Tablo 4. 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerler	42
Tablo 5. 4. Sınıf Öğrenme Alanları ve Değerler.....	43
Tablo 6. 5. Sınıf Öğrenme Alanları ve Değerler.....	43
Tablo 7. 6. Sınıf Öğrenme Alanları ve Değerler.....	44
Tablo 8. 7. Sınıf Öğrenme alanları ve Değerler.....	44
Tablo 9. Sosyal Bilgiler Müfredatındaki Kodlanması Yapılan Değerler	66
Tablo 10. Ateşten Gömlek Romanına İlişkin Değer Kodlarının Dağılımı	67
Tablo 11. Yaban Romanına İlişkin Değer Kodlarının Dağılımı.....	73
Tablo 12. Halas Romanına İlişkin Değer Kodlarının Dağılımı	77
Tablo 13. Yeşil Gece Romanına İlişkin Değer Kodlarının Dağılımı	82

KISALTMALAR

- MEB** : Millî Eğitim Bakanlığı
TDK : Türk Dil Kurumu
VD : Ve diğeri

BÖLÜM I

GİRİŞ

Araştırmanın bu bölümünde; çalışmanın problem durumu, önemi, sınırlıkları, amacı, varsayımları ve araştırmadaki tanımlara yönelik bilgiler yer almaktadır.

1.1. Problem Durumu

Bir toplumda insanların bir arada yaşamalarına imkân sağlayan en önemli faktörlerden biri de hiç kuşkusuz ki o toplumun gelenek ve görenekleridir. Dünya üzerindeki bütün toplumlar için geçerli olan bu görüş kültür kavramının da ortaya çıkmasını sağlamıştır. Kültür, bir toplumun kendine has değer yargılarının, inançlarının, adetlerinin, gelenek ve göreneklerinin bir bütünüdür. Bu bütünün en temel yapı taşı da değerlerdir. Çünkü insanlar kendi koydukları kurallara değerlerini, inançlarını, adetlerini ve duygularını da katarak bir arada yaşamakta, düşünmekte ve hareket etmektedir. Bu da değerlerin bir yandan birliktelik düşüncesini yansıtırken diğer yandan da toplumsal bütünleşmeyi sağlayarak toplumsal düzenin sürekliliğinde önemli bir role sahip olduğunu göstermektedir. Bireyler, toplumsal yapının devamını sağlayan değerlerin eğitimine ailede başlar daha sonra ise okullarda sistemli bir şekilde devam ederler.

Eğitim, insanları belirli hedefler doğrultusunda yetiştirme süreci olarak tanımlanır. Bu süreçte birey; bilgi, beceri, tutum ve davranışların yanında içinde yaşadığı toplumun kültürel yapısını ve değer yargılarını da öğrenerek gelecek nesillere aktarmaktadır. Bundan dolayıdır ki ulusların kaderlerinde rol oynayan en önemli etkenlerden biri de eğitimidir. Bunun için de her ulus kendi eğitim programını kendi toplum ihtiyaçlarına göre planlar ve uygular. Türk eğitim sistemi de kendi millî değer ve yargılarına göre hazırlanmış ve şekillendirilmiştir. Türk eğitim sisteminin temel amaçları arasında; millî ve manevî değerlerini benimsemiş etkin yurttaşlar yetiştirmek vardır. Bir diğer temel amacı ise toplumun değer yargılarının bir sonraki nesle aktarılmasını sağlamaktır. Çünkü yalnız Millî ülkülere ve ortak bir bilince dayanan toplumlar, dünya üzerinde varlığını devam ettirebilir (Gökalp, 1988:74-78).

Özellikle son yıllarda bilim ve teknolojiye hızlı gelişmeler doğrultusunda Türk Millî Eğitim sistemi değerler eğitimine ayrıca önem vermeye başlamıştır. Çünkü

küreselleşen dünya ile birlikte kaybolan sınırlarla insanların bireysel ve toplumsal değer yargıları da değişmeye başlamıştır. Bu değişimin etkilerini en aza indirebilmek için de Türk Eğitim Sistemindeki öğrenme ve öğretme programlarında güncellemeye gidilmiştir.

İlköğretim kademesinde değerler eğitimindeki eksen derslerden biri de sosyal bilgilerdir. Çünkü birçok disiplinden oluşturulan sosyal bilgiler dersi, öğrencilerin sosyal çevresini, geçmişini, bugününü ve geleceğini tanmasına ve içselleştirmesine yardımcı olan derslerin başında gelir. (Egüz ve Koçoğlu, 2019). 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki on sekiz değer: vatanseverlik, adalet, Aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, eşitlik, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, özgürlük, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf ve yardımseverlik öğrencilere öğrenme alanlarındaki kazanımlar aracılığı ile verilmektedir.

Değerler eğitiminde öğretmenler özellikle önemli tarihi olayları anlatan kitapları öğrencilerine tavsiye edebilir. Zira Türk tarihinin dönüm noktası olan Millî Mücadele yıllarını anlatan kitaplar öğrencilere değerler aktarımı açısından önemli materyallerden biridir. Çünkü bir milletin kurtuluşu olan İstiklal Harbi'ni anlatan romanlar; özgürlük, bağımsızlık, vatanseverlik, yardımlaşma, dayanışma, sorumluluk gibi değerlerin kazanımı için önemli kaynaklardır (Doğanay, 2007:265). Keza değerler soyut kavramlar oldukları için öğretilecek olan değerler hikâyelerle, romanlarla, filmlerle, önemli kişilerin hayatları ile desteklenerek somutlaştırılırsa öğrencinin bu konuları öğrenmesi daha da kolay olacaktır (Ulusoy ve Arslan, 2019:8). Millî Mücadele'yi anlatan romanların sosyal bilgiler dersindeki değerler açısından incelenmesi Türk milleti için millî değerlerin, geleneklerin ve göreneklerin ne kadar önemli ve gerekli olduğunu göstermektedir. Bu romanlarda, Türk milleti geçmişteki değerlerini benimseyerek vatanın kurtuluşu için her şeyi gözü alan karakterler çevresinde gerçekleşen olay örgüleri ile şekillendirilmiştir.

Bu çalışma beş bölümden oluşturulmuştur. Birinci bölümde; çalışmanın önemi, amacı, varsayımları, sınırlılıkları ve araştırmadaki tanımlara ait bilgilere yer verilirken; ikinci bölümde çalışmanın konusu ile ilgili kavramsal çerçeve oluşturularak konu ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Üçüncü bölümde çalışmanın hangi yöntem ve modellerle yapıldığına, çalışma grubuna, hangi veri toplama araçları ile verilerin toplandığına ve verilerin nasıl analiz edildiğine ilişkin bilgiler yer almaktadır. Çalışmanın dördüncü bölümü, nitel veri toplama araçları ile toplanan verilerden elde edilen bulgularla

oluşturulmuştur. Çalışmanın beşinci bölümü ise elde edilen bulgular doğrultusunda sonuç ve önerilere göre şekillendirilmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı; Türk milletinin tarih boyunca hür yaşadığı gerçeğini destekleyen Millî Mücadele'yi konu alan dört romanın 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan değerler bakımından incelenmesidir.

Bu genel amaç doğrultusunda bu çalışmada şu sorulara cevap aranacaktır:

- 1- Halide Edip Adıvar'ın "*Ateşten Gömlek*" romanında, 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan hangi değerlere yer verilmiştir?
- 2- Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "*Yaban*" romanında, 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan hangi değerlere yer verilmiştir?
- 3- Mehmet Rauf'un "*Halas*" romanında, 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan hangi değerlere yer verilmiştir?
- 4- Reşat Nuri Gültekin'in "*Yeşil Gece*" romanında, 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan hangi değerlere yer verilmiştir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Türk gençleri, yalnız soy ve tarih bakımından bu kahraman atalarının çocukları ve torunları olmakla kalmamalıdır (Atatürk, 2020:45). Çünkü bunca övünçle dolu şanlı geçmişin gerçek mirasçıları millî değerleri benimseyerek ülkenin bugünü ve yarını kurtarmalı ve gelecek nesillere aktarmalıdır. Nitekim toplumsal bütünlük ve beraberliğin devamı için toplumdaki değerlerin yeni nesillere aktarılması şarttır. Çünkü bir toplum değerlerinden yoksunlaşmışsa ayakta durması da zorlaşacaktır. Bu yüzden de değerlerden arındırılmış bir eğitim sistemi düşünülemez. Bir toplumun sahip olduğu değerler insanlara önce aileleri tarafında daha sonra da okullar aracılığıyla sistemli bir şekilde verilmektedir. Bu değerler aktarımı sayesinde toplumda millî birlik ve beraberliğin önemini kavrayan vatansever gençler yetişir.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırma, Millî Mücadele yıllarını konu alan Halide Edip Adıvar'ın "*Ateşten Gömlek*", Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "*Yaban*", Mehmet Rauf'un "*Halas*" ve

Reşat Nuri Güntekin'in "*Yeşil Gece*" romanlarındaki 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan değerlerin analizi ile sınırlandırılmıştır.

1.5. Araştırmanın Varsayımı

Bu araştırmada;

- 1- Araştırmada incelenen bilimsel kaynakların değerler ve değerler eğitimi açıkladığı varsayılmıştır.
- 2- Halide Edip Adıvar'ın "*Ateşten Gömlek*" romanında 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan on sekiz değer "*vatanseverlik, adalet, Aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, eşitlik, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, özgürlük, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf ve yardımseverlik*" yer aldığı varsayılmıştır.
- 3- Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nu "*Yaban*" romanında 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan on sekiz değer "*yardımseverlik, adalet, Aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, eşitlik, özgürlük, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik ve çalışkanlık*" yer aldığı varsayılmıştır.
- 4- Mehmet Rauf'un "*Halas*" romanında 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında" yer alan on sekiz değer "*adalet, sorumluluk, sevgi, Aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, eşitlik, özgürlük, saygı, tasarruf, vatanseverlik ve yardımseverlik*" yer aldığı varsayılmıştır.
- 5- Reşat Nuri Güntekin'in "*Yeşil Gece*" romanında "2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında" yer alan on sekiz değer "*saygı, adalet, Aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, eşitlik, özgürlük, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik, yardımseverlik ve sevgi*" yer aldığı varsayılmıştır.

1.6. Tanımlar

Değer: Türk Dil Kurumu değer kavramını (TDK, 2019:607):

- "Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet

- Bir şeyin para ile ölçülebilen karşılılığı paha
- Yüksek ve yararlı nitelik” olarak tanımlamıştır.

Değerler Eğitimi: Karşıdakini anlama, sabretme, toplumsal duyarlılığı geliştirme ve iyi birey yetiştirmek için gerçekleştirilen tüm faaliyetlerdir (Kaymakçı, 2019:370).

Eğitim: Bireylerin toplumsal yaşamda yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve tutum elde etmelerini sağlayarak kişiliklerini geliştirme sürecin denir (TDK, 2020:166).

Öğretim: Belli bir amaca yönelik düzenli olarak öğretim kurumlarında gerçekleştirilen bilgi aktarımına denir.

Sosyal Bilgiler: Sosyal bilgiler; ilkokul ve ortaokullarda bireyin sosyal mevcudiyetini sağlamak için, sosyal bilimler disiplinlerinden oluşturulmuş bilgiler çerçevesinde öğrencilere sosyal yaşamla ilgili temel bilgi, tutum, değer ve becerilerin kazandırıldığı ilköğretim derslerinden biridir.

Roman: Olabilecek veya gerçek olaylara dayanan, düzyazı biçimindeki edebiyat türüdür (TDK,2019: 1982).

Millî Mücadele: İtilaf Devletleri I. Dünya Harbi'nin sonunda Osmanlıdan yalnız toprak almakla kalmadılar; onlar bir milleti yok etmek istediler (Ünaydın,2020:68). Millî Mücadele; toprağını, kültürünü, değerlerini, dinini, dilini ve bayrağını düşman ayakları altında çiğnenmesine dayanamayan Türk milletinin var olma mücadelesidir. Ve bu son mücadelenin zaferi bir kez daha bütün dünyaya gösterdi ki Türk varlığı edebidir (Ünaydın,2020:53).

BÖLÜM II

KURUMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Araştırmanın bu bölümü iki başlık altında oluşturulmuştur. Birinci başlık değer ve değerler eğitimi üzerine iken ikinci başlık ise Millî Mücadele'yi konu alan dört roman ve yazarları üzerinedir.

2.1. Değerler

Dünya üzerinde dili, dini, gelenek ve görenekleri olmayan hiçbir toplum yoktur (Ulusoy ve Dilmaç, 2020: 101). Bütün toplumlar için geçerli olan bu görüş kültür kavramının da ortaya çıkmasını sağlamıştır. Nitekim her ulusun kendine has değer yargılarının, inançlarının, adetlerinin, gelenek ve göreneklerinin olması farklı kültürlerin ortaya çıkmasını sağlarken; kültür kavramının genel bir tanımının yapılmasını da zorlaştırmıştır. Çünkü kültür kavramının her ulusta, her ülkede, hatta her bölgede farklılık göstermesi kültür kelimesinin farklı anlamlarda karşımıza çıkmasına neden olmuştur. Bu bakımdan kültür her toplumda farklı bir renk farklı bir anlam taşır.

Toprağı işleme anlamına gelen kültür kelimesi Latince kökenli bir kelime olup daha sonra anlamı "yüksek umumi bilgi" şeklinde değişmiştir (Ersoy, 2020:173). Kültür, bir toplumdaki bireylerinin düşünce, inanç, yaşam ve davranış biçimleridir (Braidwood, 1995). Tylor kültürü; insanlar tarafından kazanılmış bilgiler, inançlar, adetler, kanunlar, sanat, ahlak, yetenek ve alışkanlıkların toplamı olarak açıklarken (Ülken'den akt.Ulusoy ve Dilmaç, 2020:101). İçli'de kültürü toplumdaki bireylerin paylaştıkları ve gelecek nesillere aktardıkları maddi ve manevi öğelerin bütünü olarak açıklamıştır (İçli, 2005:104).

Türkiye'de kültür kavramı üzerine ilk çalışmaları yapan düşünür Ziya Gökalp'tır. Gökalp, kültür kelimesini hars kavramıyla açıklayarak şöyle ifade etmiştir: "Hars yalnız bir milletin dini, ahlaki, hukuki, mukalevi (akli), bedii (sanat), lisani, iktisadi ve fenni hayatlarının ahenktar bir mecmuasıdır" (Gökalp, 1968:27).

Bu tanımlardan da anlaşıldığı üzere kültür; bir toplumun oluşturduğu, değer verdiği, paylaştığı maddi ve manevi öğelerin bütünü olarak tanımlanabilir. Bu bütünün içinde yer alan değerler ise kültürün en derin basamağını oluşturmaktadır. Çünkü

değerler, bireyin içinde yaşadığı toplumun kültürünün bir yansımasıdır (Kurtdaş, 2017:107). Zira insanoğlu yalnız resmi kurallarla örülmüş bir toplumda rastgele yaşamamaktadır. Çünkü insanlar kendi koydukları kurallara değerlerini, inançlarını, adetlerini ve duygularını da katarak bir arada yaşamakta, düşünmekte ve hareket etmektedir (Günay, 2002:245-270). İnsanın bu koşullarla kuşatılması aynı zamanda toplumsal değerlerin de ortaya çıkmasını sağlamıştır. Çünkü bütün devletler dünya üzerinde varlığını devam ettirmek için ortak değerlere sahip bir topluluğa ihtiyaç duymaktadır. Zira yalnız millî ülkülere ve ortak bir bilince dayanan toplumlar, dünya üzerinde varlığını devam ettirebilir (Gökalp, 1988:74-78). Bu da değerlerin bir yandan toplumsal bütünlüğü sağladığını gösterirken diğer yandan da toplumun devamlılığında önemli bir role sahip olduğunu göstermektedir (Kaya, 2021:60). Keza insan yaşadığı toplumun kurallarını, inançlarını ve değerlerini benimseyerek toplumun devamlılığını sağlayabilir. Bu yönüyle hayatın her alanına yön veren değerler insan davranışlarının ve tutumlarının da temelini oluşturur. Nitekim insanın bütün davranış ve tutumlarının temelinde değerlerin olması bu kavramın sosyal bilimler içinde yer alan birçok disiplinde karşımıza çıkmasına neden olmuştur.

Sosyal bilimlerin önemli araştırma konularında biri de değerlerdir. Çünkü değerler, insanların tutum ve davranışlarının belirlenmesinde önemli bir role sahip olduklarından sosyal bilimlerin çatısı görevindedir (Ulusoy ve Dilmaç,2020:1-3). Keza insan nesnelere ya da kavramlara değer yüklerken onları bu değerler çerçevesinde yorumlamakta ve geliştirmektedir (Akarsu, 2002:19). Bu durum ise değer kavramının bilimsel değerler, teknik değerler, ahlaki değerler, estetik değerler ve tarihsel değerler gibi farklı birçok alanda ortaya çıkmasını ve geniş bir literatüre sahip olmasını sağlamıştır.

İnsanı konu alan sosyal bilimlerin; psikoloji, sosyoloji, siyaset, eğitim, felsefe ekonomi, tarih, edebiyat, ilahiyat gibi birçok bilim dalında değer sözcüğü ya doğrudan ya da dolaylı olarak kullanılmaktadır (Kaya,2021:61). Nitekim değer kavramının bu kadar farklı disiplinlerde yer alması bu kavramın tanımını da güçleştirmiştir. Ancak içeriği her ne kadar farklı olsa da bütün değerler insanlar tarafından oluşturulduğundan her bir bilim dalı bu kavramda kendisini ilgilendiren boyutu seçmiş, kullanmış ve tanımlamıştır (Ulusoy ve Dilmaç, 2020:14).

Değer kavramı Türkçe sözlükte; bir şeyin önemini belirlemede soyut ölçü, bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, üstün nitelik, sahip olunan maddi ve manevi öğelerin bütünü anlamlarında kullanılmaktadır (TDK, 2019:132). Değer kelimesinin sosyal bilimlerde kazandığı anlam ile sözlük anlamı oldukça farklıdır (Kurttaş, 2017:71-72).

Latince “kıymetli olmak” ya da “güçlü olmak” anlamlarına gelen “valare” kökünden türetilmiş olan değer kavramı sosyal bilimlere ilk defa Znaniecki tarafından kazandırılmıştır. Geniş bir yelpazeye sahip olan sosyal bilimlerde değer kavramının genel bir tanımlanması mümkün olmadığından bu aşamada birkaç tanıma yer vermek daha uygun olacaktır. Güngör’e (2010:27-28) göre değer, bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inançtır. Çağlar’a (2005’ten akt. Dilmaç ve Ulusoy,2020:6) göre değer ise bireylerin düşünce, tutum ve davranışlarının temelini oluşturan kültürel öğelerdir.

Türk düşünür İonna Kuçuradi’ye (1995’ten akt. Kaya, 2021:62-63) göre değer; insana has imkânları, insana özgü eylemleri amaçlarına uygun bir şekilde yerine getirmektir. Başka bir ifadeyle değer; insanın doğru bilmesine, doğru düşünmesine, doğru değerlendirmesine ve doğru hareket etmesine yardım eden kavramlardır (Kaya,2021,63).

Değerleri sosyal boyutta ele alan Rokeach’a (1973’ten akt. Genç, 2020:4) göre değerler; inançlar, davranışlar, bireysel ve toplumsal anlayışla ilişkilidir. Yani sosyalleşme süreci içerisinde değer, bireylerin davranışlarını düzenleyen, toplumsal vicdana dayanan ve toplumsal birliği sağlayan davranışlar bütünüdür (Ersoy, 2012:70).

Toplumsal yapı içinde toplum hayatını düzenleme rolünü yerine getiren değerler ayrıca toplumsal normların temelini de oluşturduklarından bir nevi denetim aracı olarak da görev yaparlar (Ulusoy ve Arslan, 2019:2-3). Çünkü yaşam içinde insanların birbirleriyle olan ilişkileri sonucunda ortaya çıkan değerler bir taraftan bireylere nasıl davranmaları gerektiğini söylerken bir taraftan da toplumdaki bütünleşmeyi sağlamaktadır (Kurttaş, 2017:84). Kısaca toplumsal değer, bir sosyal yapının varlığı, birlikteliği, işleyişi ve devamlılığının sürdürülebilmesi için tasvip ve teşvik kabul edilerek korunmaya çalışılan inanışlardır (Ulusoy ve Dilmaç, 2020:15). Bir toplumda değerler bazen bir inanç bazen bir kanaat bazen de bir bilgi olarak ortaya çıkar. Kaynağı ne olursa olsun değerler insanlar tarafından, kavramlara yüklenen anlamlardır ki bu da toplumsallaşma sürecinde bireyin her davranışında dolaylı ya da dolaysız olarak değerlerin olduğunu göstermektedir. Öyle ki değerlerin her biri, toplumsal yapının bir

birikimi sonucunda oluşur ve o sosyal yapıyı oluşturan bireylerin çoğunluğu tarafından da benimsenirler.

Değerler, insanın toplumsal yapı içinde kendini gerçekleştirmesinin yanında kendisinin ne olduğunu bilmesi ve kendisini anlaması bakımından da önem taşımaktadır (Ulusoy ve Dilmaç, 2020:16). Bu açıdan bakıldığında ise bireysel değerler ön plana çıkmaktadır. Bireysel açıdan değerler; bireyin ilgileri, arzuları, beklentileri, amaçları ve ihtiyaçları ile ilgilidir. Ayrıca bireyin nesnelere, olgulara yüklediği anlamlar olarak da bilinir. Bu nedenle değerler bireyden bağımsız olarak düşünülemez (Özlem, 2002:282-284). Çünkü değerler; bireyin arzu, istek ve tercihlerini yansıtan, insanın neyi yapacağına neyi yapamayacağına kılavuzluk eden temel etmenlerdir. Yani değerler insan davranışlarına rehberlik eden temel ilkelerdir. Dilmaç ve Ulusoy (2020:15) değerlerin insani boyutuna dikkat çekerek; insanı diğer canlılardan ayıran ve insana özgü nitelikleri değer olarak ifade etmişlerdir.

Bir kişinin, bir toplumun, bir ülkenin değerleri denildiğinde akla gelen şey, çoğu zaman kişilerin ya da toplumların iyi ya da kötü saydıkları şeylerdir. Bu genel değer yargıları toplumu oluşturan bireylerin yapmaları ya da yapmamaları gereken davranışları yönlendiren normlardır. Bireylerin davranışları bu normlara uygunsa iyi, değilse kötü olarak değerlendirilir. Kısacası iyi olduğu düşünülen her şeye “değer” denir (Tepe, 2002:324-349). Başka bir ifadeyle bu genel değer yargıları kişilerin doğruyu bilmesine, doğru düşünmesine, doğru değerlendirmesine ve doğru davranış içinde olduğunu görebilmesine yardımcı olan olgulardır.

Hayatımızın her alanında karşımıza çıkan değerler, bireyin davranışlarını yöneten, bireye yol gösteren ve bireyin davranışlarının altında yatan temel prensiplerdir (Kurtdaş, 2017:72). Bu yönelimlere göre değerlere ilişkin bakış açısı felsefi, psikolojik ve sosyolojik olmak üzere üç temel boyutta ele alınmalıdır.

Felsefe düşünce tarihinde değer kavramı çok farklı anlamlar da karşımıza çıkar. Çünkü değer genel ve soyut kavramların adıdır. Dolayısıyla da değer kavramına farklı anlamlar yüklenmekte ve varlık olarak sorgulanmaktadır (Ulusoy ve Dilmaç, 2020:17-20). Değer kavramı felsefede, değerler problemi ve değerlendirme problemi olmak üzere iki şekilde karşımıza çıkar. Çünkü kişiler arasındaki ilişkilerde dürüstlük, adalet, saygı ve eşitlik gibi sorular değerleri sorgulamayı ifade ederken; "İyi nedir?", "güzel nedir?", "doğru nedir?" gibi sorular sormak bir değerlendirme etkinliğidir (Toku, 2002:101-102).

Değer; bir şeyin kendine has özelliği ve onun aynı şeyler arasındaki yeridir. İnsanın değeri, insanın diğer varlıklar içerisindeki durumunu ve bunun sonucu olarak da sahip olduğu özellikleri kapsamaktadır (Tepe,2002:146). Felsefe tarihinde değer kavramlarından farklı şeyler kastedilse de bu konu iki başlık altında ele alınır. Birinci başlıkta değerler görecelidir yani değerlerin kaynağı öznelidir. Aynı zamanda, toplumdan topluma veya aynı toplumda çağdan çağa hatta aynı toplumdaki gruplandırmaya göre bile değerler değişebilir. İkinci başlıktaki değerler ise mutlakdır yani değerlerin kaynağı nesnelidir. Bu düşünceye göre her türlü değer, mutlak olarak yanlış ya da doğrudur. Bu görüşte değer yargıları değişse bile değerler hiçbir zaman değişmez. Bu görüşe göre değişen değerler değil, onları anlamlandıran insanlardır (Toku,2002:103).

Psikolojide değer kavramı felsefenin daha farklı bir şekilde ele alınır. Psikolojinin değer kavramını yorumlama biçimi birey odaklı olup daha çok değerlerin bireylerin gelişimini ve bireysel tutumlardaki etkilerini araştırır. Ayrıca değerler psikolojik bakımdan, tutum ve davranışlara kaynaklık eden inançlar olarak da psikolojide ele alınmıştır (Kurtdaş,2017:78).

Sosyolojik açıdan değer ise içinde bulunulan toplumun sosyal ve kültürel unsurlarına anlam katan en önemli ölçüttür (Ulusoy ve Dilmaç 2020:20-21). Çünkü toplumsal yaşam içinde ortaya çıkan değerler, bireylerin ortak kararları doğrultusunda oluşturdukları normlar bütünüdür. Bu da değerlerin bir taraftan bireylere nasıl davranmaları gerektiğini söylerken; diğer taraftan da sosyal bütünleşmeyi sağladığını göstermektedir. Ayrıca toplumdaki gelişmeleri ve değişimleri yorumlamada değerlerin önemli bir rol üstlenmesi, değerlerin toplumsal işlevinin öneminden kaynaklandığını göstermektedir.

Yukardaki tanımlardan yola çıkarak değer, bir toplumun üyelerinin çoğunluğu tarafından içselleştirilerek neyin iyi ya da kötü olduğu kabul edilen; insanların düşünce, amaç, duygu ve tutumlarına yön veren temel ilke veya inançlar bütünü olarak ifade edilebilir. Kısacası değer kavramı açıklanırken kullanılan ortak ilkeler, bireyin belirli bir şekilde hareket etme yönelimidir.

Değerin kapsam ve önemini daha iyi açıklayabilmek için değerlerin özelliklerine bakmak gerekmektedir. Bu noktadan baktığımızda değerlerin genel özelliklerini aşağıdaki gibi sıralamamız mümkün olacaktır:

- “Değerler bir kültürün içinde şekillenir ve aynı zamanda kültür üzerine yönlendirici olarak etki etmektedir. Başka bir deyişle bir kültürün gelişme sürecinde değerler en önemli basamağı oluşturmaktadır.
- Değerler insanlarla özdeşleşmiştir. Sosyalleşme sürecinde değerler kişiler tarafından öğrenilmekte ve üstlenmektedir.
- Değerler bireyin hem zihinsel hem de duygusal yönünü yansıtan ilkelerdir.
- Değerler sosyal dayanışmayı yaratan ve sürekli kılan önemli faktörlerden biridir.
- Değer eylemlerde bulunan bireyin kabul edilebilir arzu ve istekleri için bir referans noktası olarak görevini yerine getirir.
- Değerler, bireyin hedefleri ve bu hedeflere ulaşmada etkili olan davranışlarla ilgilidir.
- Değerler değişime açık yapılardır. Zamanla etkileşim ve gerekli olan ihtiyaçlar çerçevesinde değişiklikler olabilir.
- Değerler toplum ya da bireyler tarafından benimsenen birleştirici olgulardır.
- Değerlerin normlardan farkı daha genel ve soyut bir nitelik taşımasıdır yani değer normları da içerir.
- Değerler sadece bilinçsel değil duygu ve heyecanları da içine alan yargılardır.
- Değerler bir inançtır. Değerler diğer tüm inançlar gibi bilişsel, duygusal ve davranışsal öğelere sahiptir.”

Değerlerin genel özelliklerine bakıldığında, yapılan tanımların çoğunda değerlerin özellikleri arasında yer aldığı görülmektedir.

2.1.1. Değerlerin Sınıflandırılması

Değerler, birçok disiplinin konusu olmasının yanında geniş bir kullanım alanına da sahiptir. Bu durum değerlerin tanımlanmasını zorlaştırdığı gibi onun sınıflandırmasını da güçleştirmiştir. Bunun sonucunda değerlerin birçok farklı sınıflandırması ortaya çıkmıştır.

Özlem'e göre (2002:283-284) değerler, “özelci” ve “nesnelci” bakış açılarına göre farklı sınıflandırılabilir. Özelci bakış açısına göre değerler; öznenin ilgi, amaç, arzu ve beklentilerine uygun olan "olumlu değerler" ve uygun olmayan "olumsuz değerler" olarak ikiye ayrılır. Nesnelci değer anlayışına göre değerler ise; insan eylemlerinden, istek ve beklentilerinden bağımsız bir taraf oluştururlar. Yani değerler, insan eylemlerinin

belirleyiciliğine sahiptir. Özlem, daha sonra her iki açıdan yapılan sınıflandırmalarda yer alan değer çeşitlerini şu şekilde sınıflandırmıştır:

- “Hazcı (hedonist) değerler (olumlu: haz, olumsuz: acı)
- Bilgisel değerler veya bilgi değerleri (olumlu: doğru, olumsuz: yanlış)
- Ahlâksal değerle (olumlu: iyi, olumsuz: kötü)
- Estetik değerler (olumlu: güzel, olumsuz: acı)
- Dinsel değerler (olumlu: sevap, olumsuz: günah)”

Hilmi Ziya Ülken değerleri, “içkin değerler (teknik, sanat, fikir)”, “aşkın değerler (ahlak, din)” ve “normatif değerler (dil, hukuk, iktisat)” olmak üzere üç şekilde sınıflandırmıştır (Ülken’den akt. Ulusoy ve Dilmaç 2020:28).

Her toplumun kendine özgü değerleri olduğu gibi ortak evrensel değerleri de vardır. Bunların başında demokrasi, eşitlik, özgürlük, adalet, insan haklarına saygı, dürüstlük, çalışkanlık, sevgi, yardımseverlik, hoşgörü gibi değerler gelmektedir. Evin ve Kafadar (2004’ten akt. Ulusoy ve Dilmaç 2020:28) çalışmalarında evrensel ve ulusal değerleri ele alarak bu değerleri şu şekilde tasnif etmişlerdir: Ulusal değerleri; “millet, devlet, vatan, ordu, cumhuriyet, ulusal simgeler: ulusal marş, ulusal anıtlar, ulusal bayram, bayrak, dil, gelenek ve görenekler” olarak belirtirken; evrensel değerleri ise; “demokrasi, insan hakları ve özgürlükleri, uygarlık, barış, eşitlik, bilim ve bilimsel düşünme, sanat, çevre duyarlılığı ve sevgi” olarak belirtmişlerdir.

Refshauge (2004’ten akt. Ulusoy ve Dilmaç 2020:32) değerler sınıflandırmasında temel değerlere yer vermiştir. Resahauge’ye göre; devlet, toplum için temel değerleri takip etmenin önemini bilmektedir. Laik ve dinsel dünya görüşlerinde yaygın olan bu değerler aynı zamanda da birçok kültürde yer almaktadır. Bu temel değerler şunlardır:

- “**Dürüstlük:** Tutarlı bir şekilde dürüst ve güvenilir olma.
- **Mükemmellik:** Okul yaşamında, bireysel ve toplumsal hayatın her alanında en yüksek kişisel başarı için mücadele etme.
- **Saygı:** Kendi ve başkaları için saygılı olma ve diğerlerinin farklı görüşlere sahip olma hakkını kabul etme.
- **Sorumluluk:** Kendine, diğerlerine ve çevreye karşı bireysel ve toplumsal davranışlardan dolayı sorumlu olma.

- **Katılım:** Toplumun ve milletin sosyal ve ekonomik refahından minnettarlık duyarak ve bunun için katkı sağlayarak aktif ve üretken birey ve grup üyesi olma.
- **İşbirliği:** Uyuşmazlıklar barışçıl bir çözüm içerisinde olarak ve başkalarına destek sağlayarak ortak amaçlara ulaşmada işbirliği içerisinde çalışma.
- **Önemseme:** Empati göstererek ve merhametli davranarak kendinin ve diğerlerinin refahını düşünme.
- **Tarafsızlık:** Sosyal adalet ilkelerine sadık olma ve ön yargıya samimiyetsizliğe ve adaletsizliğe karşı çıkma
- **Demokrasi:** Vatandaş olma sorumluluklarını ve haklarını, özgürlüklerini kabul etme ve yükseltme.”

Kinnier, Kernes ve Dautheribes (200'den akt. Ulusoy ve Dilmaç 2020:30) insanların inandığı dinlerle ilgili, laik kurumlarla ve ulusal kuruluşlarla ilgili dokümanları inceleyerek, evrensel çekirdek ahlaki değerlerin bir sınıflamasını yapmışlardır. Herkes için ortak olarak kabul edilebilecek olan bu değerler şunlardır:

- “Adaleti arama
- Gerçeği arama
- Kendini koruma ve kendine saygı gösterme
- Kendini övmeme
- Davranışlarından sorumlu olma ve vicdanına göre hareket etme
- Tüm insanlar arasındaki bağımlılığa saygı duyma
- Başkalarına yardım etme
- Saygılı, hoşgörülü ve bağışlayıcı olma
- Başkalarına zarar vermemek, çevreyi ve canlıları korumak”

Değerlerin kurumsal işlevlerine göre sınıflandırılması ise en anlamlı sınıflandırmadır. Genellikle işlevsel olarak değerler dini, siyasi, ekonomik, bilimsel vb. şekilde ayrılır ve her kurumda süregelen bir değerler dizisi vardır. Kişiler ise bu gruplarda belirli sosyal değerlere göre yönetilir ya da yönlendirilirler. Bu açıdan bakıldığında toplumsal değerlerin rol ve ilişkiler gibi kurumsallaştığı da söylenebilir. Ve böylelikle değerler, kurumların işleyişini de kolaylaştırır (Kurttaş,2017:78).

Genel anlamda değerler sınıflandırmasının ilk örneklerinden birini yapan düşünür Max Scheler'dir. Scheler beş ana değer kabul etmiştir:

1. Hoş olanın değer alanı:	→	Lüks değerler	→	Zevk- ehli
2. Faydalı olanın değer alanı	→	Uygarlık	→	Yönetici
		değerleri		
3. Soylu olanın değer alanı	→	Vital değerler	→	Kahraman
4. Tinle ilgili değer alanı	→	Kültür değerleri	→	Dahi
5. Kutsal olanın değer alanı	→	Dinsel değerler	→	Ermiş

Scheler'in oluşturduğu sınıflandırmada yer alan değerler aynı zamanda toplumdaki model tipler tarafından da temsil edilmektedir (Kurttaş,2017,100-101).

Eduard Spranger (1928'den akt. Kaya, 2021:65-66) değerler sınıflandırması ise insanların baskın değerlerine dayanmaktadır. Spranger değerlere göre bireyleri şu şekilde sınıflandırmıştır:

1. **“Bilimsel(kurumsal):** Gerçeğe, bilgiye ve eleştirci düşünceye önem verir.
2. **Ekonomik:** Yararlı ve pratik olana önem verir.
3. **Toplumsal:** Yardımseverlik, bencil olmamak en önemli özelliğdir.
4. **Estetik:** Üst düzey biçim ve uyuma önem verir.
5. **Politik:** Kişisel olarak etkili, güçlü ve kuvvetli olmaya önem verir.
6. **Dinsel:** Evreni bir bütün olarak algılar ve kendini bu bütünün bir parçası olarak görür.”

Değerlerin bir diğer sınıflandırmasını yapan Erol Güngör ise değerleri, kurumsal işlevleri bakımından sınıflandırılmıştır. Güngör; Eduard Spranger'in sınıflandırdığı altı temel değer grubuna ahlaki değerleri de katarak yedi değer sınıfı belirlemiştir. Bunlar: sosyal, bilimsel, politik, estetik, ekonomik, dinsel ve ahlaki değerlerdir.

Değerler konusunda kapsamlı ve geçerli bir sınıflandırma 1973'te Milton Rokeach (akt. Kaya, 2021:67-68) tarafından yapılmıştır. Rokeach değerleri işlevsel özelliklerine göre "Amaçsal Değerler" ve "Araçsal Değerler" olarak sınıflandırmıştır. Amaçsal değerler ulaşılmak istenen hedefleri gösterirken, araçsal değerler ise hedeflenen amaçlara ulaşmada kullanılacak davranış şekillerini göstermektedir. Yani amaç değerler, "yaşamın temel amaçlarını" (ulusal güvenlik, eşitlik, rahat bir yaşam, mutluluk gibi), araç değerler ise bu amaçlara ulaşmak için yapılacak " davranış biçimlerini" (hırslı, sevecen, bağımsız, neşeli gibi) kapsamaktadır. Rokeach (1973'ten akt. Kurttaş, 2017:101-103) geliştirdiği değer envanterinde; “amaçsal ve araçsal değerler” olmak üzere her iki değer grubunda da on sekiz değere yer vermiştir.

AMAÇSAL DEĞERLER**ARAÇSAL DEĞERLER**

1- Aile güvenliği (sevdiklerinin bakımı)	1- Hırslı (azimli)
2- Barış içinde bir dünya	2- Geniş görüşlü
3- Özgürlük(bağımsızlık)	3-Yetenekli (becerikli)
4- Eşitlik (herkes için fırsat eşitliği)	4-Neşeli
5- Kendine saygı (benlik saygısı)	5-Temiz
6- Mutluluk	6- Yardımsever
7- Bilgelik	7-Cesur
8- Ulusal güvenlik	8-Bağışlayıcı
9- Kurtulma (sonsuz hayat)	9- Dürüst
10- Gerçek arkadaşlık	10-Kibar
11- Başarı (hayata kalıcı bir katkı)	11-Hayal gücü kuvvetli
12- İç huzur (kendiyile barışık olma)	12-Entelektüel (zeki)
13- Refah içinde bir yaşam	13-İtaatkâr
14- Sosyal kabul(takdir görmek)	14-Sorumluluk sahibi
15- Zevk(keyifli bir hayat)	15-Sevecen
16- Güzellikler dünyası	16- Kendini kontrol eden
17- Heyecanlı bir hayat	17-Bağımsız(kendine yeten)
18- Özgürlük	18-Mantıklı

Bir diğer araştırmacı Schwartz; Rokeach'ın değer sınıflandırmasından yola çıkarak, değerlerin içerik ve yapısına göre daha geniş ölçekli bir sınıflandırma yapmıştır. Schwartz (1992'den akt. Kaya, 2021:69-70) değerleri; bireyin davranışlarını belirleyen, toplumsal olarak onaylanabilir amaç veya motivasyonlarının bilişsel göstergesi olarak tanımlamıştır. Bu doğrultuda oluşturduğu ölçekte değerleri "on ana değer" şeklinde gruplandırmıştır. Bunlar: güç, başarı, hedonizm(hazcılık), uyarılma, öz denetim, evrensellik, yardımseverlik, geleneksellik, uyum ve güvenlidir. Ayrıca Schwartz bu on ana değer altında da elli altı değer de açıklamıştır. Bu elli altı değeri Schwartz, bireylerin hayatında yol gösterici değerler olarak açıklamıştır Schwartz (1992'den akt. Kurtdaş, 2017:103) Schwartz'in (1992'den akt. Kaya, 2021:69-70) belirlediği on ana değer ve elli altı değere aşağıda yer verilmiştir:

“Güç: Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetleme yetisidir. Değerler: sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, toplumdaki yerini korumak, insanlar tarafından kabullenilmek

Başarı: Toplumsal ilkeleri temel alan kişisel başarı yönelimi. Değerler: başarılı olmak, yetkin olmak, hırslı olmak, sözü dinlenen biri olmak, zeki olmak.

Hedonizm (Hazcılık): Bireysel zevk. Değerler: zevk, hayattan keyif almak.

Uyarılım: Heyecan ve yenilik arayışıdır. Değerler: cesur olmak, değişken bir hayat sürmek, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak.

Öz yönelim: Düşünce ve davranışlarda özgürlüktür. Değerler: yaratıcı olmak, merak duyma, özgür olmak, kendi hedeflerini seçmek, bağımsız olmak, kendine saygısı olmak.

Evensellik: Tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek, hoşgörülü ve anlayışlı olmaktır. Değerler: açık fikirli olmak, erdemli olmak, sosyal adalet, eşitlik, dünya barışı, güzelliklerle dolu dünya, doğayla bütünlük içinde olma, çevreyi gözetme, iç uyum.

İyilikseverlik: Kişilerin iyiliğini düşünmek ve geliştirmektir. Değerler: yardımsever olmak, bağışlayıcı olmak, sadık olmak, sorumluluk sahibi olmak, gerçek arkadaşlık, sevgi, manevi bir hayat, anlamlı bir hayat.

Geleneksellik: Kültüre, dine ve fikirlere saygılı olmak. Değerler: dindar olmak, hayatın bireylere verdiklerini kabullenmek, geleneklere saygılı olmak, mahremiyet, ılımlı bir yaşam.

Uyma: Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı davranışların sınırlandırılması. Değerler: kibarlık, itaatkârlık anne-babaya ve yaşlılara değer vermek, kendini denetlemek.

Güvenlik: Toplumun var olan ilişkilerinin ve bireyin kendisinin huzuru ve sürekliliği. Değerler: ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, temiz olmak, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek, bağlılık duygusu, sağlıklı olmak.”

Sonuç olarak, değerlerin birçok disiplinde yer alması farklı sınıflandırmaları da ortaya çıkarmıştır. Bu sınıflandırmalardan yola çıkarak değerlerle ilgili ortak bir betimleme şu şekilde yapılabilir:

- Değerler evrenseldir. Tüm dünyada geçerli olan adaletli olma, bağımsızlık, öz güven, yardımseverlik, temiz olma gibi değerler bütün insanlığı ilgilendirir.
- Değerler bireylerin amaçlarıyla ve bu amaçlara ulaşmak için sergiledikleri davranışlarla ilgilidir.
- Değerler, bireylerin davranışlarında ve seçimlerinde önemli bir işlev görmektedir.
- Değerler insanların inançlarına, fikirlerine ve duygularına yön veren temel ilkelerdir.
- Değerler, eylemde bulunan bireyin kabul edilebilir arzu ve istekleri için bir referans noktası olarak görevini yerine getirir.
- Değerler bireyin duygu, düşünce ve davranışlarını yönlendirerek toplumsal bütünlüğü ve huzuru da sağlamaktadır.

Kısaca insan davranışları üzerinde güçlü bir etkiye sahip olan değerler, bireyin ve toplumun yaşam kalitesini arttıran; bireyin mutluluğunu temel alan kurallar sistematiğidir. Bundan dolayı toplumsal mutluluğun ve bütünlüğün sürdürülebilmesi ise toplumdaki değerlerin bireyler tarafından benimsenerek gelecek kuşaklara aktarılması ile mümkün olacaktır. Bu nedenle ülkelerin eğitim hedeflerinden biri de toplumun ortak değerlerini yeni yetişen nesillere aktarmak ve öğretmek gelmektedir (Ulusoy ve Arslan, 2019:6-7). Çünkü bir toplum değerlerinden yoksunlaşmışsa o toplumun ayakta durması mümkün olmayacaktır. Yani değerlerden arınmış bir toplum düşünülmediği gibi değerlerden arınmış bir eğitim sistemi de düşünülemez. Bu çerçevede tüm toplumlar birlik ve beraberliklerini devam ettirebilmek için kendi değer yargılarını eğitim sistemiyle bireylere öğretmekte ve gelecek nesillere aktarmaktadır.

2.1.2. Değerler Eğitimi ve Öğretimi

Değerler, her toplumda yer alan ve toplumları bütünleştirmeyi sağlayan temel ilkelerden biridir. Bu nedenle toplumlar sahip oldukları değer yargılarını korumaya ve gelecek nesillere aktarmaya çalışmaktadır. Çünkü değerler bireylerin duygu, düşünce ve davranışlarını yönlendirirken aynı zamanda bireyleri ortak bir paydada toplayarak toplumsal birlik ve beraberliği de sağlamaktadır (Nalçacı, 2019:334). Bu toplumsal düzeni korumak ve devam ettirebilmek için de ülkeler, eğitime ve öğretime ayrıca önem vermektedirler.

Eđitim, toplumsal dűzenin sađlanmasında ๑nemli bir yere sahiptir. Toplumsal dűzen sadece yasalara uymakla geręekleşmez ęünkü toplumların bu dűzeni sađlayabilmesi için deđerlerin, gelenek ve g๑reneklerin birleřtirici gűcűne de ihtiyaı vardır (Aydın ve Gűrler, 2013:16-17). Bunun içindir ki eđitimin amaçlarından biri de kendisi, toplumu, halkı, milleti için deđer oluřturacak bireyler yetiřtirmektir. Bu nedenle eđitim-๑đretim sűrecinde deđerlerin bireyler tarafından kabullenilmesi ve davranıřa d๑nűřtűrűlmesi ๑nemlidir. Keza bu konuda geçmiřten gűnűműze eđitimcilere yol g๑steren dođrudan veya dolaylı olarak kullanılan farklı deđer ๑đretimi yaklařımları vardır (Tahirođlu, 2019:340-341).

2.1.2.1. Değer ๑đretimi Yaklaşımları

Deđerler, ailede, okulda, iř hayatında, arkadař iliřkilerinde yani toplumsal yařantının her alanında karřımıza çıkmaktadır. Hayatın bűtűnűnde yer alan deđerlerin bireylere kazandırılmasının bir yolu da eđitimidir. Bu ise ancak deđerler eđitiminin etkili bir řekilde gerçekleřtirilmesi ile műmkűndűr. űnkű insanlar deđer yargılarına g๑re dűřűnűr ve bu deđer yargılarını da davranıřa d๑nűřtűrűr. Bireyin deđer geliřimi her ne kadar aile içinde bařlasa da sosyal yařantısının bűyűk bir b๑lűműnű oluřturan okulun da bu geliřimde ๑nemli bir rolű vardır (Ulusoy ve Dilmaç, 2020:90).

Deđer ๑đretim yaklařımlarına bakıldıđı zaman; bunların bir kısmının deđerlerin dođrudan ๑đretimine; bir kısmının da akıl yűrűtme, sorgulama ve yansıtıcı dűřűnme sűrelerine odaklandıđı g๑rűlmektedir (Dođanay, 2006:226).

Deđerler ve ๑đretimiyle ilgili kaynaklar incelenerek bu b๑lűmde altı değer ๑đretim yaklaşımları kısaca ele alınmıştır.

a-Doğrudan Değer ๑đretim Yaklaşımı (Telkin Etme)

Deđer aktarımı ya da telkin olarak bilinen bu yaklařım yűzyıllardır bűtűn eđitim sistemlerinde deđer aktarımı olarak kullanılan en aktif yaklařımlarından biridir (Kaya, 2021:73). Deđerleri dođrudan ๑đretme yaklařımının amacı, ๑đrencilere belirli deđerlerin ařılanmasını ve bunların içselleřtirmelerini sađlayarak, ๑đrencilerin istenen deđerleri daha iyi yansıtmaları için sahip oldukları deđerleri deđiřtirmektir (Aydın ve Gűrler, 2013). Bu y๑ntemde deđer aktarma g๑revini űstlenen ๑đretmen her řeyin iyisini ve dođrusunu bilen yegűne kaynaktır. Bu yaklařımda ๑đretmen nasihat vererek, ikna ederek, slogan kullanarak, hikűyeler anlatarak ve iyi ๑rnekler vererek deđerleri ๑đrencilere

aktarır. Böylelikle öğrencilerin doğru davranışlara, doğru kişilere ve fikirlere değer vermesinin yolu açılır (Kaya, 2021:74).

Değerlerin doğrudan öğretiminde birçok farklı yöntem kullanılmaktadır. Bunların içinde en çok kullanılan yöntemlerden biri de pekiştirmedir. Bu yöntemde öğretmenin değere uygun davranan öğrenciyi takdir etmesi olumlu pekiştirme; öğrencinin istenilen değerden farklı bir davranışta bulunması sonucunda öğretmen tarafından cezalandırılması ise olumsuz pekiştirmedir (Kaya, 2021:74).

Öğretmenin rol model olması da bir diğer yöntemdir. Bu yöntemde öğrenciler, olumlu ve olumsuz değer davranışlarını öğretmenlerini sınıfta veya dışarıda izleyerek öğrenirler. Model olan öğretmen, değerlere uygun davranırsa öğrenci bundan etkilenerek öğretmenini taklit edecektir ki bu da değer öğretimini olumlu yönde etkileyecektir. Ancak model olan öğretmen kazandırılmak istenen değerlerin aksine hareket ederse öğrenciler için yanlış değer davranışları gerçekleşecektir (Kaya, 2021:74).

Bir diğer önemli yöntem ise öğüt vermedir. Değer öğretiminde öğrencilerin davranışlarına etki etmek ve yön vermek için telkinler yapılır. Bu telkinler, okul içinde veya dışında örnek yaşam hikâyeleri, şiirler, destanlar, biyografiler, türküler, romanlar, etik ve ahlaki hikâyeler aracılığı ile değer edindirme sürecinde sıklıkla kullanılır (Aktepe, 2019:81).

Değerlerin doğrudan öğretimi yaklaşımında okulların yanı sıra aileler, akran çevreleri, din adamları, siyasiler gibi ilgili kişiler de doğru ve gerekli olarak düşündükleri değerleri telkin ederek, nasihat ederek; günah, sevap, ceza, ödül gibi araçları kullanarak bireye kazandırmaya çalışırlar (Tahiroğlu, 2019:342).

Değerlerin doğrudan öğretimi yaklaşımı, geçmişte sıkça kullanılsa da günümüz eğitim sisteminde pek bir önemi kalmamıştır. Çünkü bugün okullarda ve öğretim programlarında öğretmen merkezli eğitim yerine; yaparak, yaşayarak öğrenmenin ön planda olduğu öğrenci merkezli bir eğitim felsefesi vardır. Bu eğitim felsefesi doğrultusunda eğitimciler, öğrenciye görelilik ilkesinden hareketle bireysel öğrenmelerin ön planda olduğu ve öğrencinin birçok duyu organına etki eden eğitim uygulamalarını kullanmayı tercih etmektedirler (Kaya, 2021:74).

b. Değer Açıklama Yaklaşımı (Belirginleştirme)

Bu yaklaşım değerler öğretiminin önemli bir basamağını oluşturmaktadır. Bu yaklaşımın temeli, bireyin kendi yaşamında hangi değer önemli olduğuna ve bu değeri nasıl belirlediğine dayanmaktadır. Hümanistik kuramdan esinlenerek; Louis Rath, Merrill Harmin, Howard Kirchenbaum ve Sidney Simon tarafından 1966 yılında geliştirilmiş bir yaklaşımdır (Hunt. 1981;Thomas.1992; akt. Ulusoy ve Dilmaç,2020:72).

Değer açıklama yaklaşımında temel amaç, öğrencilerin duygu ve düşüncelerinin farkına varmalarını sağlayarak, değerleri belirleme ve öğrenme süreçlerinde öğrenciyi merkeze almaktır (Hunt. 1981; Halstead,1996; akt. Ulusoy ve Dilmaç,2020,72). Bu yaklaşımda değer öğretimi yapılacak birey üzerinde hiçbir şekilde zorlama ve dayatma yapılamaz. Ancak bireyin değer tercihleri üzerinde farklı alternatifler açıklanır ve bireye teşvikler yapılabilir. Bu yaklaşımda bireyin kendi benimsediği değer önemsenmeli ancak bireye niçin, nasıl soruları sorularak açıklamalar desteklenmelidir (Aktepe, 2019:81-82). Buradan hareketle bu değer yaklaşımında öğrencilerin hangi değere, nasıl sahip olması gerektiğine öğretmenler karar vermez. Öğretmenler, sadece öğrencilerin düşünme ve değer belirleme süreçlerinde onlara yol gösteren rehberlerdir (Kaya, 2021:75-76).

Değer açıklama öğretim modeli yedi basamaktan oluşur. Bu yaklaşım modelinde, öğretmenler adım adım basamaklardan oluşan esnek bir rehber rolündedir. Yaklaşımda bu adımları öğretmen öğrenciler ile birlikte uygular (Superka ve Johnson, 1975'ten akt. Kaya,2021:76) Bunlar:

1-“Alternatiflerden Seçim Yapmak: Bu süreçte öğretmen, öğrencilerin keşfetmesine, incelemesine ve seçim yapmasına yardım eder.

2-Düşünceli Seçim: Bu süreçte öğretmenin görevi öğrencilerin her seçeneğin sonuçları üzerine fikir yürüterek seçenekleri tartmalarına yardımcı olmaktır.

3-Özgürce Seçme: Öğretmenler, öğrencileri özgürce seçim yapma konusunda cesaretlendirmelidirler.

4-Kişinin Seçimini Ödüllendirmek: Önemli olduğu düşünülen seçimlerin ödüllendirilmesi ve değer verilmesidir.

5-Kişinin Seçimini Onaylamak: Bu basamakta öğretmenin görevi kişinin seçimlerinin çevresindeki insanlar tarafından onaylanması için fırsat vermek.

6-Tutarlı Davranmak: Öğretmen bu süreçte öğrencilerinin seçimlerini davranışa dönüştürme konusunda cesaretlendirmelidir.

7-Davranışların Tekrari: Öğretmen bu son basamakta öğrencilerin seçimlerine uygun olarak davranışlarını devam ettirmelerine yardımcı olmalıdır.”

Yaklaşımın buradaki amacı bu yedi basamağı kullanarak, öğrencilerin kendi yaşantıları yoluyla değerleri içselleştirmesine yardımcı olmaktır. Bu aşamada öğretmenler ise sadece değer ve davranışları konusunda öğrencilere yardımcı olmaktadır.

Değerleri açıklama yaklaşımı, öğretmenleri birer danışman ya da psikolog rolüne yönlendirdiği, öğrencilerin gizlilik haklarını ihlal ettiği ve tüm değerleri eşit gördüğünden ayrıca istenilen davranış değişimini sağlayamadığı için eleştirilmiştir. Nitekim değer öğretiminde geniş bir metoda sahip olan bu yaklaşım, bu olumsuz sebeplere ek olarak yöntem zayıflığı da öne sürülerek son zamanlarda eğitim uygulamalarında daha az tercih edilmiştir (Kaya, 2021:77).

c. Değer Analizi Yaklaşımı (Bilişsel Karar Verme)

Değer analizi ya da bilişsel karar verme olarak adlandırılan bu yaklaşım sosyal bilimler eğitimcileri tarafından geliştirilmiştir. Değer analizi yaklaşımının temel amacı; öğrencilere, karşılaştıkları sorunlar doğrultusunda karar verebilmek için bilimsel araştırma ve mantıksal düşünme sürecini kullanabilmelerine yardımcı olmaktır (Doğanay, 2017:272-273). Değer analiz yaklaşımı, değer kararlarını ve değerler yeterliliğini esas alır. Bu yaklaşımda öğrencinin mantıklı karar vermek için eleştirel düşünme yeteneğini kullanması amaçlanır. Bu yaklaşım, zihinsel süreçlere, bilimsel araştırmalara, muhakemeye ve mantığa odaklanır. Bu yaklaşımda sorunlarla baş başa kalan öğrencinin, sorunlarını çözerken duygularını olaya karıştırmadan mantıklı karar verebilmesi amaçlanmaktadır (Ulusoy ve Dilmaç,2020:74).

Welton ve Mallan (1999'dan akt. Doğanay,2017:272-274), değer analizi yaklaşımında kullanılan süreci sekiz aşama olarak belirtmişlerdir. Bunlar:

- 1-Değer sorunu belirleme
- 2-Karşılaşılan değer sorununu açıklığa kavuşturma
- 3-Sorun hakkında bilgi ve kanıtlar toplama
- 4-Bilgi ve kanıtların uygunluğunu ve doğruluğunu değerlendirme.

5-Olası çözüm yollarını belirleme

6-Çözüm yollarının her birinin olası doğrularını belirleme ve değerlendirme.

7-Seçenekler arasında birini seçme.

8-Seçilen öneri doğrultusunda harekette bulunma

Özetle değer analizi yaklaşımında, öğrenciler değerleri öğrenirken kendilerine önerilen veya sunulan değerleri öğrenmelerinden öte kendilerinin seçmiş oldukları değerleri öğrenmeye çalışırlar. Böylelikle öğrenciler, öğrenilecek değerleri seçerken mantık yürütme ve muhakeme süreçlerini de kullanmış olurlar (Ulusoy; Dilmaç, 2020:75).

ç. Ahlaki İkilem (Ahlaki Gelişim)

Kohlberg'in gelişim kuramına dayanan ahlak eğitimi diğer geleneksel eğitim yöntemlerinden farklıdır. Ahlak eğitimi anlayışında temel değerleri araştırmak, toplumsal bütünlüğü sağlamak, mantıksal çözümlene ve akıl yürütmeyi güdülemek, sorumluluğu eşit olarak paylaşmak, demokratik bir ortamda rol almayı sağlamak esastır (Ulusoy ve Dilmaç, 2020:75). Bu değer yaklaşımında önemli olan öğrenciye düşünme ve muhakeme yapabilme gücünü kazandırarak öğretimi gerçekleştirmektir. Böyle bir süreçte öğretmenin rolü de diğer yaklaşımlardan farklıdır. Bu yaklaşımda öğretmenin tutumu uyulması gereken tek ölçüt olmak yerine farklı görüşlerden birini oluşturur.

Öğrencilerin ahlaki akıl yürütme becerilerinin geliştirilmesi hedeflenen bu yaklaşımda, okul temelli bir toplum oluşturmak ve sınıfların da ahlaki çatışmaların yaşandığı demokratik tartışma ortamları haline getirmek temel amaçtır. Bu ahlaki ikilem birden fazla değer ilkesinin çatıştığı bir hikâye, gerçek bir olay, tarihsel bir olay, kurmaca bir olay, bir cümle, toplumsal bir problem olabilir. Bu ahlaki ikilemler içerisinde değer içerikli bir ana fikir yer almaktadır. Bu yöntemle öğrencilere ahlaki ikileme düşürecek bir hikâye verilerek sahip oldukları ahlaki değerlerini ortaya çıkarmaları veya karşılaştırma yapma fırsatı verilir. Bu ikilemde kalan öğrenci çatışan değerler arasında bir seçim yapmak durumunda kalır. Burada öğrenci olayla ilgili karar verirken bir ahlaki ikilem içerisine düşerek karar almaktadır (Kaya,2021:80-81).

Bu yaklaşımda öğrencilere verilen varsayımlar veya gerçek ikilemlerle onların ahlaki değer yargılarının ortaya çıkarılarak değerlerin içselleştirilmesine yardımcı olunmasının amaçlandığı söylenebilir (Tahiroğlu,2019:343-344). Bu yüzden ahlaki

çatışmalar için belirlenecek ikilemlerin yaş ve düşünme düzeylerinin dikkate alınarak seçilmesi gerekir.

Kohlberg ikilem tartışması çalışmalarını ahlaki gelişim aşamalarındaki yargılara göre değerlendirmiş ve farklı aşamalarda farklı sonuçlara ulaşmıştır. Kohlberg'in (1971'den akt. Kaya,2021:80-81) yaptığı araştırmada, kurgulanmış ya da gerçek hikâyelere farklı yaş gruplarındaki deneklerin farklı cevaplar verdiklerini saptamış ve üç düzeyli bir ahlak gelişim basamağı oluşturmuştur. Daha sonra ise her bir basamağı kendi içerisinde iki farklı evreye ayırarak toplamda altı basamağa yer vermiştir. Bu basamaklar:

I. “Gelenek Öncesi Düzey: Bu düzeyde birey, kültürel kuralları (iyi, kötü, yanlış) bilir; fakat olayları sonuçlarına göre değerlendirir.

1- *Evre:* Ceza - İtaat Yönelimi (4–5 yaş): Cezadan kaçındığı için kurallara uyar.

2- *Evre:* Çıkara Dayalı Alış-Veriş Yönelimi (6–9 yaş): Ödüle ulaşmak için kurallara uyar.

II. Geleneksel Düzey: Bu düzeyde toplumsal düzen dikkate alınmaktadır. Bir davranışın toplum düzenine etkisi düşünülmektedir. Burada aile ve toplum gibi grupların beklentileri dikkate alınır.

3-*Evre:* Kişiler Arası Uyum -İyi çocuk- Yönelimi (10–15 yaş): İyi çocuk evresinde olup başkalarının onayını almak ve iyi görünmek için kurallara uyar.

4-*Evre:* Yasa ve Düzen Yönelimi (15–18 yaş): Otoriteye, sosyal kurallara ve kanunlara suçluluk ve dışlanma kaygısından dolayı uyar.

III. Gelenek Ötesi Düzey (İlkeli Seviye): Bu düzeyde kişi toplumu aşmış, daha büyük değerleri dikkate almaya başlamıştır. Kişi burada ahlaki değer ve ilkelere göre hareket etmektedir.

5-*Evre:* Sosyal Anlaşma (Hukuki Yönelim) (18–20 yaş): Davranışlarına insanlığın ortak mutluluğu için gerekli olan ahlaki ilkeler yön verir. Eleştirir, düşünür ve karar verir.

6- *Evre:* Evrensel Ahlaki Etik ve İlkeler Yönelimi (20-): Davranışlarına insan hakları, eşitlik, demokrasi, özgürlük gibi evrensel ilkeler yön verir.”

Kohlberg, gelişim evrelerini belirlerken, ahlaki ikilem adını verdiği çalışmasını bir dizi akıl yürütme hikâyeleri üzerinden tamamlamıştır. Kohlberg, çalışmasında öğrencilere ahlaki ikilem içerisine düşecek gerçek ya da kurgulanmış bir hikâye verip, arkasından hikâye ile ilgili sorular sorarak, onların ahlaki değerlerini ve çatışmalarını belirleme yoluna gitmiştir.

d-Karakter Eğitimi

Bir toplumun geleceğinin iyi yetişmiş ve karakter sahibi bireylere bağlı olduğu bir gerçektir ancak bireylerin iyi ahlaki karaktere kendiliğinden sahip olmaları ise mümkün değildir (Ulusoy ve Dilmaç, 2020:78). Bundan dolayıdır ki karakter eğitimi, insanların temel etik değerleri anlaması, onları önemsemesi ve onlar doğrultusunda davranması için kasıtlı olarak değerlerin öğretilmesi yaklaşımıdır. Scott'a (1991'den akt. Doğanay,2007:278) göre karakter eğitimi, değerlerin öğretilmesinde öğretmen rol ve otoritesinin kullanımı, ahlaki değerlerin aşılması ve öğrencilerin itaati ile yakından ilgilidir. Bu yaklaşım okul ve öğretmenin temel ahlaki değerlerin öğretilmesinde daha etkin ve doğrudan rol almaları gerektiği düşüncesine dayanmaktadır.

Bu yaklaşımın öncülerinden Lickona'ya (1991'den akt. Doğanay, 2007:278) göre toplumda şiddet, uyuşturucu kullanımı, taciz gibi kötü davranışlar artmıştır. Bu olumsuzlukların giderilmesi ise düzenli bir çaba gerektirmektedir. Bu çaba ise iyi ahlaki değerlere sahip bireyler tarafından gerçekleştirilebilir. Çünkü iyi karakter ahlaki değerleri anlama, onları içselleştirme ve onlar doğrultusunda davranmayı kapsamaktadır. Bu yaklaşımda iyi karakteri sembolize eden temel değerler belirlenmiştir. Bu değerlerden bazıları şunlardır: Dürüstlük, sözünde durma, yardımseverlik, doğruluk, bağlılık, saygı, sevgi, öz kontrol, iyilik, kibarlık, sorumluluk gibi değerlerdir.

e- Örtük Program Yaklaşımı

Örtük program terimi ilk olarak 1968'de kullanılmakla birlikte örtük programın temelini oluşturan görüşler XX. yüzyılda geliştirilmiştir (Ulusoy ve Dilmaç, 2020:77). Örtük program, okulda açık olarak uygulanan programların, kararların ve ilkelerin dışında kalan okul ortamı olarak tanımlanmaktadır. Tanımdan da anlaşıldığı gibi örtük program; resmi programda belirtilen amaç ve faaliyetler dışında kalan bilgi, fikir ve uygulamalardan oluşan bir programdır. Örtük program yazılı olmayan ancak yazılı programdan özellikle değerlerin kazanım sürecinde etkili olan bir yaklaşımdır (Ulusoy ve Dilmaç, 2020:77). Bu süreçte önemli olan ise programın uygulayıcısı öğretmenlerin ve

idarecilerin bu sürecin farkında olmasıdır. Çünkü bu programda değer öğreticilerinin tutum, davranış ve değerleri ön plana çıkmaktadır (Aktepe, 2019:82).

Örtük program yaklaşımı değerlerin kazanımı açısından önemli bir basamaktır. Çünkü resmi program her ne kadar iyi hazırlanmış olursa olsun, değerler öğrencilere kazandırılırken eğitim faaliyetlerinin idare, öğretmen ve öğrenciler ile toplumdaki görüş ve şekillere göre biçimlendiği bir gerçektir. Bu açıdan da resmi program uygulanırken örtük programın devreye girmemesi imkânsızdır (Ulusoy ve Dilmaç, 2020:78).

2.1.2.2. Değerler Eğitimi

Bir millete yapılabilecek en büyük kötülük, o toplumu kendi geçmişinden, değerlerinden ve kültüründen mahrum etmektir. Bugün dünyada iyi bir eğitim sistemine sahip olan tüm ülkeler, elde ettikleri başarıları geçmişten geleceğe köprüler kurarak gerçekleştirmişlerdir (MEB, 2021). Zira bir ülkenin eğitim sistemi o ülkeyi ayakta tutan kültür ve değerlerle başlar. Bu da değerler eğitimin çerçevesini, amaçlarını ve yönünü belirler. Çünkü eğitim, insanları belirli amaçlara göre yetiştirme sürecidir. Bu süreçte birey; bilgi, beceri, tutum ve davranışların yanında doğduğu, büyüdüğü ve yaşamakta olduğu toplumun kültürel yapısını ve değer yargılarını öğrenerek de gelecek nesillere aktarmaktadır.

Değerlerden arınmış bir eğitim sistemi düşünülemez. Çünkü toplumsal birlik ve beraberliğin sürdürülebilmesi ancak toplumdaki değerlerin gelecek nesillere aktarılması ile mümkündür. Bu nedenle eğitimin hedeflerinden biri de toplumun ortak değerlerini yeni yetişen nesillere aktarmak ve öğretmektir (Ulusoy ve Arslan, 2019:9-11).

Değerler, sadece toplumsal düzeni sağlamaz, ayrıca bireyin içinde yaşadığı toplumda sosyalleşmesini sağlar. Keza değer eğitimi bilginin yanında öğrencinin kişiliğini iyileştirmesi, geliştirmesi topluma karşı sorumluluklarını öğrenmesini de kapsar. Her toplum kendi değerlerini bilen, tanıyan yaşayan ve yaşatan bireyler yetiştirmek ister. Bu sayede de bireyler yaşadığı topluma ait olmayı, uyum göstermeyi, kültür ve değerlerini öğrenerek sosyalleşir (Ulusoy ve Arslan, 2019:10-12).

Birey doğduğu andan itibaren değer eğitimi ile iç içedir. Neredeyse yaşam süresince devam eden bu değerler eğitimi birey ilk olarak aile ortamında başlar. Bütün anne-babalar, çocuklarını en iyi biçimde yetiştirme ve yaşama hazırlama gayesi

içindedirler. Bu gayeyi de gerçekleştirmek için aileler, değerler eğitimi ile çocuğun ilerde iyi bir vatandaş olma bilincine sahip olmasına katkı sağlayacaktır.

Ailedekilerin çocuğa değer kazandırabilmesi için öncelikle bu değerleri kendileri içselleştirmeli ve davranışlarında göstermelidirler. Çünkü çocuklar aile bireylerinin davranışlarını gözlemleyip onları taklit ederek değerleri öğrenir ve içselleştirirler (Nalçacı, 2020:191-193). Nitekim aile yanında verilen her türlü eğitim, bireyin kişiliğinin oluşmasında önemli bir etkiye sahiptir. Okul çağına kadar aile tarafından verilen değerler eğitimi çocuğun gelecek yaşamı için de önemli bir süreçtir. Çünkü yaş ilerledikçe çocuk ailenin yanındaki değerler eğitimine toplumsal çevrede ve okulda devam etmektedir.

Her ne kadar değerlerin kazılmasında ve içselleştirilmesinde toplumun her kesiminin etkisinin olduğu düşünülse de okullar bu görevin yürütülmesinde ana kurumlardır (Nalçacı,2020:191-193). Çünkü okullar, bir toplumun benimsediği değer yargılarını ve kültürünü çocuklara kazandırmak ve bu yönde onların gelişimine katkı sağlamak amacıyla tasarlanmış kurumlardır. Zira okullar sadece akademik bilgilerin öğrencilere aktarıldığı yerler değildir. Çünkü okullarda öğrencilerin akademik yönden gelişiminin sağlanmasının yanında öğrencilere ders içi veya ders dışı etkinliklerle ayrıca değerler kazandırılır. Nitekim toplumun akademik eğitimi millî değerlerle desteklenmediği sürece toplumda bir ahenk gerçekleşemez. Çünkü öğrenciler okulda öğrendikleri millî değerler sayesinde toplumun kimliğine sahip olurlar.

Okullardaki değerler eğitiminin hedeflerinden biri de öğrencilerde sağlıklı, dengeli, tutarlı bir kişilik oluşturmaktır. Okuldaki değerler eğitiminin bir diğer amacı ise bireyin iyi bir vatandaş olması için gerekli olan bilgi, beceri, tutum ve davranışların öğrenciye kazandırılmasıdır

Değerlerin kazandırılmasında okullara ve okulda görev yapan öğretmenlere büyük sorumluluklar düşmektedir. Nitekim okullar farklı çevreden, farklı davranış ve tutumlara sahip öğrencilerin bir arada eğitim gördüğü ve birbirlerini etkilediği kurumlardır. Bu yüzden de öğretmenler eğitimde ayrı bir öneme sahiptirler. Çünkü öğretmenler; toplumun temel ve ulusal değerlerinin yanı sıra çağın evrensel değerlerini bünyesinde barındıran ve aktaran kişi olarak, çağdaş eğitim uygulamalarına dayalı bir yöntemle nesillere değer aktarma görevini üstlenmiş eğitimcilerdir (Kaya,2021:84).

Değerler eğitimi sürecinde aktif rol alan öğretmenlerin öğrenciye iyi bir rol model olmaları gerekmektedir. Bundan dolayı öğretmenlere bazı tavsiyeler verilebilir. Bunlar: (Dilmaç, 1999:23);

- Öğretmenler örnek olmalıdır.
- Öğretmenler sınıf ortamında sosyal birliktelik oluşturmaktadır.
- Öğretmenler, öğrencilere sorumluluk vererek, onların ahlaki olarak gelişimlerine sağlamalıdır.
- Öğretmenler, öğrencilere bazen cesaret vermeli bazen de cezalandırma yoluna giderek değer aşılmalıdır
- Öğretmen, öğrencilere karar alma fırsatı vermelidir.
- Öğretmen, öğrencilere bildiklerini paylaşma imkânı sunmalıdır.
- Öğretmen, öğrencileri birlikte araştırmaya yönlendirmelidir.
- Öğretmen, öğrencilere tartışma ve paylaşma alanları açmalıdır.

Değerler eğitimi, evde aile fertleri tarafından, okulda başta öğretmenler olmak üzere okuldaki kişiler tarafından ve çevrede ise birçok kişi tarafından aktarılmaktadır. Bu yüzden sağlıklı bir toplum oluşturmak için önce aileye sonra ise eğitim camiasına büyük görevler düşmektedir. Bu süreci doğru yönlendirmek ise eğitim sayesinde gerçekleştirilir. Çünkü ulusların kaderlerinde rol oynayan en önemli etken eğitimidir. Bunun için de her ulus kendi eğitim programını kendi toplum ihtiyaçlarına göre planlar ve uygular. Türk eğitim sistemi de kendi millî değer ve yargılarına göre hazırlanmış ve şekillendirilmiştir.

2.1.2.2.1. Türk Millî Eğitim Sisteminde Değerler

Ülkelerin eğitim sistemleri o ülkenin dününü, bugününü ve yarınını ilgilendirir. Bu sebeple bireyin, toplum hayatına uyum sağlama, kişilik kazanma, iyi bir insan ve iyi bir vatandaş olması ancak geçmişi ve geleceği arasında köprüler kuran iyi bir eğitim sayesinde mümkün olur. Çünkü eğitim sadece akademik başarı anlamında, bilgi, beceri tutum ve davranış kazandıran bir sistem değildir. Eğitimin temel hedeflerinden biri de ortak değerleri benimsemiş iyi vatandaşlar yetiştirmektir. Bu yönüyle de eğitim, yeni neslin değerlerini, alışkanlıklarını ve davranışlarını etkileme gücüne sahiptir

(Kaya,2021:86-87). Bu da değerler eğitimin çerçevesini, amaçlarını ve yönünü belirler. Çünkü bir ülkenin eğitim sistemi o ülkeyi ayakta tutan kültür ve değerlerle başlar.

Değerlerden arınmış bir eğitimi sistemi düşünülemez. Çünkü insan yaşamına anlam katan değerler, bireyin toplumsal yaşamda varlığını sürdürebilmesinde ve toplumsal düzenin sağlanabilmesinde ana güçtür. Bu ana güç ise eğitimle desteklenir. Bu yüzden eğitim, ülkelerin kaderlerinde rol alan en önemli unsurlardan biridir. Zira günümüzde dünyanın her yerinde farklı eğitim sistemlerinin olması da her ulusun kendi geçmişini, tarihini, kültürünü ve değer yargılarını göz önüne alarak iyi ve sorumlu vatandaş yetiştirme amacından kaynaklanmaktadır. Bunun için de her ulus kendi eğitim programını kendi toplum ihtiyaçlarına göre planlar ve uygular. Türk eğitim sistemi de kendi millî değer ve yargılarına göre hazırlanmış ve şekillendirilmiştir. Türk eğitim sisteminin amaçları genel ve özel olarak iki bölüme ayrılır.

Türk Millî Eğitiminin genel amaçları Millî Eğitim Temel Kanunu'nda aşağıdaki maddelerde şöyle belirtilmiştir (MEB, 1973:5101-5102) : *“Türk milletinin bütün fertlerini,*

1- Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin Millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2- Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3- İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu arttırmak; öte yandan Millî birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve

kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk Milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır.”

Türk Millî Eğitiminin özel amaçları ise Türk eğitim ve öğretim sistemini bu genel amaçları gerçekleştirecek biçimde düzenlemektir. Bu genel amaçlar da aşağıda sıralanan temel ilkelere göre şekillendirilmiştir (MEB, 1973:5102-5104):

1- "Genellik ve Eşitlik: Eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet, engellilik ve din ayrımı gözetilmeksizin herkese açıktır. Eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye ayrıcalık tanınmaz.

2- Ferdin ve Toplumun İhtiyaçları: Millî eğitim hizmeti, Türk vatandaşlarının istek ve kabiliyetleri ile Türk toplumunun ihtiyaçlarına göre düzenlenir.

3- Yönelme: Fertler, eğitimleri süresince, ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda çeşitli programlara veya okullara yöneltilerek yetiştirilirler.

4- Eğitim Hakkı: İlköğretim görmek her Türk vatandaşının hakkıdır.

5- Fırsat ve İmkân Eşitliği: Eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkân eşitliği sağlanır.

6- Süreklilik: Fertlerin genel ve mesleki eğitimlerinin hayat boyunca devam etmesi esastır.

7- Atatürk İnkılap ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği: Eğitim sisteminin her derece ve türü ile ilgili ders programlarının hazırlanıp uygulanmasında ve her türlü eğitim faaliyetlerinde Atatürk inkılap ve ilkeleri ve Anayasada yer alan Atatürk Milliyetçiliği temel olarak alınır. Millî ahlak ve Millî kültürün bozulup yozlaşmadan kendimize has şekil ile evrensel kültür içinde korunup geliştirilmesine ve öğretilmesine önem verilir.

8- Demokrasi Eğitimi: Güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevi değerlere saygının, her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışılır.

9- Laiklik: Türk Millî eğitiminde laiklik esastır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilköğretim okulları ile lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasında yer alır.

10- Bilimsellik: Her derece ve türdeki ders programları ve eğitim metotlarıyla ders araç ve gereçleri, bilimsel ve teknolojik esaslara ve yeniliklere, çevre ve ülke ihtiyaçlarına göre sürekli olarak geliştirilir.

11-Planlılık: Millî eğitimin gelişmesi iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınma hedeflerine uygun olarak planlanır ve gerçekleştirilir.

12-Karma Eğitim: Okullarda kız ve erkek karma eğitim yapılması esastır."

Türk Eğitim Sisteminde belirlenen genel amaçlara ve temel ilkelere bakıldığında ülkenin ve toplumun millî birlik ve bütünlüğünü sağlayarak geleceğin çağdaş Türkiye'sinin devamını sağlamak olduğu görülmektedir. Bu sebeple eğitimin genel amaçları tespit edilirken, aynı zamanda eğitimin değerleri de ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de değerler eğitimi ilk kez 2005'te öğretim programlarında "karakter eğitimi" olarak geçse de Türkiye'de değerler eğitimi uygulamaları çok eski tarihlere kadar uzanmaktadır. Özellikle değerler; Türk kültürü açısından ele alındığında Orta Asya'da topluma yön veren "töre" olarak; Türklerin İslamiyet'i kabulüyle de "ahlak" kavramı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum cumhuriyetin ilanından sonra da devam etmiş ve 1924'ten itibaren bütün eğitim programlarında değerlerin izi görülmüştür (Beldağ,2020:136). Ancak gelişen teknoloji ile birlikte algılar, gelenekler, düşünceler, bilgiler ve uygulamalar hızlı bir şekilde değişmektedir. Bu sebeple son zamanlarda Türk Millî Eğitim Sisteminde değerler eğitimine ayrıca önem vermeye başlanmıştır.

Türkiye'de son zamanlarda değerler eğitimi, okul öncesinden başlayarak eğitim öğretimin her kademesinde ya örtük program şeklinde ya da doğrudan öğretim programlarında verilmektedir. 2010-2011 Millî Eğitim Bakanlığı'nın belirlediği değerlere aşağıda yer verilmiştir (MEB, 2013):

- Sevgi
- Saygı
- Cesaret
- Dostluk
- Liderlik
- Doğruluk
- Dürüstlük
- Temizlik
- Adil olma
- Selamlaşma
- Dayanışma
- Yardımlaşma
- İyilik yapmak
- Vatanseverlik
- Nazik olmak
- Paylaşımçı olmak

- Özgüven
- Hoşgörü
- Duyarlılık
- Sorumluluk
- İyimserlik
- Fedakârlık
- Çalışkanlık
- Alçakgönüllülük
- Misafirperverlik
- Şefkat- merhamet
- Aile birliğine önem verme
- Kültürel mirasa sahip çıkma
- Bağımsız ve özgür düşünebilme
- Estetik duyguların geliştirilmesi

Son yıllarda meydana gelen bilimsel, kültürel, sosyal, ekonomik ve teknolojik gelişmeler ekseninde öğrencilerin sahip olması gereken yeterlikler ve becerilerde değişmeye başlamıştır. Bu gelişme ve ilerlemeler öğrencilere temel bilgi ve becerilerin yanı sıra eleştirel düşünme, özgün düşünme, empati kurma; özdenetim, öz güven, kararlılık, liderlik gibi kişisel yeterlilik ve becerilerin kazandırılmasını da zorunlu kılmıştır. Bu anlamda yarının Türkiye'sini inşa edecek nesillerin daha donanımlı yetiştirilmesi için öğretim müfredatlarında değişikliğe gidilmesi bir elzem olmuştur (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2017: 7-8).

Yenilenen müfredat programlarında değerler ve değer eğitimi ana unsur olmuştur. Yenilenen müfredat programda ayrıca (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı,2017); “Değer eğitiminin ayrı bir müfredat veya öğrenme alanı olarak görülmemesi gerektiği, bütün eğitimin ruhu olduğu bu bakımdan okullar ve öğretmenlerin değerleri müfredatların bütünleyici bir parçası olarak ele alması; değerlerin yalnızca müfredatlarda yer alan sözler olmaktan çıkarılması, öğrencilere okul içinde ve dışında değerleri davranışa dönüştürmeleri için uygun ve etkili fırsatlar sağlanması, değerlerin anlamlı ve kalıcı olması için kazanımlardan kopuk olmaması, öğrencilerin kendilerini güvende hissedecekleri, karşılıklı sevgi ve saygıya dayanan bir sınıf ortamı oluşturulması, değerlerin aktarılmasının sadece sınıf veya okul ortamı ile sınırlı kalmaması, okul aile iş birliğinin sağlanması” gerekliliği vurgulanmıştır.

Değerlerin öğretim programlarının eksenine yerleştirilmesi aslında bütün derslerde ve ders dışı faaliyetlerde değerlerin öğrencilere aktarılmasını amaçlar. Bu bağlamda konuyla ilgili müfredatlarda eğitim öğretim hedefleri dikkate alınarak öğrencilere aktarılmak istenen evrensel, millî ve manevi on kök değer belirlenmiş ve bu değerlerin de örtük bir şekilde öğrencilere aktarılmasına karar verilmiştir. Bu on kök değer şunlardır: (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı,2017:7-24).

Tablo 1.
Yenilenen Müfredatlarda Değerler ve Değerlere İlişkili Tutum ve Davranışlar

Değerler	Değerlere İlişkin Tutum ve Davranışlar
Adalet	“Adil olma, eşitlik, paylaşma
Sabır	Azimli olma, tahammül etme, beklemeyi bilme...
Saygı	Alçakgönüllülük, başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma, insanlara değer verme, karşısındakinin konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme...
Sevgi	Sevgi Aile birliğine önem verme, fedakârlık, merhamet...
Dostluk	Diğerkâmlık(fedakârlık), güven duyma, anlayışlı olma, dayanışma, sadık olma, vefalı olma, yardımlaşma...
Dürüstlük	Açık ve anlaşılır olma, doğru sözlü olma, güvenilirlik, sözünde durma...
Öz Denetim	Davranışlarını kontrol etme, davranışlarının sorumluluğunu üstlenme, öz güven sahibi olma, gerektiğinde özür dileme...
Sorumluluk	Kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma; sözünde durma, tutarlı ve güvenilir olma, davranışlarının sonuçlarını üstlenme...
Vatanseverlik	Çalışkan olma, dayanışma, kurallara ve kanunlara uyma, sadık olma, tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma, toplumu önemseme...
Yardımseverlik	Cömert olma, iş birliği yapma, merhametli olma, misafirperver olma, paylaşma...”

Kök değerlerin her dersin öğretim programının başında öğrencilere nasıl aktarılacağı belirtilmiştir. Bu değerlerin aktarımı da okullarda Türk Millî Eğitim Sistemi’ndeki mihver dersler olan Türkçe, Tarih, Sosyal Bilgiler, Hayat Bilgisi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin yanı sıra örtük program kapsamında da öğrenciye aktarılmaktadır.

Türk eğitim sisteminin temel amaçları arasında; millî değerleri benimsemiş iyi yurttaşlar yetiştirmek ve toplumun değer yargılarını bir sonraki nesle aktarmak gelmektedir. Bunun için de birçok dersin öğretim programında değerler eğitimine ayrıca önem verilmiştir. Bu dersler arasında sosyal bilgiler dersi önemli bir yere sahiptir. Çünkü

sosyal bilgiler dersi, öğrencilerin yaşadığı toplumsal çevreyi, geçmişini, bugününü ve geleceğini tanımasına ve analiz etmesine yardımcı olan mihver derslerden bir tanesidir.

2.1.2.2. Sosyal Bilgiler Eğitiminde Değerler

Sosyal bilgileri dersi vatandaşlık eğitiminde kültür aktarımı görevini üstlenmiştir. Çünkü sosyal bilgiler dersi, öğrencilerin yaşadığı toplumu, gelenek ve göreneklerini, değerlerini öğrenerek geçmişini, bugününü ve geleceğini analiz etmesine yardımcı olan temel derslerden biridir. Zira toplumların sosyal ve ekonomik kalkınması için en temel şartlardan birisi de bireylerin çağın gereklerine uygun bilgi, beceri ve yeteneklere sahip olmasıdır. Günümüzdeki bilim ve teknolojideki değişimler; algıları, gelenekleri, düşünceleri, bilgileri ve uygulamaları da hızlı bir şekilde değişikliğe uğratmaktadır (Kılınç, 2019:1). Ülkeler, bu değişikliğin etkilerini en aza indirmek için eğitim programlarını çağın gerektirdiği biçimde düzenlemek zorundadırlar. Çünkü bilim ve teknolojide yaşanan bu hızlı değişim, bireyin ve toplumun değişen ihtiyaçları, öğrenme-öğretme yaklaşımlarındaki yenilik ve gelişmeler bireylerden beklenen rolleri de etkilemektedir. Bu değişimle birlikte eğitim programları üreten, onu gündelik hayatta işlevsel olarak kullanabilen, problem çözebilen, eleştirel düşünen, girişimci, kararlı, iletişim becerilerine sahip, empati yapabilen, topluma ve kültüre katkı sağlayan bireyler yetiştirmeyi hedefler (MEB, 2018:4)

Hızla değişen bu dünyada eğitim programları farklı uygulamalara sahne olsa da evrensel düzeyde eğitimin temel hedefleri arasında devletine ve milletine bağlı iyi birer vatandaş yetiştirmek gelmektedir. Hızla değişen dünyaya ayak uydurabilecek öngörülen bireyi yetiştirecek olan da ülkelerin, kendi değerleri çerçevesinde oluşturdukları eğitim sistemlerinden söz edilebilir. Her ülkenin eğitim sisteminin temel hedefi de milletine ve devletine bağlı etkin birer vatandaş yetiştirmektir. Ancak bu sayede ülkeler kendi millî kültür ve değerlerini sonraki nesle aktararak devamlılığını sağlayabilirler. Devletler bu devamlılığı sağlayabilmek için de eğitim programlarına önemli dersleri dâhil ederler ve bu dersler aracılığı ile de eğitim faaliyetlerini sürdürürler (Kaya, 2021:92). Bu bağlamda Türk eğitim sistemi de devletine ve milletine bağlı iyi birer vatandaş yetiştirmek için Hayat Bilgisi, Sosyal Bilgiler, Vatandaşlık Bilgisi, Hukuk ve Adalet Dersi, T.C İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi, Tarih ve Coğrafya dersleri müfredatına ayrıca önem vermektedir. Çünkü bu dersler sadece toplumsal ihtiyaçları karşılamayıp ayrıca bireysel gelişimin de temelini oluştururlar. Bu derslerin temel amacı;

kültürden beslenerek, geleceğe yön veren evrensel ve ulusal değerlerle bütünleşmiş bireyler yetiştirmektir. Bu bağlamda millî ve evrensel değerlerle oluşturulmuş bu dersler Türk toplumunun devamlılığının sağlanmasında önemli roller üstlenirler (Kaya, 2021:193). Böylesine ciddi bir rol yüklenen sosyal bilgiler dersi Türk Eğitim sisteminde ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü sosyal bilgiler dersi doğrudan vatandaşlık eğitimi üzerine odaklanmış tek ders olma özelliğine sahiptir (Öztürk, 2007:22).

Sosyal bilgiler dersinin öğrenme alanlarından biri de vatandaşlık eğitimidir. Çünkü Sosyal bilgiler dersinin temel amacı etkin birer yurttaş yetiştirmektir. Bunun içindir ki sosyal bilgiler dersi tarih bilincinin ve millî değerlerin aktarılmasında önemli bir role sahiptir. Zira sosyal bilgiler öğretiminin genel amaçları Türk eğitim sisteminin hedefleri doğrultusunda belirlenmiştir. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersinin genel amaçları arasında öncelikle millî değerlerini benimseyen aynı zamanda evrensel değerleri destekleyen milletine ve devletine sadık vatandaşların yetiştirilmesi gelir. Bu dersin iyi vatandaş yetiştirmeyi amaçlaması, değerler eğitiminin amaçlarıyla örtüşmektedir. Bu bakımdan değerle eğitimi aktarımında sosyal bilgiler dersi önemli bir göreve sahiptir.

Son zamanlarda değişimin hızla yaşandığı dünyada toplumlar devamlılıklarını sağlamak için sahip oldukları değerleri korumak zorundadır. Çünkü bilim ve teknolojiye gelişmeler sosyal, kültürel ve ekonomik hayatı derinden etkilemektedir. Dolayısıyla bireysel ve toplumsal alanda değişiklik kaçınılmaz bir gerçektir. Bu durum ise değerler eğitiminin önemini ortaya koymaktadır. Değerlerin eğitimi ailede başlayan; aile, toplum ve eğitim kurumlarında devam eden çok boyutlu bir süreçtir (Tahiroğlu, 2019:9).

Birey millî ve evrensel değerleri öğrenmeye önce ailede daha sonra da okullarda farklı yöntem ve tekniklerin kullanıldığı planlı eğitim-öğretim programları sayesinde başlar. İlköğretim basamaklarında değerlerin çocuklara öğretilmesinde ilk basamağı hayat bilgisi dersi oluştururken ikinci basamakta da sosyal bilgiler dersi gelmektedir. Bu yüzden gelişen dünyada yer almaya çalışırken millî değer ve kültürü korumak için de Türkiye’de 2005 yılından itibaren ilköğretim sosyal bilgiler programında değerler eğitimine ayrıca geniş bir yer verilmeye başlanmıştır. Çünkü sosyal bilgiler eğitiminin amacı bireyi hem ulusal hem de evrensel düzeyde kişisel, sosyal ve akademik olarak bilgi, beceri ve tutumlara sahip olmasını sağlamaktır.

Sosyal bilgiler dersinin değerler eğitimindeki önemi “1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’nda ifade edilen Türk Millî Eğitimi’nin Genel Amaçları ve Temel

İlkelerine” uygun olarak şöyle ifade edilmektedir (MEB, 2018:8). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile öğrencilerin;

1- “ Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmeleri,

2- Atatürk ilke ve inkılaplarının, Türkiye Cumhuriyeti'nin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrayıp demokratik, laik, millî ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli olmaları,

3- Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilmeleri,

4- Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini kabul etmeleri,

5- Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri,

6- Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları,

7- Doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları,

8- Ekonominin temel kavramlarını anlayarak kalkınmada ve uluslararası ekonomik ilişkilerde millî ekonominin yerini kavramaları,

9- Çalışmanın toplumsal yaşamdaki önemine ve her mesleğin gerekli ve saygın olduğuna inanmaları,

10- Farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesnelere, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemeleri, değişim ve sürekliliği algulamaları,

11- Bilim ve teknolojinin gelişim sürecini ve toplumsal yaşam üzerindeki etkilerini kavrayarak bilgi ve iletişim teknolojilerini bilinçli kullanmaları,

12- Bilimsel düşünmeyi temel alarak bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma ve üretmede bilimsel ahlaki gözetmeleri,

13- *Toplumsal ilişkileri düzenlemek ve karşılaştığı sorunları çözmek için temel iletişim becerileri ile sosyal bilimlerin temel kavram ve yöntemlerini kullanabilmeleri,*

14- *Katılımın önemine inanmaları, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için görüşler belirtmeleri,*

15- *İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçlerini ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak yaşamını demokratik kurallara göre düzenlemeleri,*

16- *Millî, manevi değerleri ile evrensel değerleri benimseyerek erdemli insan olmanın önemini ve yollarını bilmeleri,*

17- *Ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık göstermeleri,*

18- *Özgür birer birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varması amaçlanmaktadır.”*

Yukarıda da ifade edildiği gibi sosyal bilgiler dersi öğretim programının temel amacı değerlerle bütünleşmiş bilgi, beceri ve davranışlara sahip bireyler yetiştirmektir. Eğitim sisteminde bilgi, beceri ve davranışlar öğretim programlarıyla kazandırılmaya çalışılırken; değerler ise bilgi, beceri ve davranışlar arasında köprü görevindedir. Yani değerler öğretim programlarının perspektifini oluşturan temel ilkeler toplamıdır. Bir toplumun geleceğini değerlerini benimsemiş ve bu değerler çerçevesinde hayatına yön veren insanlar belirler. Bundan dolayıdır ki Türk Eğitim Sistemi her bir bireye ahlaki karar alma ve bunları davranışa dökme yeterliliği kazandırmayı amaçlar. Zira eğitimin amacı sadece akademik bilgi vermek değildir. Temel amacı değerleri benimsemiş bireyler yetiştirmektir. Türk Eğitim Sistemi değerleri kazandırma amacı çerçevesindeki hedefini, öğretim programlarını kapsayan eğitim programlarıyla gerçekleştirir. Öğretim programlarında değerler için ayrı bir ünite, konu ya da öğrenme alanı yer almamıştır. Ancak bütün eğitim sürecinin ruhu olan değerler öğretim programlarının her birinde her konu başlığında yerini almıştır (MEB,2018:4).

Bütün ülkelerde eğitimin amaçlarından biri de kültürün bireyler tarafından benimsenerek gelecek nesillere aktarılmasıdır. Bu nedenle kültürel devamlılığı sağlamak eğitimin en önemli amaçlarından biridir. Çünkü toplumları ayakta tutan insanlar arasında birlik ve beraberliği sağlayan olgu kültürdür. Kültürün en temel yapı taşı ise değerlerdir. Bu bağlamda değerler, öğretim programlarının köklerini oluşturur. Değerlerin kökleri geleneklerimiz ve dünümüz içinde, gövdesi ve dalları bu köklerden beslenerek

bugünümüze ve yarınlarımıza uzanmaktadır. Zira bireylerin kişiliklerinin oluşmasında değerler, hayatın rutin akışında karşılaşılan sorunlarla başa çıkmada bireye yol gösteren ışığın kaynağıdır (MEB.2018:4). Bu kaynağın en önemli basamağını ise Sosyal Bilgiler Öğretim Programı oluşturmaktadır. Çünkü sosyal bilgiler insanların birbirleriyle ve çevreleriyle etkileşimine katkı sağlar. Bireylerin kendileri, değerleri ve çevreleri hakkında sahip olduğu inançlar, tutumlar ve değerler bu durumu etkiler (Doğanay, 2007:260). Bundan dolayı özellikle ilköğretim düzeyinde sosyal bilgiler öğretimi, değerlerin en iyi ve en etkin bir şekilde bireylere kazandırılmasında ve öğretilmesinde büyük öneme sahiptir (Kaya, 2021:96). Çünkü değer kavramının sosyal bilgiler dersiyle ilişkilendirilmesindeki en önemli etken, bilginin üretilmesinin yanı sıra değerlerin toplumsal yaşamın bir parçası olma özelliği göstermesidir. Bu bakış açısıyla sosyal bilgiler dersi alan öğrenciler yaşadıkları çevrede bir yer edinebilecek bilgi, beceri, tutum, alışkanlık ve değerlerle donatılmış olacaktır (Tay ve Ünlü, 2019:289).

Türkiye’de değerler eğitimi, uzun yıllar farklı disiplinler içerisinde örtük veya doğrudan programlara yansıtılarak verilmiştir. Türkiye’de sosyal bilgiler dersi ilk olarak 1968 yılında öğretim programlarında yer almış olsa da Cumhuriyet Dönemi’nde ilkököl yurt(yurttaşlık) bilgisi dersleri, toplum ve ülke incelemeleri dersi ve sosyal bilgiler derslerinin programlarında değer ve değerler eğitimi açısından önemli aşamalar görülmektedir (Tay ve Ünlü; 2019:316). Bu süreç üzerinde araştırma yapan Tay ve Ünlü ilkököl yurt (yurttaşlık) bilgisi dersleri, toplum ve ülke incelemeleri dersi ve sosyal bilgiler derslerinin programlarında değer ve değerler eğitimini tarihsel olarak inceleyerek 1926, 1930, 1936,1948, 1962, 1968, 1998 ve 2005 programlarında yer aldığı tespit edilen değerleri tabloya aktarmışlardır¹.

¹ Yapılan araştırma sonrasında güncellenen 2018 sosyal bilgiler değerleri, müfredat değişikliğinden dolayı tarafımda tabloya eklenmiştir.

Tablo 2'ye bakıldığı zaman her bir programın bir öncekine göre daha çok değer ve değerler eğitime yer verdiği görülmektedir. 1926 programında dokuz değer kavramı yer alırken, 1930 ve 1936 programlarında on bir, 1948 programında on altı, 1962 programında yirmi iki, 1968 ve 1998 programlarında yirmi altı ve 2005 programında otuz bir değer ifadesi yer almıştır (Tay ve Ünlü, 2019:318). 2018 ile değişen müfredatta sosyal bilgilerdeki değerler on sekize düşürülmüş ve ilk defa adalet ve tasarruf değerlerine yer verilmiştir. 2005 programından önce programların tamamında değer ve değerler eğitiminin örtük bir şekilde verildiği görülse de 2005 ve 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Programı'nda değer ve değerler eğitime açıkça yer verildiği görülmüştür. Ayrıca tablodan anlaşılacağı gibi dayanışma, sevgi ve yardımseverlik değerleri tüm programlarda yerini alırken tasarruf ve adalet değerleri ise ilk defa 2018 programında yer almıştır.

Değerler, toplumu oluşturan yapı taşlarından biridir. Bu bakış açısıyla değer ve değerler eğitimi, sosyal bilgiler dersinin içerisinde yer alan ve son zamanlarda üzerinde önemli çalışmalar yapılan bir konu olmuştur. Zira XXI. Yüzyılın başından itibaren dünyada meydana gelen küresel değişiklikler toplumların yapısını derinden etkilemeye başlamıştır. Bilim ve teknolojiye hızlı değişmelerle birlikte dünya ekonomisi, sosyal, siyasal ve eğitim alanlarında büyük değişiklikler yaşamıştır. Bu değişikliğin etkilerini en aza indirmek için ülkeler eğitim programlarını yenilemeye ve güncellemeye başlamışlardır. Dünyada gelişen bilgi ve teknoloji karşısında Millî Eğitim Bakanlığı, eğitim programlarını çağın gerektirdiği biçimde güncellemeye başlamıştır. 2004 yılında güncellenen öğretim programlarında yapılandırıcı eğitim anlayışı ön plana alınmıştır. Bu dönemde güncellenen eğitim programlarından biri de Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'dır. Bu program 2005'te hazırlanıp uygulamaya konulmuşsa da hızla değişen dünyayı yakalayabilmek için üzerinde bir takım değişiklikler yapılarak 2018 yılındaki öğretim programına kadar uygulamada kalmıştır.

2005 Sosyal Bilgiler Öğretimi Programı'nın temel yaklaşımı, bilgiyi üretmek ve kullanmak için gerekli beceri, kavram ve değerlerle öğrenciyi donatarak etkin bir Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı yetiştirmektir (Ata, 2007:73). Bu temel anlayışla birlikte 2005 eğitim programlarında yapılandırıcı yaklaşımın benimsenmesi sosyal bilgiler öğretim programı değerler eğitimi açısından geçmiş yıllara göre birçok farklılığı da beraberinde getirmiştir. 2005 programının öncekilerden en önemli farkı ise değerler ile ilgili açıklamanın yapılmasıdır. Bu açıklamada değerlerin tanımı, özellikleri, değer öğretimi

yaklaşımları ve öğretmene yardımcı olacak bilgilere yer verilmiştir. Bu programla birlikte değerler sosyal bilgiler öğretim programına doğrudan alınmış ve değer konusu program içinde yer alan kazanım, etkinlik ve beceri konularıyla ilişkilendirilmiştir. Ayrıca evrensel değerlere ilk defa bu programda yer verilmiş ve diğer programların aksine milliyetçi bir söylem yerine 2005 programında toplumsal sorunlar, kişisel duyarlılık, sorumluluk ve vatandaşlık görevlerine yer verilmeye çalışılmıştır (Tay; Ünlü, 2019:310-311).

Değerler, sosyal bilgiler öğretim programlarında 2005 yılında doğrudan yer almıştır. Bu çerçevede Millî Eğitim Bakanlığı yirmi tane değer belirlemiştir: Bu değerler (MEB, 2005):

Tablo 3.
2005 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerler

DEĞERLER	
1- Adil olma	11- Estetik
2- Temizlik	12- Aile birliğine önem verme
3- Özgürlük	13- Bağımsızlık
4- Saygı	14- Barış
5- Sevgi	15- Bilimsellik
6- Sorumluluk	16- Çalışkanlık
7- Misafirperverlik	17- Dayanışma
8- Vatanseverlik	18- Duyarlılık
9- Yardımseverlik	19- Dürüstlük
10- Sağlıklı olmaya önem verme	20- Hoşgörü

Günümüzde inançlar, bilgiler, teknolojiler, fikirler ve siyasi düşünceler sınırları aşarak küresel bir boyuta dönüşmüştür. Özellikle gelişen teknoloji ile birlikte küreselleşen dünyada hızla sınırlar ortadan kalkmaya başlamıştır (MEB,2018:12). Kitle iletişim araçları sayesinde toplumların ve insanların bilgi alışverişi hızlanmış bu da başta sosyal, ekonomik, siyasal ve eğitim olmak üzere birçok alanda değişikliklerin yaşanmasını kaçınılmaz kılmıştır. Bilim ve teknolojide meydana gelen değişiklikler insan yaşamını etkilerken birçok sorunu da beraberinde getirmiştir (Kaymakçı, 2019:368). Bu değişiklikler toplumları olumlu yönde etkilediği gibi olumsuz yönlerden de etkilemeye başlamıştır.

Devletler, teknolojinin olumsuz yönlerinden korunmak için öncelikli olarak eğitim alanlarına yönelmiştir. Kitle iletişim araçları sayesinde hızla yayılan bilgi insanlara daha çabuk ulaştığından bu süreci kontrol etmek zor olduğu kadar planlı bir sistemi de zorunlu kılmıştır. Bu süreç ancak okullarda planlı bir şekilde uygulanacak eğitimle gerçekleştirilebilir.

Küreselleşme ile birlikte devletler devamlılıklarını sürdürebilmek için güncelledikleri eğitim programlarında kendi millî kültürlerini ve değerlerini daha çok vurgulamaya başlamışlardır. Zira kendi kültür ve değerini benimsemeyen toplumların bağımsızlıklarını koruması zorlaşacaktır. Bu sayede Millî Eğitim Bakanlığı yeni geliştirdiği öğretim programlarına doğrudan değerlerle ilgili konuları yerleştirmiş ve programda değer öğretiminin nasıl yapılması gerektiğine ilişkin açıklamalara da yer vermiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda Millî Eğitim Bakanlığı da 2005 yılında öğretim programlarında yaptığı değişiklikleri çağın gerektirdiği biçimde çeşitli düzenlemeler yaparak 2017 yılında güncellemiştir. Ve bu değişiklik 19 Ocak 2018 tarihinde kabul edilerek 2018-2019 Eğitim-Öğretim döneminde başlayarak okullarda uygulanmaya başlanmıştır.

Bilim ve teknolojiadaki değişimler birey ve toplumların ihtiyaçlarını etkilediği gibi öğrenme ve öğretme programlarını ve yaklaşımlarını da etkilemiştir. Bu değişimle birlikte öğretim programları bilgiyi üreten, işlevsel olarak kullanabilen, problem çözebilen, eleştirel düşünebilen, girişimci, kararlı, iletişim becerilerine sahip, empati yapabilen, millî kültür ve değerlerine sahip çıkan birer etkin vatandaş yetiştirmek için hazırlanmıştır. Bu niteliklere sahip bireyler yetiştirmeyi hedefleyen öğretim programları yalnız bilgi veren bir programdan çok değer ve beceri kazandırmak için hazırlanmıştır (MEB,2018:3). Bu doğrultuda öğretim programları öğretmenlere yol gösteren en önemli kaynaklardan biridir.

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı diğer programlara göre daha sade hazırlanmıştır. Ayrıca 2005 programında dokuz olan öğrenme alanları 2018 programında yediye düşürülmüş ve etkin vatandaşlık öğrenme alanı programa eklenmiştir. 2018 programında dikkat çeken farklılıklardan biri de güncellenen tüm eğitim programlarına on tane kök değer eklenmesidir. Bu kök değerler şunlardır:

- “Adalet
- Dostluk
- Dürüstlük
- Öz denetim
- Yardımseverlik
- Vatanseverlik
- Sorumluluk
- Sabır
- Saygı
- Sevgi”

Bu on kök değerın yanında sosyal bilgiler öğretim programına sekiz değer daha eklenmiştir. Burada dikkat çeken farklılık ise 2005 yılındaki programda yirmi tane olan değerlerin 2018 programında on sekize düşürülmesidir. 2018 programında dikkat çeken bir diğer farklılıkta tasarruf değerinin ilk defa bu programda yer almasıdır. 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda yer alan on sekiz değer öğrenme alanlarıyla ilişkilendirilerek açıklanmıştır.

Tablo 4.
2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerler

DEĞERLER	
1- “Adalet	10- Estetik
2- Aile birliğine önem verme	11- Eşitlik
3- Bağımsızlık	12- Özgürlük
4- Barış	13- Saygı
5- Bilimsellik	14- Sevgi
6- Çalışkanlık	15- Sorumluluk
7- Dayanışma	16- Tasarruf
8- Duyarlılık	17- Vatanseverlik
9- Dürüstlük	18- Yardımseverlik”

Sosyal bilgiler, öğrencilerin yaşadığı toplumsal çevreyi, geçmişini, bugünü ve geleceğini tanımasına ve analiz etmesine yardımcı olan ilköğretimdeki mihver derslerden bir tanesidir. Kısaca hayatın kendisini konu alan sosyal bilgiler dersi genç nesillerin yetiştirilmesinde ve kültürlerin gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir rol oynadığından sosyal bilgiler öğretim programlarında değerler eğitimine ayrıca önem

verilmiştir. 2018 programına göre sosyal bilgiler dersindeki 4.- 5.- 6. ve 7. sınıf öğrenme alanlarında öğrenciye kazandırılmak istenen değerler şunlardır (MEB,2018:14-25):

Tablo 5.

4. Sınıf Öğrenme Alanları ve Değerler

ÖĞRENME ALANLARI	DEĞERLER
<i>Birey ve Toplum</i>	<i>Saygı, Sorumluluk</i>
<i>Kültür ve Miras</i>	<i>Aile birliğine önem verme, Kültürel Mirasa Duyarlılık, Vatanseverlik</i>
<i>İnsanlar, Yerler ve çevreler</i>	<i>Doğal Çevreye Duyarlılık</i>
<i>Bilim, Teknoloji ve Toplum</i>	<i>Bilimsellik, Doğal Çevreye Duyarlılık</i>
<i>Üretim, Dağıtım ve Tüketim</i>	<i>Sorumluluk, Tasarruf</i>
<i>Etkin Vatandaşlık</i>	<i>Bağımsızlık, sorumluluk</i>
<i>Küresel Bağlantılar</i>	<i>Kültürel Mirasa Duyarlılık, Saygı</i>

Tablo 6.

5. Sınıf Öğrenme Alanları ve Değerler

ÖĞRENME ALANLARI	DEĞERLER
<i>Birey ve Toplum</i>	<i>Aile birliğine önem verme, Sorumluluk</i>
<i>Kültür ve Miras</i>	<i>Estetik, Kültürel Mirasa Duyarlılık</i>
<i>İnsanlar, Yerler ve Çevreler</i>	<i>Dayanışma ve Çevreye Duyarlılık</i>
<i>Bilim, Teknoloji ve Toplum</i>	<i>Dürüstlük, Çalışkanlık ve Bilim Etiği</i>
<i>Üretim, Dağıtım ve Tüketim</i>	<i>Özgüven</i>
<i>Etkin Vatandaşlık</i>	<i>Özgürlük, Bağımsızlık</i>
<i>Küresel Bağlantılar</i>	<i>Kültürel Mirasa Duyarlılık</i>

Tablo 7.
6. Sınıf Öğrenme Alanları ve Değerler

ÖĞRENME ALANLARI	DEĞERLER
<i>Birey ve Toplum</i>	<i>Dayanışma, Yardımseverlik</i>
<i>Kültür ve Miras</i>	<i>Kültürel Mirasa Duyarlılık</i>
<i>İnsanlar, Yerler ve Çevreler</i>	<i>Vatanseverlik ve Çevreye Duyarlılık</i>
<i>Bilim, Teknoloji ve Toplum</i>	<i>Bilimsellik</i>
<i>Üretim, Dağıtım ve Tüketim</i>	<i>Vatanseverlik, Doğal Çevreye Karşı Sorumluluk</i>
<i>Etkin Vatandaşlık</i>	<i>Eşitlik ve Demokratik Tutum</i>
<i>Küresel Bağlantılar</i>	<i>Kültürel Mirasa Duyarlılık</i>

Tablo 8.
7. Sınıf Öğrenme alanları ve Değerler

ÖĞRENME ALANLARI	DEĞERLER
<i>Birey ve Toplum</i>	<i>Özgürlük, Sorumluluk</i>
<i>Kültür ve Miras</i>	<i>Hoşgörü ve Estetik</i>
<i>İnsanlar, Yerler ve Çevreler</i>	<i>Özgürlük</i>
<i>Bilim, Teknoloji ve Toplum</i>	<i>Bilimsellik, Özgürlük, Özgüven</i>
<i>Üretim, Dağıtım ve Tüketim</i>	<i>Dayanışma, Dürüstlük, Çalışkanlık</i>
<i>Etkin Vatandaşlık</i>	<i>Demokratik Tutum, Hoşgörü</i>
<i>Küresel Bağlantılar</i>	<i>Barış ve Farklılıklara Saygı</i>

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan değerlerin kısaca tanımı yapılacak olursa;

Adalet: Türkçe sözlükte yasalara sahip olunan hakların herkes tarafından kullanılmasını sağlamak anlamına gelir (TDK, 2020:13). Evrensel bir değer olan adalet kavramı bütün milletler ve devletlerin devamlılığını sağlayan temel değerlerdendir. Adalet toplumsal düzenin sağlanmasında insan haklarının korunmasında yegâne dayanaktır.

Aile birliğine önem verme: Toplumun en küçük yapı taşı aileler oluşturmaktadır. Toplumların devamlılığının sağlanması ailelerde başlar. Çünkü aile

çocuğa içinde yaşadığı toplumun kültür ve değer yargılarını aktarıldığı ilk sosyal ortamdır. Bir birey okula gitmeden önce ilk ailesinden eğitim alır karakteri şekillenmeye başlar ve bu şekillenme okulla birlikte devam eder. O yüzden devletler aile birliğine önem vererek sağlam temeller üzerinde devamlılıklarını sağlamaya çalışırlar.

Bağımsızlık- Özgürlük: Türkler, her daim bağımsız yaşamış, özgürlüğünden ödün vermemiş bir millettir. Ancak Türklerin, esaret altında yaşadığı dönemler olsa da bu süreç uzun olmamıştır (M. Aydın, ve K. Aydın 2016:204). Çünkü Türk milleti esaret altında yaşamaktansa her daim büyük mücadeleler vererek tarihte birçok yeni devlet kurmayı başaran bir ulustur. İşte Türkiye Cumhuriyeti de bu bağımsızlık ruh sayesinde kurulmuş bir Türk devletidir. Türkler için en önemli değer hiç kuşkusuz ki bağımsızlık değeridir. İlk Türk devletlerinden günümüze kadar bağımsızlık değerini benimseyen Türk milleti bu uğurda büyük mücadeleler vermiştir.

Kelime anlamı olarak bağımsızlık; bir milletin veya devletin kendi vatandaşları tarafından özgürce yönetilmesi anlamına gelmektedir. Kelime anlamı olarak özgürlük ise kısıtlama ya da zorlama olmadan düşünebilmek ya da eyleme geçmek anlamındadır. Her iki değer de evrensel değerlerdendir.

Barış: Toplumlar ve insanlar arasındaki ilişkilerin; uyumlu bir şekilde devam etmesine Barış denir. Başka bir ifadeyle birlik ve bütünlük içinde yaşamak anlamına gelmektedir.

Bilimsellik: Bilimsellik sistemli, tutarlı ve eleştiriye açık bilgidir. Bilimsel yöntem akıl, deney ve gözleme dayanır.

Çalışkanlık: Türkçe sözlükte; gayretli, çalışmayı seven, faal anlamlarına gelmektedir (TDK: 2020:101).

Duyarlılık: Kelime anlamı olarak duyularla algılama, his ya da belirli nesne olay veya bireyin iç dünyasında uyandırdığı his anlamlarına gelmektedir (TDK, 2020:156) . Değer anlamında duyarlılık ise içinde yaşanan çevreyle ve olaylarla bağlantı kurmak ve sorumluluk almaktır. Keza kültürel mirasın korunması özgürlük gibi konularda duyarlı davranmak bir sorumluluktur (Kaya, 2021:118).

Eşitlik: Kelime anlamı olarak yasalar önünde insanlar arasında ayrımın olmaması yani insanların toplumsal ve siyasal haklar bakımından eşit olması anlamına gelmektedir.(TDK, 2020: 178).

Sorumluluk: Sorumluluk, kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren bir olayın sonuçlarının üstlenmesine denir (TDK, 2020:560). Bugün en çok ihtiyaç duyulan değerlerden biri de sorumluluk değeridir. Çünkü bu değer hayatın her alanında ve her yaş grubunda insanın üstlenmesi gereken bir değerdir. Sosyal bilgiler dersinde 4. Sınıftan 7. Sınıfa kadar öğrencilere sarmal bir bakımdan sorumluluk duygusu aktarılır.

Saygı: Kelime anlamı olarak saygı; değeri üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi, hürmet anlamına gelmektedir. Ayrıca Türkçe sözlükteki diğer anlamı başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusudur (TDK, 2020:530). Evrensel bir değer olan saygı değeri her toplumda farklı yorumlanabilir. Nasıl ki kültürler toplumdan topluma farklılık gösteriyorsa saygı kavramı da toplumlarda farklı anlamlara gelebilir. Zira bazı toplumlarda aile büyüklerine saygı gösterilirken bazılarının da ise bu değere önem verilmez.

Sevgi: İnsanı insan yapan değerdir. Zira bir insan sevgisiz mutlu bir şekilde yaşayamaz. İnsan doğası gereği ailesini sever, vatanını sever, bir canlıyı sever, doğayı sever, kitabı sever çünkü böylelikle insan yaşamına anlam katar. Evrensel bir değer olan sevgi, insanoğlu yeryüzünde var olduğu günden beri vardır. Sevgi Türkçe sözlükte insanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu olarak tanımlanmıştır (TDK, 2020:541).

Dayanışma ve Yardımsever: Türkçe sözlükte dayanışma; Bir topluluğu oluşturan bireylerin duygu, düşünce ve ortak çıkarlarda birbirine bağlanması anlamına gelir (TDK, 2020:130). Yardımsever ise kendi gücünü ve imkânlarını başkası için kullanan kişilere denir (TDK, 2020:671). İnsan, doğası gereği toplumsal bir varlıktır. Yalnız yaşaması mümkün değildir. Birlikte yaşamanın gereği olan dayanışma ile insanlar yardımlaşmayı, birlikte iş yapmayı öğrenirler. Böylelikle toplumsal birlik ve beraberlik sağlanmış olur.

Dürüstlük: Dürüstlük birçok kültürde bir değerdir. Evrensel bir değer olan dürüstlük Türkçe sözlükte sözünde ve davranışlarında doğru olan kimse olarak tanımlanmıştır (TDK, 2020:138). Toplumsal çevrede insanı değerli kılan, etkin bir vatandaş olmamıza katkı sağlayan değerlerden biri de dürüstlüktür. Çünkü dürüst olmak, özü sözü bir olup erdemli davranışlar sergilemek demektir.

Eстетik: Kökeni Fransızca olan estetik kelimesi; .insanda güzellik duygusu uyandıran, güzellik duygusuna uygun olan, güzellik duygusuyla ilgili olan anlamlarına gelir (TDK,2020:178).

Vatanseverlik: Bir kimsenin doğup büyüdüğü; bir milletin hâkim olarak üzerinde yaşadığı yer vatandır. Vatanseverlik ise vatanını, milletini büyük bir tutku ile seven, bu uğurda her türlü özveriye katlanan kimselere denir (TDK, 2020:613). Türk milleti için en önemli değerlerin başında vatanseverlik gelmektedir. Zira Türk milleti vatanı için tarihin her döneminde büyük mücadeleler vererek büyük destanlar yazmışlardır.

Tasarruf: Bir şeyi istediği gibi kullanma yetkisidir (TDK, 2019:2275). Tasarruf öncelikle etik anlayışın bir sonucudur. Çünkü ihtiyaç fazlası olan her istek, kaynakların hızla tüketilmesi demektir.

2.2. Sosyal Bilgiler Dersinde Öğretim Materyali Olarak Romanlar

Ülkeler, eğitim kurumları aracılığı ile demokratik bir toplum için etkin bireyler yetiştirme misyonu büyük ölçüde sosyal bilgiler dersine yüklemiştir. Keza sosyal bilgiler öğretiminin temel amacı, bireylerde mantıklı ve doğru karar alma ve problem çözme becerisini geliştirmektir. Bu çerçevede doğrultusunda bireylerin önce bilgi edinebilmesi sonra bu bilgiyi analitik olarak kullanabilmesi ve bu doğrultuda inanç ve değerlerini inceleyerek ona göre tutum ve değer geliştirebilmesi en son olarak da etkin bir birey olarak sosyal problemlerin çözümüne aktif olarak katılabilmesi gerekir (Öztürk ve Otluoğlu, 2011:36). Böylece sosyal bilgiler öğretimi; bir toplumun millî ve demokratik tutum ve değerlere, problem çözme ve karar alma becerilerine sahip, üretken ve katılımcı bireylerden oluşmasında belirleyici bir ders haline gelmiştir (Öztürk ve Otluoğlu, 2011:1). Gerek diğer ülkeler gerekse Türkiye’de gelişen teknolojiyle birlikte küreselleşen dünyada sosyal bilgiler öğretimi misyonunu daha da önemli kılmıştır. Bu nedenle her ülke sosyal bilgiler öğretimini nitelik bakımından geliştirmek için önlemler almaya başlamıştır. Millî Eğitim Bakanlığı öğretim programlarının güncelleştirilmesi yanın da 1998 yılındaki Sosyal Bilgiler Programı’nda öğretmenlere dersin öğretimi hakkında tavsiyelerde bulunmuştur. Bunlar (MEB, 1998:532-537):

1- “ Öğretmen, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 19 Mayıs Atatürk’ü Anma Gençlik ve Spor Bayramı ya da Kurtuluş Savaşı’ndaki bir olayın yıl dönümünde öğrenciler üzerinde ilgi uyandırmalı ve konuları

canlandırılmaya çalışılmalıdır. Ayrıca bu konu ile ilgili gazete ve dergilerde yer alan yazılara veya resimlerle öğrencilerin dikkatini çekmelidir.

2- Öğretmen, tarihi bir olay ya da Kurtuluş Savaşı'nın üzerinde dururken, bu olayların çevredeki izlerini araştırır ve öğrencilerin dikkatini bu yöne çeker. Yani öğretmen, Atatürk'ün hayatının bir safhasında yer alan bir yer, kongrelerin yapıldığı bir yer ya da Millî bir anıt varsa öğrencileri bu alanlara yönlendirir.

3- Öğretmen, tarihi olaylara yön veren kişilerin yerinde ve zamanında gösterdikleri ileri görüşlülük, yüksel kavrayış, cesaret, fedakârlık ve kahramanlıklarını örnek olaylarla kavratmalıdır.

4- Öğretmenler, ders kitabında yer alan Millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerler bakımından besleyici, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmede yol gösterici olmalı ve değerlerle ilgili ders konularını işlerken sevdirci ve öğretici okuma parçalarından faydalanmalıdır.

5- Öğretmenler, yalnız anlatım ve soru-cevap teknikleriyle yetinmeyip konuların özelliğine göre münazara, örnek olay incelemesi, problem çözme gibi öğrenciyi aktif kılan, araştırmaya ve incelemeye sevk eden yöntem ve tekniklere de başvurmalıdır.

6- Öğretmenler, sadece ders kitaplarına bağlı kalmamalı, öğrencilerin seviyesine uygun başka kaynaklardan da faydalanmaları böylece araştırma yapmalarını ve bu araştırma haline getirmelerini sağlamalıdır.

7- Öğretmenler, tarihi olaylara yön veren kişilerin yerinde ve zamanında gösterdikleri ileri görüşlülük, yüksek kavrayış, cesaret, fedakârlık ve kahramanlıklarını örnek olaylarla kavratmalıdır.

8- Öğretmenler, ders kitabında yer alan Millî, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerler bakımından besleyici, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmede yol gösterici olmaları ve değerlerle ilgili ders konularını işlerken sevdirci ve öğretici okuma parçalarından faydalanmalıdırlar.”

1998 Sosyal Bilgiler Öğretimi Programı'nın uygulanması çerçevesinde oluşturulan kırk üç maddede; sosyal bilgilerin ulusal ve evrensel amaçları, öğretmenlere de programın öğretilmesi, materyallerin kullanılması ve izlenecek yol hakkında bilgiler

verilmiştir. Buradaki amaç, öğretmenleri sosyal bilgiler derslerinde sözlü ve yazılı materyalleri kullanmaya teşvik etmek ayrıca bu konuda gerekli bilgi ve becerilerle donatılmalarını sağlayarak sosyal bilgiler öğretimine katkı sağlamaktır (Öztürk ve Otluoğlu, 2011:1-2).

Sosyal bilgiler dersinde edebi ürünler ve yazılı materyaller kullanılır. Çünkü yazılı materyaller ve edebi ürünler kavramların anlaşılmasında, gruplandırılmasında ve zenginleştirilmesinde öğrenciye yardımcı olan kaynaklardır. Çoğu zaman bir ders kitabı, edebi ürünler, dergi, gazete, günlük, kitap ve diğer yazılı kaynaklardır (Öztürk ve Otluoğlu, 2011:1). Bu bağlamda sosyal bilgiler ders kitaplarına bakıldığında konu ile ilgili edebi ürünlerden roman, hikâye, tarihi kişiler hakkında biyografiler, otobiyografiler, masallar ve her toplumun değer ve yargılarını yansıtan mitler yer alır. Bu edebi türler arasında en önemli kaynaklardan biri de romanlardır.

Roman, olmuş ya da olabilir durumdaki olayları anlatan uzun yazılardır. Bu araştırmanın konusu tarihi romanlar olduğundan tarihi roman tanımı yapılacak olursa; konusunu tarihte yaşamış kahramanlarla, onların çevresindeki gerçek veya hayal ürünü kişilerin yaşam ve maceralarından alan uzun yazılardır (Öztürk ve Otluoğlu, 2011:127-128). Argunşah (1990: 7) tarihî romanı : *“Temelleri maziye dayanan yani başlangıcı ve sonu geçmiş zaman içinde gerçekleşmiş olan hadiselerin, devirlerin ve bu devirlerde yaşamış kahramanların hayat hikâyelerinin edebî ölçüler içerisinde yeniden inşa edildiği”* bir edebiyat türü olarak tanımlamıştır. Hiç kuşkusuz ki tarihi romanlar resmi bir belge değildir. Ancak anlatılanlar tarihi gerçeklere çoğu kez uygundur.

Her milletin yaşadığı büyük olaylar dönemin yazarlarına ilham kaynağı olmuştur. Mazisi insanlık tarihi kadar eski olan Türk milletinin yaşadığı dönemseller olaylar da yazarlar tarafından kaleme alınmıştır (M. Aydın ve K. Aydın, 2016:11). Keza Türk milletinin verdiği büyük bağımsızlık mücadeleleri çeşitli romanlarda görülebilir. Bu eserlerde yazarlar; Türk milletinin bağımsızlığa olan düşkünlüğü ve vatan sevgisi uğrunda sergiledikleri büyük fedakârlıkları işleyerek tarihe ışık tutarlar. Türk milletinin son büyük bağımsızlık mücadelesi olan İstiklâl Harbi de romanlara konu olmuştur. Bu eserler Millî Mücadele hareketinin gelişip yaygınlaşmasında ve halka ulaşmasında önemli kaynaklardan biri olmuştur. Zira İstiklâl Harbi'nin o heyecan dolu kutsal günlerini konu alan bu eserler o dönemin yansıtan birer ayna durumundadır.

Millî Mücadele'yi konu alan birçok roman vardır. Bu araştırmada Millî Mücadeleyi konu alan dört roman ve yazarları ele alınacaktır.

2.2.1. Halide Edip Adıvar: Ateşten Gömlek

2.2.1.1. Halide Edip Adıvar

İstiklâl Harbi'ni anlatan yazarlar denilince akla ilk Halide Edip'in gelmesi hiç de tesadüf değildir. Çünkü Halide Edip; Millî Mücadele yıllarında mitinglerde halkın millî bilincini uyandırmaya çalışan bir hatip, yazılarıyla halkı aydınlatan bir gazeteci, kurduğu kadın cemiyetleriyle kadınlara yol gösteren bir aydın, cephe gerisinde bir hemşire ve orduda bir onbaşıydı.

Halide Edip'in hayatında II. Meşrutiyet'in ilanı önemli bir dönüm noktasıdır. Bu tarihten itibaren Halide Edip toplumsal konulara eğilmiş gazetelerde kadının toplumdaki yerini sorgulayan yazılar yazmıştır. Halide Edip; vatansever, Türklüğü ve Müslümanlığı ile övünen vatan tehlikeye düştüğünde ona yardım eden, kültürlü, ahlaklı, sosyal hayata katılan bir Türk kadını hayal etmiştir (Kurnaz, 2015:150). Bu hayalini gerçekleştirmek için kadın haklarını savunmaya daha da önem veren Halide Edip, kadın cemiyetlerinin kurulması için de çabalar göstermişti. Hatta bizzat kendi Teal-î Nisvan Cemiyeti'ni kurarak cemiyete başkanlık yapmıştır. Kadınların yükselmesi anlamına gelen Teal-î Nisvan Cemiyeti'nin amaçları arasında millî geleneklerden vazgeçilmeden kadınların eğitim ve kültür seviyesini yükseltmek geliyordu (Kaplan, 1988:39). Çünkü Halide Edip, millî şuura ve değerlere sahip kadınların toplumu geliştirdiğini ve ülkenin istiklâlinde önemli rol oynadıklarını bildiği için kadın cemiyetlerinin faaliyetlerini desteklemiştir.

Balkan Harbi'nden sonra Türk milliyetçiliği fikrini benimseyen Halide Edip, bu yıllarda Türk Ocaklarında önemli görevler almıştır. Bu dönemde de ülkenin içinde bulunduğu kötü durumu ve yapılan zulümleri yazmış, muhacirlere ve cephe gerisindeki yaralılara yardım etmiştir. Halide Edip burada kazandığı tecrübelerle Millî Mücadele'de yerini alacak ve önemli vazifeleri başarıyla yerine getirecekti (Kurnaz, 2015:147). Millî Mücadele'nin başlarında, yani Türk yurdunun işgale uğradığı bu ümitsiz günlerde Halide Edip de bazı aydın ve asker komutanlar gibi Amerikan mandasını savunmuştur. Fakat daha sonra Mustafa Kemal Paşa'ya ve millî mücadele ruhuna inanmış ve bilfiil bu harpte görev almıştır (Kurnaz, 2015:243).

Millî şuur ve değerlere sahip kadınların toplumu geliştireceği, ülkenin kurtarılmasında etkin rol oynayacağı fikri bu dönemde kendini göstermiş ve Türk kadını vatanın işgalini protesto etmek için erkeklerle birlikte meydanlara çıkmıştır. Düzenlenen mitinglerde vatansever aydınlar kürsüye çıkmış halkın millî duygularına hitap etmişlerdir. Bu aydınlardan biri de Halide Edip'ti. Sultan Ahmet Mitingi'nde yaptığı konuşmayla daha da tanınan Halide Edip hakkında çıkan tutuklanma kararı daha yayınlanmadan Halide Edip, Millî Mücadele'nin merkezi olan Ankara'ya gitmeyi başarmıştır (Adivar, 2019: 135-147).

Millî Mücadele yıllarında gerek cephede gerekse cephe gerisinde büyük hizmetlerde bulunan Halide Edip'in mücadeleye asıl katkısı kalemi vasıtasıyla olmuştur. Çünkü millî hareketin en zayıf noktası gazete ve propaganda yokluğuydu. Onun için Halide Edip, gazetelerde yazarak halkı bilinçlendirme ve gerçekleri anlatma görevini de üstlenmiştir. Sakarya Muharebesi sonrasında İsmet Paşa, Halide Edip'e yalan ve abartma katmadan, Yunanlıların Sakarya köylerinde yapmış oldukları zulümleri tetkik edip yazmasını istemiştir (Adivar, 2020:129-250). Bu istek karşısında Halide Edip, cephede bulunduğu süre içinde harbin her aşamasını kaleme almış ve yazdıkları İstiklâl Harbi tarihinin en önemli kaynakları arasında yerini almıştır. Millî Mücadeledeki önemli görevlerinden dolayı Atatürk'ün takdirini kazanmış ve onbaşı rütbesini alan ilk kadın olmuştur.

Askeri üniforma giyen tek kadın yazar olan Halide Edip, İstiklâl Harbi'nin başarıya ulaşmasından sonra da Ankara'da yaşamaya devam etmiştir. 1924 yılında Atatürk ile yaşadığı fikir ayrılıkları yüzünden Türkiye'den ayrılmış ve Fransa ve İngiltere'de bulunduktan sonra Amerika, Hindistan gibi ülkelere ders vermeye başlamıştır. 1939'da Türkiye'ye dönen Halide Edip, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümünde profesör olmuştur (Kurnaz, 2015:147-148).

1882 yılında doğan Halide Edip 09.01.1964 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir.

2.2.1.2. Ateşten Gömlek

Ateşten Gömlek romanı İstiklâl Harbi'ni konu alan ilk edebi eser olması sebebiyle Millî Mücadele'yi anlatan örnekler arasında önemli bir yere sahiptir. Roman, Türk milletinin Millî Mücadele hareketinden esinlenerek kurgulanmıştır. Batı Cephesinde

yaralanan Peyami karakterinin hastanede kaleme aldığı hatıralarla başlayan roman daha sonra ailesi şehit edilen Ayşe karakterinin İstanbul'daki akrabalarının yanına gelerek yaşadığı olaylar etrafında devam eder.

Halide Edip, önce asıl roman kahramanları etrafında gelişen Millî Mücadele'nin uzunca bir hazırlık evresinden bahsetmiştir. Burada İzmir'in işgal edilmesinden dolayı bir araya gelen vatansever insanların Millî Mücadele için protesto mitinglerine katılmasına geniş yer veren yazar o dönemdeki insanların mücadeleye bakış açısını da eserinde anlatır. Daha sonra yazar, Ayşe karakterinin mektupları doğrultusunda eserde Eskişehir-Kütahya Savaşlarındaki ordu harekâtının ilk evresini anlatır. Bu bölümde Ayşe karakteri Millî Mücadele yıllarında hemşirelik yaparak orduya hizmet vermektedir. Olay çerçevesinde yazar, Kütahya savaşından Eskişehir'deki hastanelere getirilen yaralı askerler aracılığıyla savaşın ağır yükünün yanında o günün zorlu şartlarında hizmet eden hastanelerdeki insanların özverili çalışmalarına da ışık tutar.

Eserde yazar, ordu harekâtının ikinci evresi olarak da Sakarya Meydan Muharebesini anlatır. Bu bölümde ise yazar, romanın diğer kahramanı Peyami'ni hatırlarını yazmasıyla olay örgüsünü kurgulamıştır. Bu bölümde Peyami, cepheye gitmek ve bizzat mücadelenin askeri kısmında yer almak için çalışmalarda bulunur ve sonunda cephede Rumca bilen bir tercümana ihtiyaç duyulduğu gerekçesiyle Sakarya cephesine gönderilir. Peyami burada İstanbul'da Ayşe'nin çevresinde toplanıp İzmir yolunda savaşa yemin etmiş subaylardan biri olan arkadaşı İhsan'la karşılaşır. Bu bölümde daha çok İhsan karakteri çevresinde olaylar gelişir. İhsan zor durumlarda bile yıkılmayan vatanı için büyük mücadeleler veren korkusuz vatansever bir subaydır. Her ne kadar Ayşe'ye duyduğu aşkın zaman zaman ülküsüne mani olacağı düşüncesine kapılsa da hiçbir kararsızlık göstermeden yoluna devam etmiş ve vatanın kurtuluşu yolunda sevdiğine kavuşmadan şehit olmuştur.

Romanın her iki kısmında da yazar, hem iç düşmana karşı hem de dış düşmana karşı olan mücadeleleri anlatır. Ayrıca bu mücadeleler anlatılırken Ayşe ve İhsan'ın birbirine olan sevgileri de eser boyunca yazar tarafından okuyucuya yansıtılır.

2.2.2. Yakup Kadri Karaosmanoğlu: Yaban

2.2.2.1. Yakup Kadri Karaosmanoğlu

1889 yılında Kahire’de doğan yazar Manisa’nın Karaosmanoğulları ailesindedir. Yakup Kadri’nin ailesi kendisi altı yaşındayken Kahire’den Manisa’ya dönmüştür. 1906’da ailesi tekrar Kahire’ye gidince bir süre orda kalmıştır. İlk, orta ve lise öğrenimini Manisa, İzmir ve Kahire’de yapmıştır. 1908’de İstanbul’a dönmüş ve arkadaşlarıyla beraber *Ûmîd* adlı bir edebiyat dergisi çıkarmıştır. Dünya Harbi sonuna kadar yazdığı eserler çeşitli dergi ve gazetelerde yayımlanmıştır. 1920’de Millî Mücadele’yi yakından görmeleri için çağrılan yazarlar arasın da Yakup Kadri’de vardır. Burada Anadolu Mezalimini Tahkik Komisyonu’nda görev almıştır. Bu görevden dönüşünde ilk romanı olan *Kıralık Konak*’ı yazmıştır. Daha sonra Ankara’ya giden Yakup Kadri, Hâkimiyyet-i Millîye ’de Millî Mücadele’yi anlatan yazılar yazdı. 1935’ten sonra Bern, Tiran, Prag, Lahey ve Tahran elçiliklerinde görev almıştır. Yurda dönüşünden sonra, bir süre milletvekilliği yaptı. Son görevi de kuruluşunda büyük rol aldığı Anadolu Ajansı Yönetim Kurulu başkanlığı olmuştur (Akyüz, 1990:182).

Balkan Harbi’nin hemen hemen bütün aydınlarında meydana getirdiği vatan sevgisinin uyanışı Yakup Kadri’yi de etkilemiştir. Ancak Yakup Kadri bu dönemde de toplumsal olaydan çok yine kendi iç dünyasına yönelik eserler vermeye devam etmiştir. Fakat I. Dünya Harbi’nin bütün ülkede çok açık ve acı gerçekleri karşıda 1916’dan başlayarak, yurdun gerçeklerini ve millî duyguları anlatan hikâyeler yazmaya başlamıştır (Akyüz, 1990:183).

Türk sosyal yaşayışları Yakup Kadri’nin romanlarının başlıca konularıdır. Hatta yazar, bunu kronolojik bir sıra şeklinde yapmış ve Tanzimat devrinden Cumhuriyet devrine kadar, sosyal yaşamı çeşitli yönleriyle eserlerinde canlandırmaya çalışmıştır. Nitekim *Kıralık Konak*, Tanzimat’tan I. Dünya Harbi’nin sonuna kadar yetiş üç kuşağın düşünüş ve yaşayışlarındaki değişikliklerin; *Hüküm Gecesi*, İstanbul’un I. Dünya Harbi’ndeki, *Sodom ve Gomore de İstanbul’un Mütareke yıllarındaki yaşayışının*; *Yaban* Millî Mücadele Dönemi Anadolu’sunun, Ankara, Cumhuriyet devrinin ilk yıllarındaki Türkiye’nin; *Panorama I*, Cumhuriyet’ten sonraki inkılaplar devrinin; *Panorama II*, Atatürk’ün ölümünden sonraki yılların tasvir ve tahlilleridir (Akyüz, 1990:184).

Bütün romanlarını ve hikâyelerini sosyal bir temaya dayandıran Yakup Kadri'de iyi bir gözlemcilik ve gerçekçilik vardır. Ayrıca bu gözlemcilik ve gerçekçilik romanlarındaki karakterler aracılığıyla çok iyi yansıtılmıştır.

2.2.2.2. Yaban

Yaban 'da Porsuk Çayı dolaylarında bir köyün Milli Mücadele günlerindeki durumu ile I. Dünya Harbi'nde bir kolunu kaybederek emir erinin daveti üzerine buraya giden yedek subay Ahmet Cemal'in hatıraları anlatılmaktadır.

Romandaki olay örgüsüne yazar, I. Dünya Harbi'nde bir kolu ile birlikte kendine güvenini ve umutlarını yitirmiş bir yedek subay olan Ahmet Celal'in içinde bulunduğu buhranlı bir girişle başlar. I. Dünya Harbi'nde bir kolunu kaybeden Ahmet Celal bütün umutlarını yitirerek dünyaya küsmüş bir şekilde yaşamına devam ederken İngiliz kuvvetlerinin İstanbul'u işgal etmesi üzerine, I. Dünya Harbi yıllarındaki yaveri Mehmet Ali'nin çağrısı ile Anadolu'nun Porsuk Çayı yakınlarında bir köye yerleşir. Ahmet Celal; Kurtuluş Savaşı'nı, köy iki kere Yunanlar tarafından savaş alanı olmadan önce, kendine gönderilen gazetelerden ve buraya gelen askerlerden takip ediyor. Bu arada Ahmet Celal, Emine adlı bir kadını sevmeye başlamıştır. Fakat Emine'de emir eri Mehmet Ali'nin kardeşi İsmail ile nişanlıdır. İlerleyen dönemlerde köyü iki kere Yunan kuvvetleri işgal eder. İlk işgal Sakarya Savaşı öncesi günlere rastlar. Bu hareket sırasında köyde birkaç gün kalan Yunan askerleri, kendilerine karşı gelenleri dövmekten başka bir zulüm hareketinde bulunmamışlardır. Bu yüzden köylüler bu işgali pek de umursamamışlardır. Köyün ikinci kez işgali ise Yunan ordusunun Sakarya Savaşı'nda yenilmesi üzerine geri dönüşleri sırasında olur. Yunan kuvvetleri önce köyü talan etmeye başlamışlar daha sonra da köydeki evleri yakıp yıkarken köy ahalisinin olayların farkına varmasını sağlamışlardır. Yunan askerleri yaptıkları zulümleri artırmış kadın ve kızları zorla ailelerinin yanından alarak götürmeye yeltenirler bu arada karşı gelenleri de vurarak yaralamaya başlamışlardır. Bu kargaşada Ahmet Celal ise işgal altındaki köyden Emine ile kaçmak istemektedir. Kaçmayı başaran Emine ve Ahmet Celal bir süre sonra yaralanırlar. Ahmet Celal, ağır yaralı olan Emine'yi orada bırakır; kendisi ise bir bilinmeze doğru gider. Ancak Ahmet Celal, köyde olduğu süre boyunca yaşadığı olayları ve savaşın durumunu yazdığı hatıra defterini bir subayın bulup okuması umuduyla Emine'ye bırakır.

2.2.3. Mehmet Rauf: Halas

2.2.3.1. Mehmet Rauf

Servet-i Fünûn romancılarında önemli bir yere sahip olan Mehmet Rauf 1875'de İstanbul'da doğdu. Bütün öğrenim hayatını İstanbul'da yaptı ve Mekteb-i Bahriyye'yi (Deniz Lisesi) bitirdikten sonra staj için bir buçuk yıl Girit'te kaldı. Daha sonra Almanya'ya gönderildi. İstanbul'a döndüğünde Boğaziçi'nde, Tarabya önlerindeki Tersane gemisinde elçilik gemilerinin irtibat subaylığı görevinde bulundu (Akyüz, 1990:118).

Henüz on altı yaşındayken yazdığı ve İzmir'de Halid Ziya tarafından çıkarılan Hizmet gazetesine gönderdiği "Düşmüş" adlı hikâyenin basılması ile birlikte yazın dünyasına adım attı. Önce küçük hikâyeler, mensur şiirler ve makalelerle başlayan yazı hayatı, Mehmet Rauf'un, 1900'de Eylül'ün basılmasıyla büyük bir şöhrete ulaşmasını sağladı. Ayrıca "Mehâsin" ve "Süs" adlı kadın dergilerini çıkardı. "Zambak" adı ile yayımlanan hikâyesi üzerine askerlikten çıkarıldı ve hayatını yazıları ile kazanmak zorunda kaldı. Bir süre ticaretle uğraştıysa da son yılları maddi sıkıntılar içinde geçti. 1926 yılında sağ tarafına inen felç nedeniyle son yılları hastalıkla geçti. Bu sıralarda hükümetçe kendisine maaş bağlandı ve 1931 yılında İstanbul'da öldü (Akyüz, 1990:118).

Mehmet Rauf'un ilk romanları kişini iç hayatını esas alan konuları yani kişinin duygularını, hayallerini ve romantik aşklarını işler. Mehmet Rauf'un romanlarında sosyal çevre ve olaylar geri plandadır. Keza Mehmet Rauf'un romanlarında psikolojik içeriğe göre bazen basit ve ağır, bazen de karışık ve hareketlidir. Bu yüzden yazarın romanlarında esas içeriği kişinin iç dünyası oluşturur (Akyüz, 1990:120).

Mehmet Rauf, hikâye ve romanlarında aşk, ıstırap, arayış, ihtiras, hayal kırıklıkları, ümitsizlikler gibi daha çok bireysel duyguları işler. Yalnız "Halas" ta olduğu gibi, bazen yurtseverlik duygularının ve sosyal alandaki Batılaşma hareketine ait bazı unsurların karıştığı da olur (Akyüz, 1990:119).

2.2.3.2. Halas

Konusunu İstiklâl Harbi'nden alan "Halas" romanında yazar vatan sevgisini her şeyden üstün tutmuştur. Mütareke yıllarında iki aşk arasında geçen olayda ilk aşkın bitişi ikincisini başlama sebebidir. Yazar, romanda genç subayın iki aşkını verirken, Millî

Mücadele'ye bağlılığı, millî duygularını rencide edilmesiyle sevdiği kızıdan vazgeçişini ve bağımsızlık için mücadelesini anlatır (Yakar, 1973:102-103).

Yazar olay örgüsüne birinci bölümde İzmir'deki mütareke yıllarından başlar ve ikinci bölümde ise İzmir'den İnönü'ye diyerek I. İnönü Savaşı günlerinde İstanbul'da bitirir.

Genç bir subay olan roman kahramanı Nihat, Harp Okulu'nu bitirdikten sonra Suriye'ye gönderilir. Burada yaralanan Nihat önce İstanbul'a sonra da mütarekenin başında İzmir'e gelir. İzmir'de bir İngiliz kızı olan Beatrice ile tanışır. Aralarında başlayan aşk Beatrice'nin babasının İzmir'in Yunanlar tarafından işgal edileceğini anlamasıyla Nihat'la ilişkilerini keserek hatta Nihat'ın millî duygularını kırarak davranışlar göstermesiyle biter. Nihat bu olay üzerine İzmir'de kurulmuş olan millî bir teşkilatın hizmetine girer. Bir müddet sonra teşkilat Nihat'ı görev için İstanbul'a gönderir. İstanbul'da İzmir'deki teşkilatın komutanının kızı İclâl ile tanışır. Daha sonra teşkilat komutanı ölünce Nihat'ın önce kimsesiz, kendine emanet edilmiş bir genç kıza abi şefkati ile yaklaşmış daha sonra kızın zarafeti, güzelliği ve fikirleri kendisini etkilemeye başlamıştır. Bu defa İclâl'le aralarında aşk başlamıştır. Fakat Nihat'ın en büyük ülküsü Millî Mücadele'ye katılmak için Ankara'ya gitmektir. Bu ülkü uğruna Nihat, İclâl'e de ancak vatan kurtulduktan sonra evlenebileceklerini söyleyerek Ankara'ya gider. Yolda Yunanlar tarafından yakalanan Nihat uzun bir süre tutsak kalır. Uzun bir süre sonra sorgulanmak için mahkemeye götürülürken Beatrice ile karşılaşır. Beatrice, Nihat'ı kurtarır, evinde aylarca misafir eder ve aşkına tekrar karşılık vermesini ister. Nihat ise İclâl'i sevdiğini Millî Mücadele'ye katılmak için beraber Anadolu'ya kaçacaklarını söyler. Beatrice, her ne kadar Nihat'a âşık olsa da iki sevgilinin kaçmasına yardım etmiştir.

Nihat'ın başta Beatrice olan aşkı çok büyük olmasına rağmen millî duyguları ağır basmıştır. Beatrice' da Nihat'a duyduğu aşk sayesinde romanın sonunda Millî Mücadele'nin haklılığına dair görüşleri neticesinde Millî Mücadele hizmetine girmiş ve Türk kimliği almak istese de sonradan aşkına karşılık alamadığından ülkesine dönmüştür. Nihat'la İclâl de romanın sonunda nişanlanarak savaşa katılmak üzere Ankara'ya giderler.

2.2.4. Reşat Nuri Güntekin: Yeşil Gece

2.2.4.1. Reşat Nuri Güntekin

Son devrin en ünlü yazarlarından biri olan Reşat Nuri 1889'da İstanbul'da doğdu. Babası askeri doktor olduğu için öğrenim hayatı boyunca birçok il gezen Reşat Nuri, ilköğrenimine Çanakkale'de başlasa da Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde öğrenimini sürdürmek zorunda kalmıştı. 1912 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi. Hayatının uzun bir süre liselerde edebiyat öğretmenliğinde ve maarif müfettişliğinde geçti. 1939-1943 yılları arasında milletvekilliği yaptı. Daha sonra 1950 yılında Paris Kültür Ateşeliğinde bulundu. 7 Aralık 1956 tarihinde tedavi için gittiği Londra'da vefat etti (Akyüz, 1990:187-189).

Reşat Nuri, yazın hayatına I. Dünya Harbi yıllarında hikâyeler ve piyesler yazmakla başlamıştır. Reşat Nuri'nin şöhreti "Çalığışu" romanın basılmasıyla daha da yaygınlaşmıştır. 1923-1924 yılları arasında "Kelebek" adlı Osmanlıca haftalık mizah dergisini çıkardı. Reşat Nuri, özellikle gençler arasında büyük ilgi uyandıran romantik aşk maceraları içinde, maarif müfettişliği ile 1927'den sonra sürekli olarak gezip dolaşmak imkânı bulduğu Anadolu'nun yerli hayatını ve kişilerini de büyük bir kudretle birçok romanında anlatmıştır. 1927'den sonra yazdığı roman ve hikâyelerde, Türkiye'nin gerçek medeni ilerlemesine önceden beri engel olan yanlış Batılılaşma, dini inanış, batıl inanışlar gibi konulara yönelerek eserlerinde bu durumu şiddetle eleştirmiştir (Akyüz, 1990:184).

Reşat Nuri, birçok eserinde Anadolu'nun durumunu anlatmıştır. Güçlü bir gözlemciliğe dayanan bir gerçeklikle yazdığı eserlerinde dönemin içinde bulunduğu durumu gözler önüne sermiştir.

2.2.4.2. Yeşil Gece

Romanda yazar, İttihat ve Terakki iktidarı günlerinden başlayarak, Balkan savaşı, I. Dünya Harbi, İstiklâl Harbi ve Cumhuriyet döneminin ilk yıllarını kapsayan bir olay örgüsüyle Türk ulusunun bağımsızlık uğruna verdiği savaşların bütün evrelerini içine alan uzun bir süreyi anlatmaktadır. Yazar romanda, çocukları, cehalet ve hurafenin elinde kurtarmayı ülkü edinmiş bir ilkokul öğretmeni Şahin Efendi'nin mücadelelerle dolu hayatını vermektedir (Yakar, 1973:107).

Yazar olay örgüsüne Anadolu'da görev yapmak isteyen, öğretmen okulunu bitirdikten sonra tayini İstanbul'a çıkan Şahin Efendi'nin yetkililerle konuşarak tayinini Anadolu'ya aldırmasıyla başlar. Sarıova'ya geldiğinde buranın geri, yoksul ve bakımsız bir kasaba olduğunu görür. Ayrıca Sarıova'nın halkı; hurafeler inanan, cehalet ve sefalet içindedir.

Sarıova'da medreselerin yanında dönemin modern okulları yani mektepliler de vardır. Fakat medreselerin tesiri halk üzerinde daha fazladır. Hatta modern okuldakiler bile medresenin etkisi altına girmiştir. Medresedekiler İttihat ve Terakki yanlısı idarecilerle bir çatışma halindedir. Bu çatışma I. Dünya Harbi sırasında bir nebze olsa dursa da devam etmiştir. Romanda medreselilerle mektepliler arasındaki çatışmanın yavaşladığı diğer dönemse Millî Mücadele yıllarıdır. Şahin Efendi bu dönemde savaştan çok okul ve öğrencilerle meşguldür. Her zorluğa göğüs geren Şahin Efendi'nin yaşamı, köyünün düşmanlar tarafından işgal edilmesiyle değişir. Sarıova'nın Yunanlar tarafından işgal edilmesiyle paniğe kapılan halkla birlikte Şahin Efendi de kasabayı terk edenler arasındadır. Ancak Şahin Efendi Sarıova'ya geri döner. Bu arada düşman kuvvetleri köyde bazı kişilerle iş birliği yapmak istemişlerdir ve bu kişiler arasında Şahin Efendi de vardır. Şahin Efendi'nin düşman kuvvetlerinin teklifini kabul etmesindeki amacı ise Türk kuvvetlerine istihbaratta yardım etmektir. Bu arada yazar romanda uzunca Yunanlıların Türk halkına yaptığı zulümlerden bahseder.

Başına sarık sararak Yunan hizmetine girdiği düşünülen Şahin Efendi gittiği köylerde Millî Mücadele'nin kutsallığına inan gönüllüleri bir şekilde Ankara'ya göndererek Türk ordusuna hizmet etmektedir. Şahin Efendi'nin böylece orduya birçok yardımını dokunur fakat sonra Yunanlılar Şahin Efendi'nin onlardan haber sızdırmak için yanlarında bulunduğunu anlarlar ve onu sürgüne gönderirler.

Millî Mücadele zaferle sonuçlanınca Şahin Efendi serbest bırakılır ve Sarıova'ya döner. Burada öğretmenliğe devam etmek için Maarif Müdürlüğüne başvurunca kendisinin Yunanlılara hizmet eden bir vatan haini olduğu söylenir ve öğretmenliğe kabul edilmez. Şahin Efendi ne yapsa da halka kendini ifade edemez. Kırılmış ve umutsuz bir halde Sarıova'dan ayrılarak derdini anlatmak üzere Ankara'ya gider.

2.3.İlgili Araştırmalar

Kaya (2021) doktora tezinde, sosyal bilgiler alanında değerler eğitimi üzerine bir çalışma yapmıştır. Kaya, bu çalışmasında ilköğretim öğrencilerinin Sosyal Bilgiler ile İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi derslerinin ortak değerlerine ilişkin tutumlarını incelemiştir. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan on sekiz, İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi Öğretim Programında ise on dört değere yer vermiştir. Çalışmada Kaya, toplam otuz iki değere yer vermiş olup bu değerlerin sekizinin de ortak olduğunu belirterek; bunun da Türk eğitim sisteminin genel hedefleri açısından önemli olduğunu vurgulamıştır. Kaya, bu çalışmasında her iki dersin ortak değerleri olan adalet, eşitlik, duyarlılık, özgürlük, sorumluluk, saygı, sevgi ve aile birliğine önem verme değerlerini tespit etmiştir.

Kaya, çalışmasında karma yöntem tasarımı olan açıklayıcı sıralı desen kullanmıştır. Nitel araştırma yöntemiyle başlamış ve nicel yöntemle çalışmasına devam etmiştir. Bu çerçevede yapılan araştırmanın amacını ise Kaya; öğrencilerin her iki derste ortak olan sekiz değere (adalet, eşitlik, duyarlılık, özgürlük, sorumluluk, saygı, sevgi ve aile birliğine önem verme) yönelik tutumlarının tespit ve analiz ederek; bu çalışmanın hem Sosyal Bilgilere hem de İnsan Hakları Yurttaşlık ve Demokrasi derslerinin işleyişine katkı sağlamak olduğunu belirtmiştir.

Kurdaş (2017) doktora tezinde Üniversite Eğitiminin Değerlerin Değişimine Etkisi (İnönü Üniversitesi Örnekleme) üzerine bir çalışma yapmıştır. Kurdaş çalışmasında değerleri; oldukça karmaşık bir zihin yapısına sahip olan bireylerin tutum ve davranışlarına yön veren değerlendirme ilkeleri olarak belirtmiştir. Bu nedenle değerler, bireylerin kişilik yapısının bir parçası olduğunu ve her bireyin değerleri algılama ve değerlendirme düzeylerinin farklı olduğunu tasrih etmiştir. Kurdaş, bu farklılığın da bireyleri diğerlerinden ayıran farklı fiziksel, ruhsal, zihinsel ve sosyo-kültürel özelliklerinden kaynaklandığını; bununla birlikte bireylerin tutum ve davranışlarına yön veren değerlerin varlığını, bireyin ve toplumun karşılıklı işbirliğine dayandırmaktadır.

Kurdaş çalışmasında, bireyin tutum ve davranışlarını belirleyen temel etmenin toplumun sosyal ve kültürel yapısına bağlı olduğunu ve bu nedenle de toplumsal yapının bireyin tutum ve davranışlarında birer ölçüt olduğunu ifade etmiştir. Çünkü bireyin yaşadığı çevre, ekonomik durumu, ailesi ve eğitimi değerleri öğrenmesinde, içselleştirmesinde ve davranışa dönüştürmesinde önemli bir etkiye sahip olduğunu

belirtmiş ve çalışmasının üniversite eğitiminin ve yaşantısının, genç bireylerin değerler sistemi üzerinde belirgin bir değişime sahip olup olmadığını araştırmak için yapmıştır. Nicel araştırma yöntemiyle yapılan bu çalışmanın sonucunda Kurtdaş; üniversite eğitiminin ve yaşantısının genç bireylerin değer sistemlerinde önemli değişimlere neden olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Özpek (2020) yüksek lisans çalışmasında Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük ders programlarında yer alan tarih konularının aktarımı ve değerler öğretimi noktasında tarihi romanların yerini ve önemini incelemiştir. Özpek çalışmasında 6. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinin konularında yer alan tarihi bilgiler ile paralellik gösteren Hüseyin Nihal Atsız'ın "*Bozkurtların Ölümü*" ve "*Bozkurtlar Diriliyor*" ile Emine Işınsu'nun "*Ak Topraklar*" romanlarını, 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ders kitabında yer alan konulara paralellik gösteren Hüseyin Nihal Atsız'ın "*Deli Kurt*" romanını incelemiştir. Özpek çalışmasının Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük dersi bölümünde ise Halide Edip Adıvar'ın "*Ateşten Gömlek*" ve "*Vurun Kahpeye*" romanlarını incelemiştir.

Özpek çalışmasını nitel araştırma yöntemlerinden tarama yöntemine göre düzenlemiş ve verileri içerik analizi tekniğiyle değerlendirmiştir. Yapılan çalışma sonucunda da bu romanların; 6. ve 7. Sınıf Sosyal Bilgiler ile 8. Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinde yer alan tarih konularının aktarımı ve değerlerin aktarılması bakımından uygun olduğunu belirterek; bu romanların belirtilen sınıflarda ve derslerde edebi materyal olarak önemli bir yere sahip olduğu sonucuna varmıştır.

Kantarcı (2014) İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde 100 Temel Eser Yoluyla Değerler Eğitimi yüksek lisans çalışmasında, 4. ve 5. sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında kazandırılması hedeflenen değerlerin, Milli Eğitim Bakanlığının ilköğretim için tavsiye ettiği 100 Temel Eser içerisinde tespit edilmesini konu almıştır. Kantarcı; bu çalışmasında seçtiği yirmi eseri (Ahmet Kutsi Tecer'in "*Koçyiğit Köroğlu*", Ahmet Rasim'in "*Falaka*", Astrid Lindgren'in "*Şamatalı Köyün Çocukları*", Cahit Zarifoğlu'nun "*Serçekuş*", Carlo Collodi'nin "*Pinokyo*", "*Dede Korkut Hikâyeleri*", Eflatun Cem Güney'in "*Evvel Zaman İçinde*", Erich Kastner'in "*Uçan Sınıf*", Howard Pyle'in "*Robin Hood*", İbrahim Zeki Burdurlu'nun "*Ülkemin Efsaneleri*", James. M. Barrie'nin "*Peter Pan*", Mevlâna, "*Mesnevi'den Seçmeler*", Muallim Naci'nin "*Ömer'in Çocukluğu*", Natalie Babitt'nin, "*Ölümsüz Aile*", Necati

Cumalı'nın “*Uç Minik Serçem*”, Orhan Kemal'in “*İnci'nin Maceraları*”, Oscar Wilde'in “*Mutlu Prens*”, Peyami Safa'nın “*Havaya Uçan At*”, Tevfik Fikret'in “*Şermin*”, Tolstoy'un “*İnsan Ne ile Yaşar?*”) incelemiştir. Daha sonra bu eserleri ise; 2005 Sosyal Bilgiler Müfredatında yer alan adil olma, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, hoşgörü, misafirperverlik, özgürlük, sağlıklı olmaya önem verme, saygı, sevgi, sorumluluk, temizlik, vatanseverlik ve yardımseverlik değerleri bakımından incelemiştir.

Kantarcı çalışmasında, betimsel alan araştırması yöntemini kullanmıştır. Araştırmasının örneklemini ise Milli Eğitim Bakanlığının ilköğretim için tavsiye ettiği 100 Temel Eser serisinden seçtiği yirmi eserden oluşturmuştur. Bu eserlerdeki değerleri yirmi değer açısından sınıflayarak sonuçlara ulaşmıştır. Kantarcı, incelenen 100 Temel Eser serisindeki kitaplarda en çok yer alan değer yardımseverlik olduğunu belirterek; daha sonra sırayla sevgi, aile birliğine önem verme ve çalışkanlık olduğunu; en az yer alan değerlerin ise, vatanseverlik, hoşgörü ve bağımsızlık olduğunu tespit etmiştir. Kantarcı bu çalışmasında, belirlenen bu eserlerin, değerlerin çoğunun kazandırılmasında kullanılabilceğini, ancak değerler eğitimi için yeterli olmayacağı sonucuna varmıştır.

Gündeş (2021) Sosyal Bilgiler Öğretiminde “Kutadgu Bilig” in Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi adlı yüksek lisans çalışmasında, sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlerin Kutadgu Bilig’de geçen beyitlerde yer alma durumunun tespit ederek; sosyal bilgiler dersinde Kutadgu Bilig’in edebi metin olarak kullanılmasına yönelik etkinlik örnekleri ortaya koymuştur.

Çalışmasında, nitel araştırma tekniklerinden doküman analizi yöntemini kullanan Gündeş, çalışmasının sonunda; sosyal bilgiler dersi öğretim programıyla kazandırılması beklenen on sekiz değerden on beş tanesinin Kutadgu Bilig içerisinde yer aldığını tespit etmiştir. Bu on beş değer: aile birliğine önem verme, adalet, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik, eşitlik, bilimsellik, barış, estetik ve çalışkanlık değerleridir. Ayrıca çalışmasında Kutadgu Bilig’in içinde barındırdığı değerlerin, sosyal bilgiler dersinde değer öğretiminde yararlanılabilecek önemli bir kaynak olduğunu ve Kutadgu Bilig’den; sosyal bilgiler dersinde değerler aktarımında kullanılabilcek etkinlik örnekleri sunmuştur.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Araştırmanın üçüncü bölümünde; çalışmanın modeli, çalışma grubu, verilerin toplanması ve verilerin analizine ilişkin bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın amacı; Millî Mücadele yıllarını konu alan romanların 2018 Sosyal Bilgiler Müfredatı'nda yer alan değerler bakımından incelenmesidir. Bu amaç doğrultusunda gerçekleştirilen bu çalışma nitel araştırma yöntemine dayalı durum çalışması modeli çerçevesinde oluşturulmuştur. Nitel araştırma gözlem, görüşme, doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma yöntemi olarak tanımlanabilir. Başka bir ifadeyle nitel araştırma, kuram oluşturmayı temel alan bir anlayışla araştırma yapılan olgu ve olayları buldukları çevre içerisinde araştırmayı ve anlamayı ön plana çıkaran bir yaklaşımdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016:41). Bundan dolayı nitel araştırmalarda ele alınan çalışma hakkında derin bir bilgiye ulaşma çabası vardır.

Araştırmada nitel veri toplama sürecinde durum çalışması modeli kullanılmıştır. Durum çalışması nitel araştırmalarda çok yaygın olarak kullanılan bir modeldir. Çünkü durumlar çeşitli şekillerde bir birey, bir kurum, bir grup, bir çalışılacak konu olarak karşımıza çıkabilir. Nitekim nitel durum çalışmasının en temel özelliği bir ya da birkaç durumun derinliğine araştırılmasıdır. Yani durum çalışma modelinde önce konuyla ilgili durum belirlenir ve bu duruma ilişkin etkenler (ortamlar, olaylar, süreçler, kişiler, olgular gibi) bütüncül bir yaklaşımla araştırılır. Ve bu duruma ilişkin etkenlerin ilgili durumu nasıl etkiledikleri ya da ilgili durumdan nasıl etkilendiklerini araştırır (Yıldırım ve Şimşek, 2016:73-74).

Durum çalışmalarında genellikle birden fazla veri toplama yöntemi kullanılır. Bu açıdan bakıldığında durum çalışması modelinde zengin bir veri çeşitliliğine ulaşılmaya çalışılır. Bu yüzden bir duruma ilişkin olarak elde edilen sonuçlarda benzer durumların anlaşılmasına yönelik örnekler, kodlamalar yapılması beklenir (Yıldırım ve Şimşek, 2016:286).

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, Millî Mücadele Dönemi'ni anlatan Halide Edip Adıvar'ın "*Ateşten Gömlek*", Mehmet Rauf'un "*Halas (Kurtuluş)*", Reşat Nuri Güntekin'in "*Yeşil Gece*" ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "*Yaban*" romanlarıdır.

Doküman incelemesi çalışmalarında, tüm doküman verilerini bir bütün olarak analize konu olması pek mümkün olmayabilir. Bu nedenle, çoğu zaman araştırmacılar eldeki verilerin içinden bir örneklem oluşturmaya çalışırlar. Bu çalışmada da verilerin bir bütün olarak analizi mümkün olmadığından ölçüt örneklenmesi kullanılmıştır. Bu örnekleme yöntemindeki temel anlayış önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016:121). Bu çalışmada iki tane ölçüt örneklem grubu yer almaktadır. Birinci çalışma grubunda bizzat cephede görev alan Millî Mücadele yanlısı yazarlardan Halide Edip'in "*Ateşten Gömlek*" ve Yakup Kadri'nin "*Yaban*" romanları daha sonra da cephede görev almayıp dönemin atmosferini romanlarında yansıtan yazarlardan Mehmet Rauf'un "*Halas*" ve Reşat Nuri'nin "*Yeşil Gece*" romanları ölçüt örneklem grubu olarak ele alınmıştır. İkinci çalışma grubunda da Millî Mücadele Dönemi'ni anlatan bu dört romanın 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan değerler bakımından analizi ölçüt olarak alınmıştır. Bu değerler:

➤ "Adalet	➤ Estetik
➤ Aile birliğine önem verme	➤ Eşitlik
➤ Bağımsızlık	➤ Özgürlük
➤ Barış	➤ Saygı
➤ Bilimsellik	➤ Sevgi
➤ Çalışkanlık	➤ Sorumluluk
➤ Dayanışma	➤ Tasarruf
➤ Duyarlılık	➤ Vatanseverlik
➤ Dürüstlük	➤ Yardımseverlik"

3.3.Verilerin Toparlanması

Bu araştırmada verilerin toparlanmasında doküman incelenmesi yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırması amaçlanan olgu ya da olaylar hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini içerir. Nitel araştırmada doküman incelemesi tek başına bir veri toplama yöntemi olabileceği gibi diğer veri toplama (görüşme,

gözlem) yöntemleri ile birlikte de kullanılabilir. Bu demek oluyor ki nitel araştırmada doğrudan gözlem ve görüşmenin olanağı olmadığı durumlarda veya araştırmacının geçerliliğini artırmak amacıyla görüşme ve gözlem yöntemlerinin yanı sıra; çalışılan araştırmaya ilişkin yazılı ve görsel materyaller ve malzemeler de araştırmaya dâhil edilebilir.

Doküman incelemesi yaparken izlenebilecek bir dizi aşama vardır. Ancak, bu aşamalar daha çok genel bir yönerge olarak dikkate alınmalıdır. Her araştırmacı bu aşamaları araştırma probleminin niteliğine, doküman incelemesi sonucunda elde etmeyi hedeflediği veriye veya dokümanları ne kadar kapsamlı ve derinlemesine incelemek istediğine bağlı olarak yeniden yorumlayabilir. Doküman İncelemesi belli başlı beş aşamada yapılabilir. Bunlar (Forster, 1995 akt. Yıldırım ve Şimşek, 20016:189-190);

- Dokümanlara Ulaşma
- Özgünlüğü (Orijinallik) Kontrol Etme
- Dokümanları Anlama
- Veriyi Analiz Etme
- Veriyi Kullanma

Doküman incelemesi yöntemi kullanılan bu araştırmada temel olarak Millî Mücadele yıllarını anlatan farklı yazarlara ait dört roman esas alınmıştır. Bu doğrultuda Millî Mücadele Dönemi'ni anlatan romanlar içinde bizzat cephede görev yaparak o yılları yansıtan Halide Edip Adıvar'ın "Ateşten Gömlek", Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "Yaban" romanları ile o dönemde yaşayıp o yılları romanlarına yansıtan Reşat Nuri Güntekin'in "Yeşil Gece" ve Mehmet Rauf'un "Halas (Kurtuluş)" romanları araştırmaya veri olarak seçilmiştir. Bu romanlar içinde Sosyal Bilgiler 2018 Müfredatın'da yer alan değerler: adalet, Aile birliğine önem verme, bağımsızlık barış bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, eşitlik, özgürlük, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik ve yardımseverlik tasnif edilerek araştırmaya dâhil edilmiştir.

3.4.Verilerin Analizi

Veri analizi, nitel araştırmaların en fazla güçlük çekilen aşamalarından biridir. Çünkü toparlanan verilerin analiz edilerek bir doküman haline getirilmesi kolay bir süreç değildir. Bu çalışmada veri toplama tekniği olarak doküman analizi kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler içerik analizi tekniği ile yorumlanmıştır. İçerik analizi,

benzer verilerin belirli kavramlar ve temalar etrafında bir araya getirilmesi ve bunların anlaşılır biçimde düzenlenmesi sürecidir. Derinlemesine bir çözümleme gerektiren içerik analizi, çoğunlukla mevcut verileri açıklamak için önceden belirlenmiş kategori ya da boyutlar olmadığı zaman devreye girer. Ayrıca gözden kaçan ya da önceden belirlenen başlıklar arasında yer almayan yeni kavram ve kategoriler, içerik analizi yardımıyla ortaya çıkartılır. İçerik analizinde öncelikle veriler kodlanır, temalar bulunur, kod ve kategoriler düzenlenir ve bulgular tanımlanarak yorumlanır (Akbulut, 2013:155).

Araştırmadan elde edilen veriler ölçüt alınan dört kitap kategorisinde on sekiz değer: adalet, Aile birliğine önem verme, bağımsızlık barış bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, eşitlik, özgürlük, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik ve yardımseverlik altında kodlama tekniği kullanılarak araştırmaya dâhil edilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde Millî Mücadele yıllarında bizzat cephede görev alan yazarlardan Halide Edip Adivar'ın "Ateşten Gömlek" ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "Yaban" romanları ile Millî Mücadele yıllarını romanlarında anlatan dönemin tanınmış edebiyatçılarından Mehmet Rauf'un "Halas" ve Reşat Nuri Güntekin'in "Yeşil Gece" romanları 2018 yılı Sosyal Bilgiler Müfredatında yer alan on sekiz değer bakımından analiz edilmiştir.

Bu bölümde sosyal bilgiler müfredatında yer alan değerlere ait bulguların her birine bir numara verilerek kodlanması yapıldı. Ateşten Gömlek, Yaban, Halas ve Yeşil Gece romanları da bulguların kategorileri şeklinde ayrılmıştır. Adı geçen eserlerdeki bulguların analizi için de eserler sayfa sayfa incelenmiştir.

Sosyal bilgiler müfredatında yer alan on sekiz değer kodlanmasına aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 9.
Sosyal Bilgiler Müfredatındaki Kodlanması Yapılan Değerler

DEĞERLER	
➤ “Adalet	➤ Estetik
➤ Aile birliğine önem verme	➤ Eşitlik
➤ Bağımsızlık	➤ Özgürlük
➤ Barış	➤ Saygı
➤ Bilimsellik	➤ Sevgi
➤ Çalışkanlık	➤ Sorumluluk
➤ Dayanışma	➤ Tasarruf
➤ Duyarlılık	➤ Vatanseverlik
➤ Dürüstlük	➤ Yardımseverlik”

4.1. Ateşten Gömlek Romanına Ait Bulgular

Tablo 10.
Ateşten Gömlek Romanına İlişkin Değer Kodlarının Dağılımı

Kategori: Ateşten Gömlek	
Kod	f
1-“Adalet	2
2-Aile birliğine önem verme	2
3-Bağımsızlık	57
4-Barış	0
5-Bilimsellik	0
6-Çalışkanlık	20
7-Dayanışma	35
8-Duyarlılık	85
9-Dürüstlük	4
10-Estetik	5
11-Eşitlik	0
12-Özgürlük	57
13-Saygı	28
14-Sevgi	112
15-Sorumluluk	82
16-Tasarruf	1
17-Vatanseverlik	86
18-Yardımseverlik”	12

Tablo 10. incelendiğinde “Ateşten Gömlek” romanında en sık yer alan “*sevgi* (f:112)” iken “*Adalet* (f:2)” “*Aile birliğine önem verme* (f:2)” ve *tasarruf* (f:1) değerlerinin en az yer aldığı görülmektedir. Hiç yer almayan değerler ise “*eşitlik*”, “*barış*” ve “*bilimsellik*”, değerleridir. Romandaki kodlara ilişkin örneklere aşağıda verilmiştir.

Sevgi değerine (f:112) ilişkin bulgular : “...*Bursa yolunda Ayşe'yi kaçırmak gayr-i kabildi. Çünkü bütün polislere tarif edilmiş, şiddetle aranyordu. Şimdi onun başına attığı siyah*

astar köylü yeldirmesinin altında, yine yemeniyle çenesi altından bağlanmış küçükbaşını düşünüyorum. Zümrüt gözleri bazen iki yaşında çocuk gibi korkaktı. Sonra Seyfi'yle benim titrediğimiz dakikalar, bu yeşil ziyalar harikulade bir alevle yanar, siyah kirpiklerinin arasında en kadir bir erkek iradesiyle bakardı. Yüzü yanmış, altın gibi tunçlaşmıştı. Dudakları her zamandan daha canlı ve daha kırmızı görünüyordu. Ne güzel bir köylü kadınıydı.....Yıldızların altında, güneşin altında, beyaban içinde, bazen sürülmüş bazen yeşil tarlaların ortasında mütemadiyen gidiyorduk. Bu kadar musibet ve korku içinde bütün dünyada bizden mesut adam olamazdı. Onun küçük yüzünün bazen terlediğini, solduğunu, gözlerinin etrafının simsiyah olduğunu görüyordum. Bazen de bir çocuk bir çocuk gibi kocaman köylü galoşlarını atıyor, berrak sulara, beyaz, uzun ayaklarını yıkıyordu. Kandıra'da üçümüz de öküzlerin yanında durduk, denize son defa baktık. İzmit koyu iki tarafın yumuşak, zeytuni yeşillikleri ortasında mavi ve mesut kıvrılıp beyaz İstanbul' a gidiyordu.Bundan sonra İstanbul hasretinin karşısına iki yeşil parlak ziya koydum. Artık ateşten gömlek arkamda, ateşten kamçı Ayşe'nin elinde, onun götürdüğü yola gidiyordum...." (Adıvar, 2021: 73-75) şeklinde yer almaktadır.

Vatanseverlik değerine (f:86), duyarlılık değerine (f:85) sorumluluk değerine (f:82) ve dayanışma değerine (f:35) ilişkin bulgular: "...Ertesi gün mitinge bizimle Ayşe de geldi. Sokaklarda manidar bir sükûn vardı. Müslümanlar harikulade sessiz fakat muzlim görünüyorlar. Hıristiyanların hepsi endişeli; müteceviz olup olmamakta, Müslümanların bu haliyle istihza edip etmemekte mütereddit görünüyordu. Bütün deşilen çibanlar arasında en koyu cerahat, yerli Hıristiyanların velveleli zaferlerinden, arkalarını İngiltere ve Fransa'ya vererek Türk'e yağdırdıkları gayzdan akıyordu. Bunun için Osmanbey önünde tramvaya binerken kalabalık şayan-ı dikkatti. Fakat biz teferruatı göremiyorduk. Önümüzde sessiz yürüyen sakat kollu Ayşe'yi ve onun alameti olduğu bütün buradan bir millet faciasını düşünüyorduk. O gün neler neler gördüm...

Ayasofya'da tramvaydan inince Ayşe'nin iki tarafından kalabalığı yarmaya, insan kesafetini delmeye çok çalıştık. Bahçenin önünde parmaklığa bir aralık sıkıştık. Karşıya baktım. Sultanahmet Rüştiyesi ve sıra binaların üstü salkım salkım insan dolu ve tramvay caddesinden koyu halk cereyanı ayak seslerini mübalağa eden bir sessizlik içinde aşağı akıyordu.

O gün asıl Türkiye'yi ben ilk defa gördüm. Karanlık bir sır olan İstanbul'un arkası, asıl mahalleleri ağzını açmış, sükkânını dökmüştü. Birçok ihtiyar kadın, birçok ihtiyar erkek gördüm. İstanbul'un abus, samit ve görünmez ihtiyarları. Arkalarında hangi zamana ait olduğu bilinmeyen garip setreler, redingotlar içinden hafif, buruşuk boyunları yükseliyor, gözlükleri altında yaşlar beyaz sakallarına alenen akarak ağıyorlar. İpekli bol çarşafı içinde buruşuk yanaklarına yaşlar akarak nineler geliyor. Sarılı kırmızı basma entarisinin yeni çarşafından fırlamış yemenilerinin oyaları görünen küme küme, gözleri kırmızı, yüzleri Fransız İhtilali'nde

Versailles'a hücum eden kadınlar alayının tablosu gibi o kadar çok kadın var ki... Hiçbiri ne önünü ne arkasını görüyordu. Hamal ile genç münevverin, Karagümrüklü işçi, İstanbullu kadınla yüksek ökçeli süslü kadının, omuz omuza, yüz yüze geldiği bir gündü. Derinliği görülemeyen meydana müthiş bir insan denizi derin ve sedasız uğultusuyla akıyor, akıyor yalnız çok kesif olan ortası kımıldamıyordu. Bütün bu canlı deniz üstünde Sultanahmet'in beyaz mineralleri, hapishane binası yüzüyor gibi yükseliyordu. Binaların üstünden, caminin avlusundaki ağaçlardan salkım salkım insan kütleleri sarkıyor, bunun üstünden beyaz minerallerden uzanan siyah bayraklar bazen halkın başına, bazen beyaz güvercin bulutlu mavi göğe uçuyordu. Sultanahmet bahçesinin parmaklıklarına dayanmış bir ihtiyar dişsiz ağzı açık, fersiz gözlerinden, sürülmüş tarla gibi buruşan yanaklarına akan gözyaşlarıyla beraber bağıra bağıra ağlıyordu. Ayasofya menfezinden giren herkes Osmanlı bayraklarını siyah görünce dudaklarından bir feryat, kısılmış bir hıçkırık fırlıyordu..." (Adivar, 2021: 38-40) şeklinde yer almaktadır.

Özgürlük değerine (f:57) ve bağımsızlık değerine (f:57) ilişkin bulgular:
 "...İhsan'ın yüksek sesle Yunanlılara sövdüğünü duyuyorum. Ne garip, ne garip bağıyor. Kudurmuş gibi gidiyor. Anadolu'nun kalbinde kara kaya parçasına kadar gelenlere öyle gayzla, ihtirasla sövüyor ve koşuyor ki... Onlar da sövüyorlar, bomba ve kurşunla beraber taş, çamur atıyorlar: Türkos, Türkos! diye galiz bir küfürle bağıyorlar.

Kayanın tepesinden onların ortasında son taburun bakiyesinden kalmış kahramanlar var. Orada gırtlak gırtlığa dövüşüyorlar. İhsan haykırıyor:

Kayanın tepesine asker! Kayanın tepesine!

Kızıl bir tenvir tabancası askere İhsan'ı kayaların birine sarılmış, yükseğe atlarken gösterdi. Bir yaralı, şehit kümesi içinde, arkada askerin canı gırtlığında haykırıyor Allah Allah Allah Allah! Bombalar ve mitralyöz ateşi bir avuç tırmananların üstünde. Ben bir şey bilmiyorum, sarhoşum, kendimden geçmişim. Onlarla beraber ben de sövüyorum ve haykırıyorum.

Bir an İhsan'ı kayanın tepesinde ayakta gördük. Ay tamamen çıkmış, Karadağ'a beyaz ağını germiş. Gırrr... Bir yaylım ateşi, sonra duruluyor. Hepimiz kayaların dibindeyiz. O kendine kollarını açan ve koşan siyah kardeş kütleinin kucağına dibinden kopmuş bir ağaç gibi devriliyor.

- İhsan kardeşim, İhsan, İhsan!

- Allahım Allahım!

Yunanlılar o küçük kayadan terası terk etmiş olacaklar ki ateş kesilmiş gibi, onu kollarımın arasında kayalardan indiriyordum. Beş-on çift kardeş eli benim üzerimde:

- Gumandan bey, gumanday bey!

Hepsi onu tanımak, hepsi onun etrafında kalmak istiyor. Bıyıkları ayakta, gözleri dönmüş, yüzü barutla simsiyah, başından, göğsünden kanlar akan bir çavuş bağıyor:

- Kumandanını intikamı! Arkadaşlar arkamdan gelin!

Bu karanlık kütle yeniden kayaların üstünde. Allah Allah Allah Allah! Gır... Tüfekler ve sesler uzaklaşıyor, biz de daima iniyoruz. Küçük bir kayanın dibinde onun dudaklarını mataramla islatıyorum.....

... Dışarda horoz öterken ayak sesleri arttı, neferler hızlı hızlı konuşuyorlar, sabahleyin başlayan sükûn bitiyor hava daha hafif. Yunanlılar Karadağ'dan çekildiler, her taraftan kaçıyorlar..."(Adivar, 2021:199-201) şeklinde yer almaktadır.

Çalışkanlık değerine (f:20), adalet değerine (f:2) ve dürüstlük değerine (f:4) ilişkin bulgular: "... Yunanlılar Bursa'ya girdikten sonra Geyve tarafından Arnavutköyü Rumları azalmışlar, çeteler, bombalarla mücehhez, bizi tehdit ediyorlardı. Bir taftan Hendek, bir taraftan Arnavutköy'ünde hissedilen isyan ve kargaşalığı İhsan'ın kuvvetleri teskine memurdu. Fakat o aralık cephaneye vaziyeti iyi değildi. İhsan yemiyor, içmiyor humma içinde çalışıyor ve konuşmuyordu. Suratının en yavuz olduğu bir sabah beni ve Mehmet Çavuş'u çağırdı. Kandıra'da ilk zamanlarda kaçırılıp da ismini bilmediği bir yere gömülü kalan bir yığın cephaneye haber almıştı. Ta ilk zamanlardan beri o havalide İstanbul milliyetçilerini kaçıran ve çalışan Yüzbaşı Saffet isminde bir genç zabıt vardı. Cephanenin nerede olduğunu biliyor ve bil-vasıta Yunanlıların eline düşmeden cephanenin kaçırılmasını tavsiye ediyordu. Şimdi İhsan elimize bir kâğıt veriyor, bizi Saffet Bey'i bulmaya gönderiyordu. Cephaneyi getirecektik. Mehmet Çavuş silah kaçakçılığında rekor yapmış bir adam olduğu için benim yanıma veriyordu.

- Yoksa dedi, senin yanına başka bir adamın lüzumu yok.

- Nakliyatı... diye başlamak istedim.

- Onu nasıl yaparsanız yapınız, dedi. Şimdilik yanımda ona tahsis edilmiş para yok.

- Millet yapar edendim. Bunu Mehmet Çavuş söylüyordu.

İhsan'ın açığı gözleri birdenbire korkunç bir ziyayla şaşıştı. Bana bak, Mehmet Çavuş, dedi, nakliyatı köylüler her zaman isteyerek yapıyorlar. Fakat gözünü aç, ne alırsanız parasını verecek, ahaliyi taziyek etmeyeceksiniz, anladın mı? Haydi arş! ..." (Adivar, 2021:99-100) şeklinde yer almaktadır.

Saygı değerine (f:28) ve Aile birliğine önem verme değerine (f:2) ilişkin bulgular: "...Perşembe günü Ayşe gelecek, Cuma günü meşhur Sultanahmet Mitingi

olacaktı...Perşembe sabahı Cemal'le beraber Ayşe'yi vapurdan almaya gittik. Rıhtım kıyamet gibi kalabalık, hala sokakların vecd ile karışık somurtkan ve isyankâr havası var. Kalabalığın arasında İhsan uzaktan gözüme ilişti. Bizi görmemiş gibi uzakta duruyordu. Fakat biliyordum ki bizimle beraber olmak için ordadır.

- İşte Ayşe, Peyami, nerelere daldın yine?

Cemal'in yanında kolu bağ içinde simsiyah örtülü bir kadın. İçimden -İzmir geliyor dedim.

Sonra uzattığı büyük uzunca bir beyaz eli sıktım. Yüzünü kaldırdı. Sükûn içinde aramızda yürüdü koyulaşmış yeşil, esmer gözleri etrafındaki siyah kirpikleri yaşlı İzmir'in zeytinliklerini örten yas örtüsü gibiydi. Mustarip derin yüzünde ne yaş ne de telaş vardı. Öyle karanlık ve derin bir şeydi ki... Yanından ince kaşları altında o siyah kirpik çerçevesine ve biraz uzunca burnuna bakıyordum. Kendini getiren vapura başını çevirip bakarken yüzünün gözlerinden de şayan-ı dikkat olan parçasını Oscar Wilde'in dediği gibi -fildişi saplı bıçakla açılmış bir kıvılcık nar- gibi dudaklarını gördüm. Büyük, biçimli, kırmızı dudaklarının ve arsındaki sedef gibi sağlam beyaz dişlerinin nihayetsiz bir kudreti, zenginliği vardı.

Köprüünün başında arkamdan bir el, kalabalığın arasına nasıl çekilmiş olduğuna hayret ettiğim bir araba önünde beni durdurdu. İhsan arabacının kapısını açtığı bir kupayı gösterdi. Çekilmek istedi; fakat Cemal onu görmüştü. Sesi biraz titreyerek,

- İhsan, ne kaçyorsun kardeşim? Ayşe, arkadaşım İhsan, diye birbirlerine takdim etti.

Yemin edebilirim ki İhsan'a, Ayşe'nin gölgeli gözleri görmeden baktı ve görmeden beyaz elini uzattı. Fakat o, eski padişahların türbelerindeki saçak uçlarını öpen eski bir Osmanlı gibi, beyaz elin üstüne dindar ve müteheyyiş eğildi.

Annem, Ayşe'nin boynuna sarıldı. Yanaklarından öptü, sonra onu odasına çıkardık ve Cemal'le yalnız bıraktık.

Akşam aşağıya el ele iki çocuk gibi indiler. İkisinin de gözleri şişmiş ve kırmızıydı. Fakat Cemal tamamen Ayşe'nin hükmüne girmiş, Ayşe de çilde kaybolan bir gurbet yolcusunun yegâne tesadüf ettiği bir insan gibi Cemal'e sarılmış görünüyordu. Ayşe'nin ıstırapı Cemal'in gözlerine baktığı vakit feveran edecek bir fırtına gibi gözlerini karartıyor fakat İhsan'ın mavi gözlerindeki erkek kuvvetinin kardeşliğiyle dağılıyordu..."(Adivar, 2021:36-38) şeklinde yer almaktadır.

Yardımsızlık değerine (f.12) ilişkin bulgular: "...Odadan çıktım, merdivenleri yavaş yavaş iniyordum. İçimdeki zaaf bayılmaktan fazla bir şeydi. Avluda sıhhiye neferleri beyaz

gömllekleriyle sakin ve kavi, yaralılarına yemek yediriyorlardı. Öyle kadına benzer, kadından fazla bir rikkatleri var ki...

Ben de hemen onlara iltihak ettim. Sedyelerin yanına diz çöktüm, çocuğumu besler gibi kaşıkla ağızlarına lapa vermeye başladım. Yüüükoyun yatanı kımıldatmak istedim, yüzüme kuvvetini hiçbir vakit ölçemeyeceğim ela gözleriyle baktı:

- Hemşirem, sol omzum gırık, gımıldanamıyorum, dedi. Sonra yavaş yavaş konuştuk:

-Yeni asker mi oldun? Nerelisin

-Sekiz senedir askerim. Çanakkale'de harp ettik biz,dedi..." (Adıvar,2021:144-145) şeklinde yer almaktadır.

Estetik değerine (f:5) ilişkin bulgular: "... Bizim İzmirli bambaşkadır. Bunlar orta şarki Anadolu. Nasıl bizimkiler esmer yüzleriyle ekseri mavi gözleriyle çevik, çalak vücutlarıyla rüzgârla sallanan ince çamlara, uzun servilere benzerler. İstanbullu daha beyaz, daha başka bir ruh meşesi, daha zarif ve mütekâmil bir insan örneği. Bütün bu ezeli meşelerin rasanetini, çamların, servilerin zarafetini ve salıntısını birleştirdikten sonra hepsinden müteşekkil, hepsinden daha mütekâmil bir ağaç ismi bulsam İstanbullu vereceğim. Anadolu kadar raşin, İzmir kadar çalak; fakat bunların ortasında bir de kendi güzel İstanbul'undan, bin bir türlü Türk ruhunun rüyası olan beyaz İstanbul'undan, güzelliği ve çirkinliğiyle gelen harikulade bir Mahluk ..." (Adıvar, 2021:142) şeklinde yer almaktadır.

Tasarruf değerine (f:5) ilişkin bulgular: "... Ayşe her gün bana yeni şayan-ı hayret bir kadın görünüyor. On sene evvel adı Ayşe, kendi vilayetli diye evlenmekten korkarak Avrupa'ya kaçtığım bu kadının, bizim Avrupa taklidi kadınlardan daha ziyade şahsiyeti var. Fikri terbiyesi nümayişkâr olmayan selim ve basit görgülerinden alınmış hakikatlerle, biraz okumuş lisan bilir bir kadın. Beni en çok hayrete sevk eden şey onun tarz-ı hayatı. İki odalı evinde yapayalnız oturuyor. Mahallede yegâne tanıdığı, sebzevatçı Zeynep Kadın. Siyah esvabının yaması ikiyi aştı. Elinde daima bir dantel veyahut dikiş, çalışıyor. Elindeki parayı İzmir'e ait addettiği için hayatının büyük bir kısmını ders vermekle, dantel yapıp satmakla çıkarıyor. Haftada üç dört gün ders veriyor ve dinlenmek veyahut eğlenmek için İzmir muhacirlerinin çocuklarına çorap örüyor. Ders verdiği evlerde kimse onun hakiki hüviyetini bilmiyor. Kocasını Harp-i Umumi'de şehit olmuş dul kadın zannediyorlar. Çok basit ve sessiz olduğu için kimsenin nazar-ı dikkatini celp etmiyor. Bu mesainin haricinde İzmir'de başlayan milli hareketle, Cemal'in arkadaşlarının mücadelesiyle meşgul. Onlar her fırsat buldukça mektup yazıyorlar. Bütün bu kudret, kabiliyet ve vatan kadınının muntazam hayatı ve fedakârlığı ortasında insana bir çocuk gibi sevmeyi ve himaye etmeyi telkin eden bir cazibesi var..." (Adıvar, 2021:55-56) şeklinde yer almaktadır.

4.2. Yaban Romanına Ait Bulgular

Tablo 11.
Yaban Romanına İlişkin Değer Kodlarının Dağılımı

Kategori: Yaban	
Kod	f
“Adalet	19
Aile birliğine önem verme	5
Bağımsızlık	32
Barış	0
Bilimsellik	16
Çalışkanlık	8
Dayanışma	6
Duyarlılık	85
Dürüstlük	0
Estetik	17
Eşitlik	0
Özgürlük	35
Saygı	9
Sevgi	94
Sorumluluk	56
Tasarruf	4
Vatanseverlik	78
Yardımseverlik”	6

Tablo 11. incelendiğinde “Yaban” romanında en sık yer alan “sevgi (f:94)” iken “Yardımseverlik (f:6)”, “Dayanışma (f:6) ve “Aile birliğine önem verme (f:2)” değerlerinin en az yer aldığı görülmektedir. Hiç yer almayanlar ise “eşitlik”, “barış”, “bilimsellik”, ve “tasarruf” değerleri olmuştur. Romandaki kodlara ilişkin örneklere aşağıda verilmiştir.

Vatanseverlik değerine (f:78), sorumluluk değerine (f:56) ve duyarlılık değerine (f:85) ilişkin bulgular: “...Ben buraya yalnız düşman zulmünden masun kalmağa gelmedim. Kendi kafamın cevrenden kurtulmak için de geldim.

Düşünmek; insanların, mağara devrindeki gibi henüz bir takım toprak ve taş kovukları içinde yaşadığı ve hayvanlarla haşır neşir olduğu bu yerde düşünmek, bana bir ayıp gibi geliyor.

Bazı, köylülerle konuşurken soyut bir fikrin ortasında dilim tutulup kalıveriyorum.

Bir gün, bir öğle üstü idi. Kahvenin çardağı altında oturuyorduk. Bizim Mehmet Ali, Bekir Çavuş, Salih Ağa ve Muhtar, hep orada idiler. Bahis, harp üzerine ve onun akıbetlerine dairdi. Onlara, İstanbul’un dört devletin askeri işgali altında olduğunu, İzmir’in tâ Bursa’ya kadar Yunanlılar tarafından istila edildiğini, Adana’dan henüz Fransızların el çekmediğini, Urfa’da, Antep’te kanlı olaylar cereyan etmekte olduğunu haber veriyor ve her birinin yüzüne ayrı bir dikkatle bakıyordum. Hiçbirinde ne hayret, ne dehşet ne de alelade bir alaka izine tesadüf etmedim. Ateşin içinden henüz çıkmış olan Mehmet Ali bile artık bunları geçmiş zamana ait bir masal gibi dinliyordu ...” (Karaosmanoğlu,2021:26) şeklinde yer almaktadır.

Özgürlük değerine (f:35) ve bağımsızlık değerine (f:32) ilişkin bulgular: “... İştinmediniz mi? Mustafa Kemal isminde bir büyük adam, bir büyük kumandan, İstanbul’dan çıktı, Anadolu’ya geçti. Erzurum’da, Sivas’ta, milleti başına topladı. -Hükümet, devlet görevini yapmıyor. Biz kendi kendimizi koruyacağız. Düşmana karşı koyacağız, - dedi. Şimdi, onun adamları taraf taraf Yunanlılarla, Fransızlarla dögüşüyor. Hepsi öyle kahraman kişiler ki...

Ve destani kıssalarla onları heyecana getirmeğe çalıştım. Çanakkale’de bulunmuş olan Mehmet Ali, Mustafa Kemal adını hatırlıyor...” (Karaosmanoğlu, 2021:27) şeklinde yer almaktadır.

Sevgi değerine (f:94) ve estetik değerine (f:17) ilişkin bulgular: “... Öğle saati, ara sıra, bulutların içinden sıyrılan güneş, bir müddet enseme yakıp geçiyor. Kim bilir, başka yerlerde bahar ne güzeldir. Besbelli, başka yerler derken, İstanbul’u, İstanbul’un sayfiyelerini düşünüyorum. Feneryolu, Göztepe, Erenköy...

Yüreğim bir karanlık odaya hapsedilmiş yaramaz bir çocuk gibi hopluyor. Paramı Salih Ağa’da, eşyayı ve kitaplarımı Mehmet Ali’nin evinde bırakayım ve gideyim, gideyim... Böylece İstanbul’a kadar yürüeyim.

Bunun, gerçekleştirilmesi imkânsız bir hayal olduğunu bilmekle beraber gerçekten yolumun tâ ucunda İstanbul varmış şevkiyle yürümekte devam ediyorum. Yolumun üstündeki dağları, nehirleri, sarp ve çetin geçitleri, Sakarya’yı, Bozdağ’ı, Acıdağ’ı yok farz ederek, hemen

hemen, gözü kapalı yürüyorum. Unutuyorum ki şu dakikada istesem, Porsuk Çayı'nın öbür tarafına bile geçemem.

Böylece karmakarışık düşüncelerle, ne kadar yürümüştüm, bilmiyorum. Birdenbire seyrekle ve serin bir kavak kümesinin içine daldığımı hissettim, durdum.

Bu ufak korunun içinde, küçük, dar, fakat berrak bir dere akıyor. Bu çölde bir vaha mı? Derhal içime derin bir sükûnet geliyor. Durduğum yere çömeliyorum ve elimi suya sokuyorum. Ne o? Bu ani hışırtı nereden geldi? Ve bir kısık kadın gülmesi?

Etrafıma bakıyorum. Sol yanda, bir genç kız -siluet- i bir geyik hafifliğiyle derenin kenarında ağaçların arasına doğru kaçıyor.

Biraz ötede durdu dönüp bana baktı.

Mehmet Ali'nin köyünün, iki-üç saat ötesinde, böyle bir yer! Böyle bir yüz! İnanılmayacak şey!

Uzaktan ban gülümsüyor. Yağız ve uzunca yüzünün ortasında, iki yeşil göz ve bir sıra iri beyaz dişle bana gülümsüyor. Tıpkı Mehmet Ali'nin köyündeki kızlar gibi giyinmiş.

...

Derenin öbür kıyısında, ben, artık büsbütün başka bir adamdım.

O gün bugündür, kendimi toplayamadım. Dereyi atlarken, sanki içimden ağır bir şey yuvarlanıp düştü. Öyle bir şey ki, on dakika öncesine kadar, ben onu kalbimin üstünde veya kafamın içinde, bir demir gülle gibi taşıyordum. İşte bu yuvarlanıp düştü. Şimdi hafifim. O kadar hafifim ki kolumu bir kanat gibi kımlıdatsam havaya uçabilirim.

İnsanın gönlü ne tuhaf! Günün birinde, kavak ağaçları arasından, bir genç kızın gülümsemesi, bir derecik, bir atlayış. Her şey değişiyor. Ortada, biraz önceki adamdan eser kalmıyor.

Nereye gitti, o adam ne oldu? Eriyip gidiverdi mi? Ve onun yerine gelen bu adam kimdir? Nedir?

Kendi kendime, âşık olduğumu itiraf etsem çok gülünç bir şey yapmış olurum. Yaşım otuzu geçti ...” (Karaosmanoğlu, 2021:43-45) şeklinde yer almaktadır.

Adalet değerine (f:19) ve bilimsellik değerine (f:16) ilişkin bulgular: “... Doğrusu, ben kendi hesabıma herhangi bir yürek acısı duymuyorum. Biraz darı, biraz buğday ektirmiştim. Bu da ancak Mehmet Ali'ninkilere bir faydam olsun fikriyle idi. Bununla beraber, onlar da bundan çok üzgün görünüyorlar. Bilakis beni yatıştırmaya çalışıyorlar... Sen sağ ol, aman dırıltı

çıkarmayalım, diye yalvarıyorlar. Beni öfkeliendiren de, işte, onların bu korkuları, bu miskinlikleridir. Onlarda adalet duygusunu kurcalamaya çalışıyorum. Nafile; taş gibidirler.

Bunlar, henüz sosyal yaratık haline bile girmemiştir. Tâ yontulmamış taş devrindeki insanlar gibi yaşıyorlar. O vakitler de, kabilenin en güçlüsü, elinde bir ağaç baltasıyla sizin üstünüze yürür, ağzınızdan lokmanızı, ininizden karınızı alıp götürürdü ve bu, herkese tabii olaylar gibi sakınılmaz önlenmez görünürdü.

....

Bunu tarif ve tahlil etmek mümkün değildir onları bu hale koyan, üstünde yaşadıkları bu sert ve haşın tabiat mıdır? Merhametsiz bir üvey ananın göğsü gibi hareketsiz bu topraklarda ancak böyle öksüz çocuk ruhu dalgalanabilir ...” (Karaosmanoğlu, 2021:172) şeklinde yer almaktadır.

Çalışkanlık değerine (f:8), dayanışma değerine (f:6) ve yardımseverlik değerine (f:5) ilişkin bulgular: “... İşte. Anadolu'nun dediği, işte İstanbul Hükümeti'nin söylediği... Memleketin havası bu kadar trajedi ile yüklü olmasa, insan bu hale gülebilir. Lakin, çıplak ayaklı, çıplak göğüslü köylüler, gülle ve kurşun taşıyan kağnıları önlerine katmış gidiyorlar.

Bu, kirlî, pırtık yorgana sarılı şey ne? Bir top arabası... Tâ orada, o hendeğin içinde birikmiş insanlar ne yapıyorlar? Bunlar, bir manda leşini yüzmekle meşguldür. Ne için? Derisinden askere, çarık olur.

...

Lakin işte, asıl bu gördüğüm şeyler için zafere inanmalıdır. Türk askeri manda derisinden çarık yapıp giyiyor. Türk köylüsü, top arabalarını kendi yorganına sarıp taşıyor, işte bunun için inanmalıdır ...” (Karaosmanoğlu,2021:97) şeklinde yer almaktadır.

Saygı değerine (f:9) ve Aile birliğine önem verme değerine (f:5) ilişkin bulgular: "... Mehmet Ali gitti. O giderken, bütün ev sarsılacak sandım. Fakat tahminim kadar olmadı. Hatta ayrılırken, sarılıp öpüşmediler bile.

Kız kardeşleri, sessiz sessiz ağlıyordu. Karısı bir-iki defa hıçkırayım dedi, fakat Mehmet Ali öyle bir ters ters baktı ki; kadın bütün hıçkırıklarını katı lokmalar yutar gibi içine çekti.

Zeynep kadın. Duvara dayanmış duruyordu. Yanında İsmail, iki elini kuşağına sokmuş bakıyordu.

Mehmet Ali, bana doğru eğildi, elimi optü. Bir şey söylemek istedi ve torbacığı omzunda, yürüdü, gitti..." (Karaosmanoğlu,2021:55) şeklinde yer almaktadır.

Tasarruf değerine (f:4) değerine ilişkin bulgular: " İnsanlar, her şeyden ziyade karıncalara benziyorlar. Ekonomi ve çalışma melekesi, her yaratıktan fazla bu iki cinste kendini gösteriyor. Ve bu duygu, bir çeşit yarını görme, yarını düşünme kudretiyle birleşerek onları alelade hayvanlığın üstüne çıkarıyor ..." (Karaosmanoğlu,2021:88) şeklinde yer almaktadır.

4.3.Halas Romanına Ait Bulgular

Tablo 12.
Halas Romanına İlişkin Değer Kodlarının Dağılımı

Kategori: Halas	
Kod	f
“Adalet	0
Aile birliğine önem verme	3
Bağımsızlık	8
Barış	0
Bilimsellik	2
Çalışkanlık	13
Dayanışma	32
Duyarlılık	101
Dürüstlük	2
Estetik	9
Eşitlik	0
Özgürlük	8
Saygı	10
Sevgi	128
Sorumluluk	32
Tasarruf	0
Vatanseverlik	78
Yardımsverlik”	3

Tablo 12 incelendiğinde “Halas” romanında en sık yer alan “sevgi (f:128)” iken “Dürüstlük (f:2)” ve “Bilimsellik (f:2)” değerlerinin en az yer aldığı görülmektedir. Hiç yer almayan değerler ise "eşitlik ", "barış ", "bilimsellik", ve "tasarruf " değerleri olmuştur. Romandaki kodlara ilişkin örneklere aşağıda verilmiştir.

Duyarlılık değerine (f:101) ilişkin bulgular: “ ... Nihat kudurmuş gibi haykırıyordu:

- Görüyor musun İclalciğim, bak bu sözde padişah adeta İngiliz’le bir olmuş olmuyor mu? Memleketin düşman pençesinden kurtuluşu için uğraşan fedakârları tehdit etmek ne demek? Sen ki bu ülkenin padişahısın, haydi burada kapalı ve esir durumda bulunuyorsun, fakat senin adına Anadolu’da düşmana karşı koyan vatansever kahramanları tehdit etmek ne demek?

Bu hareketin manasızlığını anlamıyormuş gibi derin bir nefesle devam etti:

- Aynı sadaret günü Ferit Paşa’nın bildirgesinde de bak ne var? Sadrazam efendimiz buyuyor ki güya İzmir ve İstanbul Kuvaimilliyeye olduğu için işgal edilecekmış. Bu nedenle bu kargaşaya sebep olanların idamları kesinmiş. Yani bir sürü saçmalama. Sonra biliyorsun ki bu fikirle fetvalar çıkarıldı, düşmanlarımızın bize karşı her hareketleri meşru gösterildi, filan, filan... Fakat bunun tabii en kötüsü Millet Meclisi’nin basılıp heyetin dağıtılması ve içlerinden birtakımlarının Malta’ya sürülmesi oldu. İşte bunun üzerinedir ki Ankara’da Mustafa Kemal Paşa meclisin dağıtılıp İstanbul’un işgal edilmesine cevap olarak Türk milleti için ne sultandan, ne padişahattan, ne sadrazamdan artık bir fayda olmadığını anlayarak milleti bir hukuki organla yönetmek için geniş yetkileri olan Büyük Millet Meclisi’ni Ankara’da kurdu ve resmen bir hükümet oluşturdu. Buradan kaçabilen milletvekilleriyle yeniden seçilenler ve Ankara’ya katılan subaylar ve komutanlar bir araya geldiler. Ve işte o zaman Mustafa Kemal Paşa’nın fikri, yani milleti kendi işleriyle daha yakından alakadar ederek devlet şekline getirmek emeli gerçekleşti.

Buraya gelince son zaferin kazanmış bir fatih coşkusuyla Nihat ellerini çırpıttı:

- İşte bugün bu olmuş ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Kurulmuştur. Başkan Mustafa Kemal Paşa’dır. Senin dayın apartmanında İngiliz Muhipler Cemiyeti maskaralığıyla didinirken Anadolu’da her gün kuvveti ve yüceliği artan bir hükümetimiz var. Görüyor musun İclal, dünyada azim ve irade ne harikalar yapıyor? Bir sene evvel Mustafa Kemal İstanbul’dan giderken ne vardı? Sebebi ne kadar geniş ve yüce bir emel olursa olsun hiçbir şey, değil mi? Fakat Erzurum, Sivas, sonra Ankara... Anadolu’nun üç büyük şehri üç aşamadır ki geleceğin en önemli devletinin esaslarını kurmuştur. Erzurum, Sivas, Ankara... Erzurum’da emekleyen çocuk, Sivas’ta okula başladı ve Ankara’da subay çıktı.

Nihat artık coşmuştu. Yüzüne parlak bir ferahlık gelmiş, diyordu ki:

- *Şimdi bu hükümet, yani bizim hükümet Yunanlıları ve öteki düşmanları Anadolu'dan sürüp çıkarmak için savaşmaya, vuruşmaya muhtaçtır. Demek ona bir ordu lazım, fakat bugün var olan kırık dökük ordu parçaları ve ne olsa düzensiz milli kuvvetlerden başka, bütün kurmayıyla, bütün şartlarıyla düzenli bir ordu. İşte böyle bir ordu yapmak için bizi çağırıyorlar, bizi bekliyorlar, bizi, yani memleketi kurtarmayı kendine ülkü edinmiş ve bu uğurda ölmeyi göze almış genç subaylar...*

Burada durdu. Ve elini genç kıza samimi bir hamleyle uzatarak:

- Bu davete cevaben Ankara'ya gitmek istiyorum izin verir misin?

....

Genç kız sıcak bir çabuklukla elini uzatıp Nihat'ın elini kaptı ve candan bir kuvvetle sıkarak

- Git Nihat derim. Git ve eğer işin selameti için benim burada yalnız ölmem bile icap etse, çalış vatanımı kurtar..." (Rauf, 2020: 174-176) şeklinde yer almaktadır.

Vatanseverlik değerine (f:78)ilişkin bulgular: "... (Nihat) Birdenbire silkindi, kulağına Daster'in kekremesi sesi geliyor ve alaycı bir edayla - Vay mağluplar!- kelimelerini tekrar ediyordu.

Dayandığı direk şimdi onu itmiş gibi yürümeye başladı. Sarhoş gibi sendeliyor, ayakları birbirine dolaşıyordu.

Nereye gidecek ve ne yapacaktı?

Yemek mi? Her gece yemek yediği Spoting'den artık nefret ediyordu. Ara sıradavam ettiği İngiliz Kulübü'ndeki lokantadan tiksiniyordu.

Burada nereye gitse, ne yapsa, nereye otursa hep düşman, hepsi düşmandı.

Ve şimdiye kadar bu hali o bir kere olsun düşünmemişti öyle mi? Şu şehre geldi geleli bu gece kendini ezen acıklı durumları bir saniye görmemiş, anlayamamış ve körler gibi bu vatanın kendisi de bir çocuğu olduğu halde hiç düşünmeyerek yalnız zevkince, yalnız keyfince yaşamış, paralarını düşmanlara dökmüştü.

Birdenbire durdu, oracıkta ibadet eder gibi toprağa diz çökerek Allah'ın gözünün önündeymiş gibi en derin bir huzur içinde bağıri yana yana yemin etti:

- *Bundan sonra her hareketim, her nefesim, her duygum ve her meylim vatan için olacak... yalnız ve yalnız memleket için yaşayacağım... Ve onu kurtarıp mesut etmeye hasredeceğim... vallahi, billahi!..*” (Rauf, 2020: 48) şeklinde yer almaktadır.

Sorumluluk değerine (f:32) ilişkin bulgular: “...Şimdi bugün bu genel çöküntüde kimse evine girmemeli, kimse bir yerde oturmamalıydı. Hatta kimsenin zevk ve keyif düşünmek değil, sakin ve rahat durmaya bile hakkı yoktu. Herkes feryat acıyla fırlamalı, toplanmalı, başarılı olmayarak ezilmek muhakkak olsa, binde bir ümitle bile kükremeli, ezici ve güçlü bir toplum olarak düşmana hücum etmeli, çarpışmalı, vuruşmalı, boğuşmalı, bu bizi ezen mağlubiyeti, belimizi kıran mütarekeyi ve daha kim bilir neler yapıp hayatımızı mahvedecek, Türklüğü ortadan kaldıracak barış yapmayı reddetmeli ve bütün düşmanları itmeli, sürmeli vatandan çıkarmalıydı ...” (Rauf, 2020:47) şeklinde yer almaktadır.

Dayanışma değerine (f:32) , dürüstlük değerine (f:2) ve çalışkanlık değerine (f:11) ilişkin bulgular: “ ... *Senin gibi kahramanlar oldukça bu memleketin sonunun geleceğini düşünmek bir cinayettir, hizmet etmek istiyorsun, bir buçuk iki aydır şurada beraber çalıştığımız kadar gördüm ve bu arzuya hayran oluyorum. Senin göğsünde bir yanardağ var oğlum. Büyük işler yapanlar böyle göğüslerinde sönmez volkanlar olanlardır. Fakat mademki bu arzudasın, burada ne oturuyorsun? Sen İstanbul’a gitmelisin, orada vatanseverliğini coşturacak bin bir alan bulursun. Bilhassa ben seni bir adama göndereyim ki senin gibi mert, gayretli bir kalbi vardır ve eminim ki şu esnada elbette kendine birçok mühim ve faydalı işler bulmuştur. Git onunla birleş... Bu adam da senin gibi ateş parçasıdır. Ve çalıştığı şey mutlak vatan işidir...*” (Rauf, 2020:78) şeklinde yer almaktadır.

Sevgi değerine (f:128) ve estetik değerine (f:9) ilişkin bulgular: “... *Bu sözleri söylerken Nihat iki aydan beri görmediği genç kızın unutmış olduğu görünüşünü tekrar süzüyor, onun ne küçük ne büyük denilemeyecek endamını ve şeklinde her erkek bakışını en derin büyülere dalmış bırakacak yuvarlaklıkları ve şekilleri inceliyordu.*

Fakat genç kızın asıl şiiirselliği şeklinde değil, edasında, çizgilerinde değil, manasında ortaya çıkıyordu. Bu şekil ve bu eda, bu çizgiler ve bu mana o kadar uyumlu bir sarılmayla birbirine karışıyordu ki hayran olmamak pek güçtü.

İngilizlere mahsus manevi güzellikler, İtalyanlara mahsus maddi arzuyla birleşmiş, genç kız manen ve maddeten sanki bulunmaz bir varlık olmuştu.

Yakıcı ve gayet berrak çizgili dudaklarından çok, gülümseyişinin kendi lütfundan çok, yaydığı sonsuz büyü insanı yakıyordu. Dudaklarda görünen bu hal ve bu mana daha çok gözlerde hâkimdi. Gözlerinin şekli, rengi, kirpiklerin, kaşların birbiriyle uygunluğu ve ahengi bir

harikaydı. Fakat bu harikaya asıl etkileyiciliğini veren şey bu gözlerde genç kızın ruhunun manalarının nasıl derin bir surette belirişiydi ...” (Rauf, 2020:82-83) şeklinde yer almaktadır.

Bağımsızlık değerine (f:8) ve özgürlük değerine (f:8) ilişkin bulgular: “...Dört devlet ki dünyayı yerinde oynatan dört senelik uzun bir savaşta Almanya gibi korkunç bir asker kuvvetini ezmiş ve harap etmişler ve bugün dünyanın, bütün milletlerin kaderiyle oynuyorlar. Kıtaları milletlere, milletleri kıtalara katarak yeni hükümetler kuruyorlar, eskileri yıkıyorlar, yani dünyayı karmakarışık ediyorlar. İşte böyle büyük kahredici hükümetlerin karşısında bir tek Mustafa Kemal... Ve bu hükümetlere başını kaldırarak diyor ki. Sizin yok etmek istediğiniz Türkler ölmeyecek, yaşayacaktır! Üzerimize saldırdığınız sırtlan sürülerine karşı koyuyoruz işte, cesaretiniz varsa geliniz!...” (Rauf, 2020:163) şeklinde yer almaktadır.

Saygı değerine (f:12) değerine ilişkin bulgular: “...İclal, Mustafa Kemal’e vicdanımın bütün samimiyetiyle tapıyorum. O olmasaydı bugün biz Türkler yok olmuştuk. Gerçi ötede beride kahramanlıklar yapılmadı değil, orada burada kendilerini tehlikeye atarak düşmana karşı gelenler pek çok oldu. Fakat asıl Mustafa Kemal’dir ki bu çeşitli ve dağınık kahramanlıklara bir mana, bir kimlik, bir canlılık verdi. Kesin bir hedef tayin etti ve onları takip etmeleri gereken yola sevk etti. Anadolu’nun bugünkü ülkesi tek manayla Mustafa Kemal ülkesidir...” (Rauf, 2020:256-257) şeklinde yer almaktadır.

Aile birliğine önem verme değerine (f:3) ilişkin bulgular: “...Esasen İzmir’e babamdan kalan birkaç parça mülkü satmak için gelmiş ve müşteri arayarak beklemeye mecbur olmuştum. Şimdi bunları satıyorum. Yarın işlemler yapıp paramı alacağım. Artık burada daha fazla kalmaya bir mana yok. Kız kardeşim İstanbul’dan her gün gönderdiği mektuplarla dönmemi istiyor...” (Rauf, 2020:84) şeklinde yer almaktadır.

Bilimsellik değerine (f:1) ilişkin bulgular: “... Deminki ihtiyar ki miralay emeklisi Emin Bey olduğunu Nihat şimdi öğrenmişti, harita komisyonunun başkanı seçildi. Nihat bu mübarek ihtiyarın yanında çalışmakla bahtiyar olacağını kabul ediyordu. Her gün saat dokuzdan itibaren öğleden sonra beşe kadar burada toplanılacak, mevcut eserler incelenerek mevcut olmayanlar sağlanacak, gereken bilgi aranacak, bulunacak ve haritalara aktarılacaktı ...” (Rauf, 2020:72-73) şeklinde yer almaktadır.

Yardımsızlık değerine ilişkin bulgular: “... İclal ve Beatrice el sıkıştılar ve öpüştüler. Şimdi sıra Nihat’a gelmişti. Nihat saygıyla ve yücelterek genç kızı selamlıyor ve elini dudaklarında sıkıyordu.

- Benim için yaptığınız iyiliği unutmak imkânı yoktur. Ne kadar dilerimki unutmadığımı size bir gün ispat edeyim, sözlerini söyledi. Onlar motora atladılar. Orada Beatrice taşların üzerinde ayakta kalmış, motor açılıp süratle uzaklaşırken elindeki mendili sallıyordu.

Boğaza doğru uzaklaşırlarken İclal hep Beatrice'nin mendiline karşılık veriyor ve Nihat'a çok tatlı ve çok asil bir kız! diyordu.

Gittikçe sahilde Beatrice'nin hayali küçülüyor ve etrafına inen gecenin siyah kanatları altında gömülüyor, kayboluyordu. Bir taraftan mendil sallarken bir taraftan da gözleriyle iyi görmeye çalışıyorlardı. Bir an oldu ki sahilde kendilerine karşı hummalar içinde sallanan mendil karanlık içinde güç fark olunuyordu. Ve Nihat bu mendilin genç kızın akan yaşlarını silmek için gibi gözlerine kalkıp yüzünü kapadığını gördü.

Bunu İclal de görmüş ve hazin bir düşünceye dalmıştı.

Zaten bu apaçık bir şey değil miydi? İzmir'de bir yabancı kızla bir Türk subayı arasında kurulan yakınlık nasıl oluyor da bu derece fedakârlıklara neden olan bir samimiyet derecesine çıkıyordu?

Mutlaka bu genç kız (Beatrice) Nihat'a karşı bir aşk duyuyordu. Ve ancak bu aşkın yüceliği, bu aşkın etkisiydi ki tehlikeleri göze alıp onu hapisten kaçırmaya, evine kabul etmeye ve kendisi bir İngiliz kızı olduğu halde İngilizlerin elinden kaçan bu Türk subayını firar edeceği boğaza kadar yolcu etmeye sevk etmişti..." (Rauf, 2020:258-259) şeklinde yer almaktadır.

4.4. Yeşil Gece Romanına Ait Bulgular

Tablo 13.
Yeşil Gece Romanına İlişkin Değer Kodlarının Dağılımı

Kategori: Yeşil Gece	
Kod	f
“Adalet	15
Aile birliğine önem verme	5
Bağımsızlık	3
Barış	0
Bilimsellik	42
Çalışkanlık	52

Tablo 13.
Yeşil Gece Romanına İlişkin Değer Kodlarının Dağılımı (devamı)

Kategori: Yeşil Gece	
Kod	f
Dayanışma	19
Duyarlılık	67
Dürüstlük	18
Estetik	5
Eşitlik	2
Özgürlük	3
Saygı	12
Sevgi	41
Sorumluluk	35
Tasarruf	3
Vatanseverlik	17
Yardıms severlik”	21

Tablo 13. incelendiğinde “Yeşil Gece” romanda en sık yer alan “duyarlılık değeri (f:67),” iken “Özgürlük(f:3)”, “Bağımsızlık (f:3)”, “Tasarruf (f:3)” ve “Eşitlik (f:2)” değerlerinin en az aldığı görülmektedir. Hiç yer almayan değer ise; “barış değeri” olmuştur. Romandaki kodlara ilişkin örnekler aşağıda verilmiştir:

Sevgi değerine (f:41), Aile birliğine önem verme (f:5) ve çalışkanlık değerine (f:52) ilişkin bulgular: “ ... Şahin Efendi, dünyada bir tek kadın tanımış ve sevmiştii: Kendi anası. Bununla beraber onun için duyduğu şeyin bir hakiki sevdiği olduğundan bile şüphesi vardı ki bin türlü yoksulluk ve mihnet içinde mütemadiyen çalışıp uğraştığını gördüğü bu ihtiyar kadına daima acımişti. Şimdi, daha iyi hatırlıyordu. Vaktiyle onun için dağda çobanlık ederken içinde bir hafiflik, sevince benzer bir heyecan duyardı. Sonra, hocalığa zamanında yabancı köylerde dolaşırken de bunu hissetmişti. Medresede iken bir gün ona elden ele dolaşa dolaşa sararıp yıpranmış bir zarf geldiğini hatırlıyordu. İçini açınca ucu yanık bir mektup çıkmıştı.

Şahin efendi, bu yanığı görünce fazla bir telaş ve teessür göstermiş, sade derinden bir nefes alarak:

- Allah rahmet eylesin... Benim garip anacık gitti, demişti.

Sonra, dizlerinin üstünde açık duran kitabını bıraktığı yerden okumaya devam etmişti. Bu matem, görünüşte onu pek az sarsmıştı. Hafif soğuk algınlıkları gibi bir, iki gün parça neşe ve iştahasını kestikten sonra geçip gitmişti.

Fakat genç softa, o ramazan, köylerde dolaşırken bir sene evvelki şevk ve gayretini bir türlü bulamamıştı. Eskisi gibi çalışmaktan, para kazanmaktan zevk almıyordu. İçinde bir boşluk, anlaşılmas bir isteksizlik vardı. O kadar düşündüğü halde bunun sebebini bir türlü bulup çıkaramıyordu.

Şahin Efendi bu muammayı da o gece halletti: anasına yardım etmek, onun için bir gaye olmuştu. Heybesindeki yiyecek ve köylerden getireceği beş on para ile biraz giyecekten o ihtiyar ve alil kadına pay ayıracağını biliyordu. O ölünce dünyada yardım edecek kimsesi kalmıyor, heybesindeki yiyecek, koynundaki birkaç mecidiye ona nafile bir yük gibi görünüyordu.

Şahin Efendi, çok yorgun olmasına rağmen bir türlü uyuyamayarak yatağında yandan öte yana dönüyor, düşünüyordu

- Kadın, çok büyük kuvvet... Ben ki kadını hiç tanımamış, düşünmemiş bir adamım... Ben bile ihtiyar, alil bir ananın tesirinden kendimi kurtaramadım. Bugünkü felaketlerimizde belki onu asırlarca ihmal etmiş, ezmiş, cahil bırakmış olmamızın da bir dereceye kadar tesiri var... Küçük hafızın anası belki tahsilce, fikirce bugünkü cenaze alayını teşkil eden üç, beş yüz erkeğin hepsinden daha aşağı bir seviyede... Fakat bizim şüpheli ilmimiz, bulanık aklımızdan bir türlü anlayamadığımız hakikati o, dertli ana yüreğiyle bulup çıkardı. Bize katiller! diye haykırdı... Kadının hakkı var. Biçareyi el birliğiyle biz öldürdük. Kimimiz cehlimizi, belâhetimizle, kimimiz mücrim kayıtsızlığımız, korkak sükûtumuzla..." (Güntekin, 2019:113-115) şeklinde yer almaktadır.

Adalet değerine (f:15) ve eşitlik değerine (f:2) ilişkin bulgular: "...Bir gün kasabanın en dişli eşrafından birinin oğlu ile bir medreseli arasında hiç yoktan bir vak'a çıkmış, delikanlı kamy ile softanın başına vurmuştu.

Talebe-i ulüm bunu bir - sarığa hakaret cinayeti- addetmiş ve hükümet konağının karşısında gürültülü bir nümayiş yaparak - emsaline ibret-i müessire- teşkil edecek şekilde cezalandırılmasını istemişti.

Mutasarrıf, softaların murahhasına örfi bir muamele yapmacığını, fakat kanun gereğince delikanlının mutlaka cezasını göreceğini söyledi. Bu cevap, medreselileri büsbütün azdırdı. Tekbirler alarak, ilahiler okuyarak fırka merkezine gittiler" (Güntekin, 2019) şeklinde yer almaktadır.

Vatanseverlik değerine (f:17), sorumluluk değerine (f:35) ve duyarlılık değerine (f:67) ilişkin bulgular: “ ... İç Anadolu'dan gelen haberler Şahin Efendi'yi iyiden iyiye sarmaya başlamıştı. Bazen Yunanlıların hırsızlıkları, ahaliye karşı şiddetleri artıyor, işgalden beri her gece bir donanma ışığı içinde pırl pırl yanan –Yenimahalle- de laterna sesleri kesiliyordu. Dışarıdan doğru bir haber almak imkânsızlığı karşısında Şahin Efendi bunu hayırlı bir alamet addediyor:

- Yenimahalle bu gece neşesiz... Demek ki bizimkiler bir adım daha ilerlediler, diye seviniyordu.

Sarıova'da sessiz sedasız yaptığı işlerin dairesi günden güne genişliyordu.

Bir gün, bildiklerinden genç bir yüzbaşı ile konuşuyordu. Bu çocuk, Sarıova'nın işgali günü tifodan ağır hasta yattığı için kaçamamıştı:

Çetelerimiz Yunanlıları durmadan hırpalıyorlar... İç taraflarda da muntazam bir ordunun teşekküle başladığı haber alınıyor. Ben, buraya kapanıp kaldım... İçim içime sığmıyor... Birkaç defa rasgele yola çıkmayı düşündüm... Fakat muhakkak ele geçeceğim... Şunlarla doya doya boğuşmadan öleceğim... Hâlbuki memleket bugün bir tek adamını bile boşu boşuna feda etmemek mecburiyetinde... diye şikayet ediyordu.

Şahin Efendi:

- Hakkın var... Sen, değerli ve cesur bir zabitsin. Bugün senin için burada yapacak bir iş yoktur. Orduya yahut hiç olmazsa çetelere iltihak etmelisin. Ben, seni kaçırmanın bir kolayına bakayım, dedi.

Genç zabıt, evvela inanamadı. Fakat Şahin Efendi, yapacağı şeyi derhal kararlaştırmıştı.

O gün Yunan kumandanlığına müracaat etti:

- Civardaki köylülerimiz cahildir. Menfaatlerini takdir edemiyorlar... Kuvveti bagiye eşkiyasının ifsadatına kapılıyorlar. Yunan hükümetine itaatten ayrılıyorlar ve neticede zarar görüyorlar... Bazı emniyetli vaizlerimizi civar kasabalara göndersek de ahaliye nasihat etseler... dedi.

Kumandanlık, bu fikri doğru buldu, gönderilecek vaizleri seçmeye memur komisyonda Şahin Efendi'ye de bir vazife verdi.

Sarıova'dan kaçmak isteyen genç yüzbaşı, birkaç gün sonra sırtında bir cüppe, başında bir yeşil sarık, omzunda bir heybe ile yola çıkıyordu. Elinde Sarıova kumandanlığı'nın mührünü taşıyan sahte bir vaizlik ruhsatnamesi vardı ki, onu selamete istediği yere kadar götürecekti.

Şahin Efendi, kuşuna dizilmek tehlikesini göze almak suretiyle kazandığı bu ilk muvaffakiyetle iktifa etmedi. Boş vakitlerinde başında sarığı, sırtında cüppesiyle sinsi sinsi kasabada dolaşıyor, elindeki sahte vaiz ruhsatnamelerine müşteri arıyordu.

İşgal zamanında Sarıova'dan çıkmamış yedi- sekiz zabıt ve küçük zabıt birer birer hududu geçtiler ...” (Güntekin, 2019:240-243) şeklinde yer almaktadır.

Bilimsellik değerine (f:42) ve tasarruf değerine (f:3) ilişkin bulgular: “...Üç aylar geçince softalar heybelerini omuzlarlar, köylerde cerre çıkarlardı. Şahin de bugünleri sabırsızlıkla beklerdi. Sesi güzel değildi. Mukabele okuyamazdı. Fakat buna mukabil çok tatlı vaaz ederdi. Halavetli bir natıkası vardı. Kasabadaki Fettah Efendi'den öğrendiği Peygamberler ve İslam Tarihi fıkralarını açık bir Türkçe ile tatlı tatlı anlatır, köylüleri hoşnut ederdi.

Bayram gelince köylüler de onu boş döndürmezler, kesesine üç beş mecdiye, heybesine buğday, tarhana, mısır koyarlardı.

O, bunları hemen hemen tamamıyla anasına gönderir. Kendine ancak pek sıkı zamanlar ve kara günler için az bir para alıyordu...” (Güntekin, 2019:30) şeklinde yer almaktadır.

Bağımsızlık değerine (f:3), özgürlük değerine (f:3) ve estetik değerine (f:5) ilişkin bulgular: “... Araba onu Sarıova'dan yarım saat uzaktaki derenin kenarına bıraktı.

Yunanlılar kaçarlarırken eski tahta köprüyü yakmışlardı. Onun yerine yapılmakta olan yeni beton köprü de henüz bitmediği için bu yoldan araba geçemiyordu.

Şahin Efendi, bir ince çamaşır bohçası ile bir toprak testiden ibaret yükünü yere koydu, dere kenarındaki cılız söğütlerden birinin altına oturdu.

Yâd illerde senelerden beri hasretini çektiği Sarıovası'na nihayet kavuşmuştu. Sade düşmandan değil, Yeşil Gece'nin karanlığından da kurtulan Sarıovası'na.

...

Düşman, Sarıova'nın birçok yerlerini yakmıştı. Fakat buna mukabil yarı yapılmış beyaz taş binaların bu parlak yaz güneşi altında, gençlik ve ümit gibi parıldadığı görülmüyordu...”(Güntekin, 2019:243) şeklinde yer almaktadır.

Dürüstlük değerine (f:18) ilişkin bulgular: “... Şimdiye kadar körükörüne kavl-i mücerrede itimat etmekten o kadar canım yandı ki, şimdi gözümle görmediğim, elimle tutmadığım şeye içimden inanmak gelmiyor, bu kadarı da belki fazla, ama ne yaparsın, süttten ağzı yanan ayrıntı üfleyerek içermiş, derdi. Sonra muğlak lisanın da düşmanıydı.

- O azametli lugatların, birbiri içine geçmiş âlimlerin ardından ne hakikatlerin kaynayıp gittiğini gördüm. İnsan, açık düşünmeli, açık söylemeli, derdi ...” (Güntekin, 2019:49) şeklinde yer almaktadır.

Dayanışma değerine (f:19) ve yardımseverlik değerine (f:16) ilişkin bulgular: “...Namık’ı sorup aramak bahanesiyle sık sık mektebe gelen Kâzım Efendi, Yeni mekteple çok alakadar olmuş, softaların son isyanına fena halde canı sıkılmıştı. Bu işte Hafız Eyüp’ün parmağı olduğunu o da gayet iyi hissediyordu. Şahin Efendi, ona belediye mühendisinin tasavvurunu açtığı zaman pek memnun olmuş:

- Ben de işte canla başla çalışırım, demişti, zaten bugünlerde yeni kaydedilmiş efradın talimiyle uğraşıyordum. Dediğiniz saatte beş, on genç polisle beraber güya tesadüfen orada bulunuyordum. Medreseyi çabucak sararız, softaların göz açmalarına meydan vermeden yok ediveririz... Bu yüzen başıma bir bela gelse aldırış etmem... Elimizden fazla bir iş gelmez ki... Çorbada maydanoz kabilinden, yeni mektebe bizim de bir ufak hizmetimiz dokunsun...

Deli Necip:

- Keşke bu gece şu yeni müttefiki de helva ziyafetine çağırsaydık, dedi fakat çabucak bu fikrinden döndü:

- Aman, aman, isabet oldu... Belki dikkati celbederdi. Yahu biz, şöyle böyle bir ihtilâl teşkilatı, bir ihtilâl hareketi yaptık... Polisimiz, muallimimiz, fen adamımız hepsi tamam. Allah vere bir şey sezinlemesinler ...” (Güntekin, 2019:94-95) şeklinde yer almaktadır.

Saygı değerine (f:12) ilişkin bulgular: “... Hocalar, kendi silahların bu kadar iyi kullanan bir fesliye karşı gayri ihtiyari bir hürmet duymaya başlamışlar, hatta aralarında ona şöyle böyle bir mevki de vermişlerdi. Görünüşte çok haddini bilen, mütevazı ve tatlı bir adam olduğu için bu mevki, günden güne kuvvetleniyor, başmuallim, kasabanın belli başlı şahsiyetleri arasına giriyordu...”(Güntekin, 2019:67) şeklinde yer almaktadır.

BÖLÜM V

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmanın bu bölümünde, çalışmanın bulguları doğrultusunda elde edilen sonuçlara ve daha sonra da önerilere yer verilmiştir.

5.1 Sonuç

Toplumsal bütünlük ve beraberliğin sürdürülmesi ancak bireyin kendi içinde yaşadığı toplumun kültürünü benimsemesiyle mümkündür. Kültür; bir toplumun yarattığı, değer verdiği, paylaştığı maddi ve manevi öğelerin bütünüdür. Bu bütünün içinde yer alan değerler ise kültürün en derin basamağını oluşturur. Ülkeleri basit insan yığını olmaktan ayıran en önemli unsur da bu değer yargılarıdır. Zira insanoğlu yaşadığı toplumda kural koyarken kendi değer yargılarını, inançlarını, adetlerini de bu kurallara yansıtır. Bu yüzden değerler, bireyin topluma bağlanmasında ve toplumu özümsemesinde bireye yardımcı olmaktadır.

Bu çerçevede değer; toplumun devamlılığı, birliği, bütünlüğü, işleyişi ve varlığı için bireyler tarafından kabul edilmiş ilkeler ve kurallar bütünüdür. Değerlerden arınmış bir toplum düşünülemez. Çünkü yalnız Millî ülkülere ve ortak bir bilince dayanan toplumlar, dünya üzerinde varlığını devam ettirebilir. Bu yüzden uluslar varlıklarını sürdürebilmek için sahip oldukları millî, manevi, ahlaki değerleri koruyarak gelecek nesillere aktarmalıdır. Bunun farkında olan uluslar da değerler eğitimine ayrıca önem vermeye başlamıştır. Çünkü günümüzde gelişen teknoloji ve bilim sayesinde toplumlarda sosyal, ekonomik ve bilimsel ilerlemeler olmakla birlik de yavaş yavaş toplumlarda kültür ve değer yargıları da yok olmaya başlamıştır. Hızla küreselleşen dünya ile birlikte ortadan kalkan sınırlar, değişen değer yargıları ve yozlaşan kültürün etkilerini en aza indirmek için de eğitim sistemine büyük görevler düşmektedir. Zira değerlerden arınmış bir eğitim sistemi düşünülemez. Çünkü toplumsal birlik ve bütünlüğün sürdürülebilmesi, ancak toplumdaki değerlerin gelecek kuşaklara aktarılması ile mümkündür.

Hayatın her alanında yer alan değerler yaşam boyu devam eder. Bireyler hayatlarının farklı dönemlerinde farklı değerler öğrenirler. Bu da değerlerin yaşantı yoluyla öğrenildiğini gösterir. Birey, değer kazanımına önce ailede başlar daha sonra ise sistemli bir şekilde okullarda devam ederek yaşamını bu değerler çerçevesinde sürdürür.

Bu da değerler eğitimin çerçevesini, amaçlarını ve yönünü belirler. Çünkü eğitim, insanları belirli amaçlara göre yetiştirme sürecidir. Bu süreçte birey; bilgi, beceri, tutum ve davranışların yanında doğduğu, büyüdüğü ve yaşamakta olduğu toplumun kültürel yapısını ve değer yargılarını öğrenerek de gelecek nesillere aktarır. Soyut kavramlar olan değerlerin bireylere kazandırılması ve içselleştirilmesi konusunda ailelerden sonra en önemli vazife okullara düşmektedir. Çünkü okullar, bilginin yanında öğrencinin kişiliğinin gelişmesini sağlayarak sorumluluklarını öğrenmesini sağlayan resmi kurumlardır. Zira eğitim sürecinde kazanılan bilgi, beceri, tutum ve değerler bireyin karakterini şekillenmesinde önemli bir göreve sahiptir. Bu yüzden her ulus kendi değerlerini bilen, tanıyan, yaşayan ve gelecek nesillere aktarabilen bireyler yetiştirmeyi hedeflemektedir. Çünkü bu değerler eğitimi sayesinde bireyler içinde yaşadığı toplumla bütünleşerek milletine, devletine bağlılığını artırır. Bu süreci doğru yönlendirmek ise eğitim programları sayesinde gerçekleştirilmektedir. Çünkü ulusların kaderlerinde rol oynayan en önemli etken eğitimidir. Keza eğitim, insanları belirli amaçlara göre yetiştirme süreci ise birey bu süreçte bilgi, beceri, tutum ve davranışların yanında doğduğu, büyüdüğü ve yaşamakta olduğu toplumun kültürel yapısını ve değer yargılarını da öğrenerek gelecek nesillere aktarır. Bunun için de her ulus kendi eğitim programını kendi toplum ihtiyaçlarına göre planlar ve uygular. Türk eğitim sistemi de kendi millî değer ve yargılarına göre hazırlanmış ve şekillendirilmiştir.

Türk eğitim sisteminin temel amaçları arasında; millî değerleri benimsemiş iyi yurttaşlar yetiştirmek ve toplumun değer yargılarını bir sonraki nesle aktarmak gelmektedir. Bunun için de birçok dersin öğretim programında değerler eğitimine ayrıca önem verilmiştir. Bu dersler arasında en önemlilerinden biri de sosyal bilgiler dersidir. Çünkü sosyal bilgileri dersi vatandaşlık eğitiminde kültür aktarımı görevini üstlenmiştir. Keza sosyal bilgilerin özel amaçları arasında; öğrencilere Türk kültürünü ve tarihini oluşturan temel öge ve süreçleri kavrayarak millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesi gerektiğini öğretmek ve yaşadığı çevreyi tanmasına yardımcı olmaktadır.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın temel amacı değerlerle bütünleşmiş bilgi, beceri, tutum ve davranışlara sahip bireyler yetiştirmektir. Eğitim sisteminde bilgi, beceri ve davranışlar öğretim programlarıyla kazandırılmaya çalışılırken; değerler ise bilgi, beceri ve davranışlar arasında köprü görevindedir. Bunun içindir ki değerler, öğretim programlarının perspektifini oluşturan temel ilkeler toplamıdır.

İlköğretim düzeyinde sosyal bilgiler öğretimi, değerlerin en iyi ve en etkin bir şekilde bireylere kazandırılmasında ve öğretilmesinde büyük öneme sahiptir. Çünkü değer kavramının sosyal bilgiler dersiyle ilişkilendirilmesindeki en önemli etken, bilginin üretilmesinin yanı sıra değerlerin toplumsal yaşamın bir parçası olma özelliği göstermesidir. Bu bakış açısıyla sosyal bilgiler dersi alan öğrenciler yaşadıkları çevrede bir yer edinebilecek bilgi, beceri, tutum, alışkanlık ve değerlerle donatılmış olacaktır.

Bilim ve teknolojiadaki değişimler birey ve toplumların ihtiyaçlarını etkilediği gibi öğrenme ve öğretme programlarını ve yaklaşımlarını da etkilemiştir. Bu değişimle birlikte öğretim programları bilgiyi üreten, işlevsel olarak kullanabilen, problem çözebilen, eleştirel düşünebilen, girişimci, kararlı, iletişim becerilerine sahip, empati yapabilen, millî kültür ve değerlerine sahip çıkan birer etkin vatandaş yetiştirmek için hazırlanmıştır. Bu niteliklere sahip bireyler yetiştirmeyi hedefleyen öğretim programları yalnız bilgi veren bir programdan çok değer ve beceri kazandırmak için hazırlanmıştır. Bu yüzden gerek diğer ülkeler gerekse Türkiye’de gelişen teknolojiyle birlikte küreselleşen dünyada sosyal bilgiler öğretimi misyonunu daha da önemli kılmıştır. Bu nedenle her ülke sosyal bilgiler öğretimini nitelik bakımından geliştirmek için önlemler almaya başlamıştır. Bu doğrultuda 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda değerler eğitime ayrıca önem verilmiştir. Bu programda on sekiz tane değere yer verilmiştir. Bu değerler; “adalet, Aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, eşitlik, özgürlük, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik, yardımseverliktir. 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan değerler öğrencilere başka bir başlık altında değil kazanımlar arasında verilmektedir.

Sosyal bilgiler dersi okullarda haftalık üç saat olduğundan öğretmenler özellikle önemli tarihi olayları anlatan kitapları öğrencilerine tavsiye olarak verebilir. Çünkü değerler eğitimi ile bir milletin tarihi arasında önemli bir ilişki vardır. Bu ilişkiyi de ilköğretim programında sosyal bilgiler dersi yüklenmiştir. Zira sosyal bilgiler ders kitaplarına bakıldığında konu ile ilgili edebi ürünlerden roman, hikâye, tarihi kişiler hakkında biyografiler, otobiyografiler, masallar ve her toplumun değer ve yargılarını yansıtan mitler yer alır. Bu edebi türler arasında en önemli kaynaklardan biri de romanlardır.

Bu çerçevede Millî Mücadele’yi anlatan romanların sosyal bilgiler öğretim programındaki değerler açısından incelenmesi Türk milleti için millî değerlerin,

geleneklerin ve göreneklerin ne kadar önemli ve gerekli olduğunu göstermektedir. Çünkü bu romandaki karakterler bu büyük mücadelede; dayanışma, vatanseverlik, özgürlük, bağımsızlık, sorumluluk, duyarlılık, çalışkanlık, yardımseverlik gibi değerlerine sahip çıkarak vatanın kurtarılması için üstüne düşen görevleri başarıyla yerine getirmiştir. Millî Mücadele, Türk milletinin hür yaşayacağı gerçeğini değiştirmeyen şanlı bir zaferdir. Hiç kuşkusuz ki bu şanlı zafer, kahraman atalarının emanetine sahip çıkacak Türk gençleri tarafından daima yaşatılacaktır.

Bu araştırmada sınırlılığı belirlemek adına, Millî Mücadele’yi anlatan dört tane roman seçilmiştir ve bu romanlar sosyal bilgiler programında yer alan değerler bakımından incelenmiştir. Elde edilen bulgular doğrultusunda ilk olarak savaş alanlarında bizzat cephede yer alan Halide Edip Adıvar’ın “*Ateşten Gömlek*” romanı ve Yakup Kadri Karaosmanoğlu’nun “*Yaban*” romanı incelenmiş daha sonra bu dönemde yaşayarak bu kutsal mücadeleyi konu alan yazarlardan Mehmet Rauf’un “*Halas*” romanı ve Reşat Nuri Güntekin’in “*Yeşil Gece*” romanı incelenmiştir.

Kategori Ateşten Gömlek romanındaki kodlara göre en sık yer alan değerlerin “*sevgi* (f:112)” iken “*adalet* (f:2)”, “*aile birliğine önem verme* (f:2)” ve “*tasarruf* (f:1)” değerlerinin en az yer aldığı görülmektedir. Hiç yer almayan değerler ise “*eşitlik*”, “*barış*” ve “*bilimsellik*” değerleri olmuştur. Sevgi değerinden (f:112) sonra en fazla yer alan değerler ise; vatanseverlik değeri (f:86), duyarlılık değeri (f:85), sorumluluk değeri (f:82), özgürlük ve bağımsızlık değeri (f:57)’dir. Bu kodlamalardan anlaşılacağı gibi sevgi, vatanseverlik, duyarlılık, sorumluluk, özgürlük ve bağımsızlık değerleri birbirini tamamlayan değerlerdir. Her ne kadar romanın ana konusu hüznü bir aşk üzerine olsa da yazarın romanda asıl vurgu yaptığı olay vatanın kurtuluşudur. Bu nedenle en fazla sevgi, vatanseverlik, duyarlılık, özgürlük ve bağımsızlık değerleri romanda karşımıza çıkmaktadır.

Kategori Yaban romanındaki kodlara göre romanda en sık yer alan “*sevgi* (f:94)” iken “*Yardımseverlik* (f:6)”, “*Dayanışma* (f:6) ve “*Aile birliğine önem verme* (f:2)” değerlerinin en az yer aldığı görülmektedir. Hiç yer almayanlar ise “*eşitlik*”, “*barış*”, “*bilimsellik*”, ve “*tasarruf*” değerleri olmuştur. Sevgi değerinden (f:94) sonra en fazla yer alan değerler; duyarlılık değeri (f:85), vatanseverlik değeri (f:78), sorumluluk değeri (f:82), Özgürlük (f:35) ve bağımsızlık değeri (f:32)’dir. Romanda yazar Millî Mücadele Dönemi’nin en önemli aşaması olan Sakarya Savaşı’nda bölge halkının mücadeleye bakış

açısını verirken olayı bir aşk üçgenine de bağlamıştır. Bu yüzden romanda sevgi, duyarlılık, sorumluluk, vatanseverlik, bağımsızlık ve özgürlük değerleri daha çok karşımıza çıkmaktadır.

Kategori Has romanındaki kodlara göre romanda en sık yer alan “*sevgi* (f:128)” iken “*Dürüstlük* (f:2)” ve “*Bilimsellik* (f:2)” değerlerinin en az yer aldığı görülmektedir. Hiç yer almayan değerler ise “*eşitlik*”, “*barış*”, “*bilimsellik*”, ve “*tasarruf*” değerleri olmuştur. Sevgi değerinden(f:128) sonra en fazla yer alan değerler; duyarlılık değeri (f:101), vatanseverlik değeri (f:78), sorumluluk değeri (f:32), saygı değeri (f:10), estetik değeri (f:9), Özgürlük ve bağımsızlık değeri (f:57)’dir. Romanda yazar Millî Mücadele’nin bütününe vermemektedir. Mütareke günlerinde İzmir’de başlayan olay I. İnönü Savaşı günlerinde ana karakterlerin Millî Mücadele’ye katılmak için İstanbul’dan Ankara’ya doğru gitmeleriyle biter. Savaşın içinde yer almayan yazar romanda konuyu aşk örgüsüyle başlatsa da romanda yazar vatan sevgisinin her şeyden üstün tutar. Bu yüzden romanda sevgi ve vatanseverlik değerleri ağır basmaktadır.

Kategori Yeşil Gece romanındaki kodlara göre en sık yer alan “*duyarlılık değeri* (f:67),” iken “*Özgürlük*(f:3)”, “*Bağımsızlık* (f:3)”, “*Tasarruf* (f:3)” ve “*Eşitlik* (f:2)” değerlerinin en az aldığı görülmektedir. Hiç yer almayan değer ise; “*barış değeri*” olmuştur. Duyarlılık değerinden (f:67) sonra en fazla yer alan değerler; çalışkanlık değeri (f:52), bilimsellik değeri (f:42), sevgi değeri (f:41), sorumluluk değeri (f:35), yardımseverlik değeri (f:21) ve vatanseverlik değeri (f:21) dir. Yeşil Gece romanındaki kodlara bakıldığında yazar mütarekeden çok başka bir toplum meselesi olan eğitim üzerinde durmaktadır. Romanda yazar Millî Mücadele yıllarından önceki dönemlerden olay örgüsüne başlar ve roman daha çok medreseliler ve mektepliler arasındaki mücadeleyle devam eder. Romanda yazar, ülkenin içinde bulunduğu Millî Mücadele yıllarında bu iki kurumun olaya bakış açısını verir. Bu yüzden bilimsellik, duyarlılık ve çalışkanlık değerleri romanda daha fazlayken bağımsızlık, özgürlük ve vatanseverlik gibi değerler daha azdır.

Dört kategorideki romanlar incelendiğinde en fazla sevgi değeri, duyarlılık değeri, sorumluluk değeri ve vatanseverlik değeri ön plana çıkmaktadır. Duyarlılık değerinin dört romanda da fazla yer alması diğer değerleri kapsamasından kaynaklanmaktadır. Kelime anlamı olarak dış etkilere duyarlılık anlamına gelen bu değer; romanların yazıldığı dönemde ülkenin içinde bulunduğu durumun farkında olan insanların vatana karşı

gösterdikleri hassasiyetten kaynaklanmıştır. İkinci olarak fazla çıkan değer ise sevgi değeridir. Romanlardaki sevgi konu olarak aşk üzerine olsa da özellikle vatan sevgisine değinilmiştir. Roman kahramanları, dönemin şartlarında en önemli görevlerinin vatanın kurtarılması olarak gördüklerinden yaşadıkları aşkları ikinci plana almışlardır ki bu da romanlarda vatanseverlik değerinin baskın olmasını sağlamıştır. En fazla yer alan bir diğer değer ise sorumluluk değeridir. Sorumluluk; insanın kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma; sözünde durma, tutarlı ve güvenilir olma, davranışlarının sonuçlarını üstlenme anlamlarına gelmektedir. Çünkü bu dört romanda da sorumluluk değerinin fazla olması romandaki kişilerin vatanın kurtulması için gerek cepheye giderek gerekse de cephe gerisindeki sorumluluklarını yerine getirmesidir. Dört romanda Millî Mücadele'nin sadece bir evresini aldıklarında ilgili romanlarda bu yüzden barış değeri bulunamamıştır.

5.2. Öneriler

- Küreselleşen dünyada insanlar arasındaki birlik ve beraberliği sağlayan değerler eğitime katkı sağlayacak toplumsal araştırmalar yapılmalıdır.
- Bu araştırmada 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan değerler bakımından Millî Mücadele'yi anlatan dört roman incelenmiştir. Daha sonraki dönemlerde araştırmacılar bu kapsamda farklı kitaplar da inceleyebilir.
- Bu araştırmada, Millî Mücadele Dönemini yaşamış yazarların romanları seçilerek incelenmiştir. Daha iyi karşılaştırma yapabilmek adına daha sonraki yıllarda Milli Mücadele'yi konu alan yazarların romanları da incelenebilir.
- Değerler eğitimi aktarımı için ortaokullarda Türk yazarların hayatları ile ilgili etkinlikler gerçekleştirilebilir.
- Okullarda sosyal bilgiler dersi üç saat olduğundan öğretmenler öğrencilere bu romanları önerebilir.
- Bir toplumu ayakta tutan değerlerin daha iyi anlaşılabilmesi için başka romanlar da araştırmacılar tarafından değerler bakımından incelenmelidir.
- Millî Mücadele, sosyal bilgiler ders kitabında altıncı ünite olan etkin vatandaşlık konularında sadece isim olarak geçmektedir. Böylesi önemli bir konu sosyal bilgiler kitaplarında genişletilebilir.

- Değerler eğitiminde sosyal bilgiler müfredatında hedeflenen değerlerin öğrencilere kazandırılması doğrultusunda tarihi romanlar yardımcı kaynak olarak kullanılmalıdır.
- Kitaplardaki dil ağır olduğundan bu kitaplar asılları bozulmadan ortaokul öğrenci seviyesine göre sadeleştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Adivar, H. E. (2019). *Türk'ün Ateşle İmtihanı*. İstanbul. Can Yayınları.
- Adivar, H. E. (2021). *Ateşten Gömlek*. İstanbul. Can Yayınları.
- Akarsu, B. (2002). Değişen Dünyada Bilim ve Değerler. Ş. Yalçın (Editör). *Bilgi ve Değer*. Ankara. Vadi Yayınları.
- Akbulut, Y. (2013). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Yrd. Doç. Dr. Adile Aşkı Kurt (Editör). Eskişehir. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Aktepe, V. (2019). Ailede Değerler Eğitimi ve Program İhtiyacı. R. Turan, K. Ulusoy. (Editör). *Değerler Eğitimi*. Ankara. Pegem Akademi.
- Akyüz, K. (1990). *Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri 1860-1923*. İstanbul. İnkılap Kitapevi.
- Argunşah, H. (1990). Tarihi Romanın Yükselişi. *Hece Dergisi* (65-66-67).ss.444
- Ata, B. (2007). Sosyal Bilgiler Öğretim Programı. C. Öztürk (Editör), *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Yapılandırmacı Bir Yaklaşım*. Ankara. Pegem Yayıncılık.
- Atatürk, M. K. (2020). *Zabit ve Kumandan İle Hasbihal*. İstanbul. Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Aydın, M. Z. ve Gürler, A. Ş. (2013). *Okulda Değerler Eğitimi*. İstanbul. Nobel Yayıncılık.
- Aydın, M., ve Aydın, K., (2016). *Türk İnkılabı Tarihi*. Ankara: Azim Matbaacılık.
- Beldağ, A. (2020). Öğretim Programlarında Değer Eğitimi. S. Z. Genç, ve A. Beldağ(Editörler). *Karakter ve Değer Eğitimi*. Ankara. Pegem Akademi.
- Braidwood, R. (1995). *Tarih Öncesi İnsan*. İstanbul. Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi Verilmesi ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği İle Sınanması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi. İstanbul

- Doğanay, A. (2007). Değerler Eğitimi. *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Yapılandırmacı Bir Yaklaşım*. C. Öztürk (Editör). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Egüz, Ş. ve Koçoğlu, E. (2019). Türkiye'de Sosyal Bilgiler Eğitimine İlişkin Alan Eğitimcilerinin Sorunsal Tespitleri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt:8(1/1)*: <http://www.dergipark.org.tr> adresinden 30 Nisan 2020 alındı.
- Ersoy, E. (2012). *Değer Farklılaşmalarının Sosyolojik Boyutu (Malatya Örneği)*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Ersoy, F. (2020). Türk Eğitim ve Kültür Tarihinde Değer Eğitimi. *Karakter ve Değer Eğitimi*. S. Z. Genç, ve A. Beldağ (Editörler). Ankara. Pegem Akademi.
- Genç, S. (2020). Değerler: Temel Kavramlar, *Karakter ve Değer Eğitimi*. . S. Genç, ve A. Beldağ (Editörler). Ankara. Pegem Yayınları.
- Gökalp, Z. (1968). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul. Varlık Yayınevi.
- Gökalp, Z. (1988). *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak*. İstanbul. Toker Yayınları.
- Günay, M. (2002). Hermeneutik Felsefe Açısından Bilgi-Değer İlişkisi. *Bilgi ve Değer*. Ş. Yalçın(Editör). Ankara: Vadi Yayınları.
- Gündeş, O. (2021). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde "Kutadgu Bilig"İN Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Konya.
- Güngör, E. (2010). *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar, Ahlak Psikolojisi, Ahlaki Değerler ve Ahlak Gelişimi*. İstanbul. Ötüken Yayınları.
- Güntekin, R. N. (2019). *Yeşil Gece*. İstanbul. İnkılap Kitapevi.
- İçli, G. (2005). *Sosyolojiye Giriş*. Ankara. Anı Yayıncılık.
- Özpek, M. (2020). *Tarihî Romanların Sosyal Bilgiler İle Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi Ve Atatürkçülük Dersi Öğretiminde Kullanılması Üzerine Bir İnceleme*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Malatya. Malatya İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kantar, Ş. (2014). *İlköğretim 4. Ve 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde 100 Temel Eser Yoluyla Değerler Eğitimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Konya.

- Kaplan, L. (1988). *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını(1908-1960)*. Ankara. AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2021). *Yaban*. İstanbul. İletişim Yayınları
- Kaya, F. (2021). *İlköğretim Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler İle İnsan Hakları Yurttaşlık Ve Demokrasi Derslerindeki Değerlere İlişkin Tutumları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi.. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzincan
- Kaymakcı. (2019). Hayat Bilgisinde Değerler Eğitimi. *Değerler Eğitimi*. T. Refik ve U. Kadir (Editör) .Ankara. Pegem Akademi.
- Kılınç, M. (2019). Sosyal Bilgilere Evrensel ve Ulusal Düzeyde Genel Bakış: Sosyal Bilimler ve Sosyal Bilgiler İlişkisi. *Sosyal Bilgilerin Temelleri*. C. Kara (Editör). Ankara.Pegem Akademi.
- Kurnaz, Ş. (2015). *Yenileşme Sürecinde Türk Kadını 1839-1923*. İstanbul: Ötüken .
- Kurdaş, E. M. (2017). *Üniversite Eğitiminin Değerlerin Değişimine Etkisi (İnönü Üniversitesi Örneği)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Malatya İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara
- MEB. (1973). *Millî Eğitimin Temel Kanunu*. <http://www.meb.gov.tr> adresinden 15 Mart 2021 tarihinde alındı.
- MEB. (1998). İlköğretim Okulu Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı. *Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi*. <http://www.meb.gov.tr> adresinden 15 Mart 2021 tarihinde alındı.
- MEB. (2018). *Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı*. <http://www.meb.gov.tr> adresinden 10 Aralık 2021 tarihinde alındı.
- MEB. *2023 Eğitim Vizyonu Felsefesi*. Millî Eğitim Bakanlığı: <https://www.meb.gov.tr> adresinden 15 Mart 2021 tarihinde alındı.
- Nalçacı, A. (2019). Değer Kazandırmada Örnek Olay İnceleme Yöntemi. *Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi*.R. Turan ve K. Ulusoy (Editör). Ankara: Pegem Akademi.

- Nalçacı, A. (2020). Değer Eğitiminde: Aile, Çevre ve Okul. *Karakter ve Değer Eğitimi*. . S. Z. Genç, ve A. Beldağ (Editörler). Ankara. Pegem Akademi.
- Özlem, D. (2002). Değerler Sorununda Nesnelcilik/Mutlakçılık ve Öznellik/Rölativizm Tartışması Üzerine. *Bilgi ve Değer*. Ş. Yalçın (Editör). Ankara. Vadi Yayınları.
- Öztürk, C. (2007). Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinlerarası Bir Bakış. *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi Yapılandırmacı Bir Yaklaşım*. C. Öztürk (Editör). Ankara. Pegem Yayıncılık.
- Öztürk, C. ve Otluoğlu, R. (2011). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Ürünler ve Yazılı Materyaller*. Ankara. Pegem Akademi.
- Rauf, M. (2020). *Halas (Kurtuluş)*. İstanbul. İş Bankası Yayınları.
- Tahiroğlu, M. (2019). Sosyal Bilgiler Dersinde Değer Eğitimi Etkinlik Örnekleri: İlkokul 4. Sınıf. *Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi*. R. Turan, ve K. Ulusoy (Editörler). Ankara: Pegem Akademi.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2017). *Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmaları*. <http://ttkb.meb.gov.tr>. adresinden 13 Haziran 2021 tarihinde alındı.
- Tay, B. ve Ünlü, İ. (2019). İlkokul Yurt Bilgisi, Toplum ve Ülke İncelemeleri ve Sosyal Bilgiler Dersleri Öğretim Programlarında Değer ve Değerler Eğitimi. *Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi*. R. Turan, ve K. Ulusoy (Editörler). Ankara: Pegem Akademi.
- TDK. (2019). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK. (2020). *Okullar İçin Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınlar.
- Tepe, H. (2002). Değerler ve Değerler Bilgisi. *Bilgi ve Değer*. Y. Şahabettin (Editör). Ankara. Vadi Yayınları.
- Toku, N. (2002). Değerlerin Dilemması: Subjektiflik ve Objektiflik. *Bilgi ve Değer*. Ş. Yalçın (Editör), Ankara. Vadi Yayıncılık.
- Ulusoy, K. ve Arslan, A. (2019). Değerli Bir Kavram Olarak 'Değer ve Değerler Eğitimi'. *Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi*. R. Turan, ve K. Ulusoy (Editörler). Ankara. Pegem Akademi.

- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2020). *Değerler Eğitimi*. Ankara. Pegem Akademi.
- Ünaydın, R. E. (2020). *İstiklal Yolunda*. Ankara. Türk Tarih Kurumu.
- Yakar, A. (1973). *Türk Romanında Millî Mücadele*. Ankara. Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara. Seçkin Yayıncılık.

